

Algemeen Ambtsbericht Turkije

Oktober 2019

Colofon

Plaats

Opgesteld door

Den Haag

Afdeling Ambtsberichten (DAF/AB)

Inhoudsopgave

	Colofon	2
	Inhoudsopgave.....	3
	Inleiding	4
1	Politiek en veiligheid	5
1.1	Politieke ontwikkelingen.....	5
1.2	Veiligheidssituatie	9
1.2.1	Poging tot staatsgreep.....	9
1.2.2	Zuidoosten.....	11
1.2.3	Turkse Hizbollah en Hûda-Par partij.....	12
2	Mensenrechten	15
2.1	Wet- en regelgeving	15
2.2	Naleving en schendingen	19
2.2.1	Vrijheid van meningsuiting	19
2.2.2	Vrijheid van vereniging en vergadering	22
2.2.3	Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging	22
2.2.4	Bewegingsvrijheid.....	23
2.2.5	Rechtsgang.....	25
2.2.6	Arrestatie, bewaring en detenties	35
2.2.7	Mishandeling en foltering	36
2.2.8	Verdwijningen en ontvoeringen	37
2.3	Positie specifieke groepen	38
2.3.1	Personen verdacht van banden met de Gülenbeweging.....	38
2.3.2	Oppositiepartijen	39
2.3.3	Journalisten	41
2.3.4	Mensenrechtenverdedigers.....	43
2.3.5	Minderheden	46
2.3.6	LHBTI	46
2.3.7	Vrouwen en minderjarigen	48
3	Asiel en Migratie.....	50
3.1	Opvang en bescherming van asielzoekers en vluchtelingen in Turkije	50
3.1.1	Oeigoeren.....	54
3.2	Migratie.....	55
3.3	Terugkeer.....	56
4	Bijlagen	58
4.1	Rapporten en publicaties.....	58
4.2	Kranten	61
4.3	Websites	61
4.4	Lijst gebruikte afkortingen.....	62
4.5	Landkaart	63

Inleiding

In dit algemeen ambtsbericht wordt de situatie in Turkije beschreven voor zover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Turkije en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Turkse asielzoekers. Dit ambtsbericht beschrijft de situatie in Turkije sinds de mislukte coup poging van juli 2016 tot en met september 2019, waarbij de nadruk ligt op de actuele situatie en ontwikkelingen in het land.

Het ambtsbericht behandelt de door het ministerie van Justitie en Veiligheid gestelde vragen zoals verwoord in de *terms of reference* van 21 maart 2019. Onderwerpen in de terms of reference waarover geen specifieke vragen zijn gesteld, komen in het ambtsbericht summier aan bod.

Op verzoek van het ministerie van Justitie en Veiligheid is de gevraagde informatie met betrekking tot dienstweigeraars en deserteurs in een separaat thematisch ambtsbericht uitgebracht. Dit thematisch ambtsbericht dienstplicht is in juli 2019 gepubliceerd.¹

Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende Europese en multilaterale organisaties, niet-gouvernementele organisaties en andere deskundigen alsmede vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

Daarnaast liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Turkije en elders aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag. In mei 2019 vond een onderzoeksmis­sie plaats naar Turkije waarbij een bezoek werd gebracht aan Ankara, Istanboel en Diyarbakir.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Waar openbare bronnen zijn vermeld, wordt de tekst in veel gevallen ook ondersteund door informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen. Indien bij bepaalde passages wordt verwezen naar voorgaande ambtsberichten, kan ervan worden uitgegaan dat de in deze berichten beschreven situatie nog steeds van toepassing is.

Hoofdstuk één geeft een overzicht van de recente politieke ontwikkelingen alsmede de veiligheidssituatie.

Hoofdstuk twee behandelt de mensenrechtensituatie in Turkije. In het bijzonder wordt ingegaan op de nasleep van de coup poging en de maatregelen genomen onder de noodtoestand.

In hoofdstuk drie is de aandacht vooral gericht op de bescherming en opvang van vluchtelingen in Turkije; in het bijzonder de situatie van Oeigoeren.

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/ambtsberichten/2019/07/11/thematisch-ambtsbericht-dienstplicht-turkije-juli-2019>

1 Politiek en veiligheid

1.1 Politieke ontwikkelingen

Sinds 2002 is de *Adalet ve Kalkınma Partisi* (AKP) oftewel *Justice and Development Party* van president Recep Tayyip Erdoğan aan de macht in Turkije. Na initiële hervormingen die ook de rechtsstaat en de democratie ten goede kwamen, is er in de afgelopen jaren, zeker na de mislukte coup poging van juli 2016, sprake van toegenomen druk op politieke rechten en fundamentele vrijheden in Turkije. Sinds de presidents- en parlementsverkiezingen in juni 2018 is bovendien sprake van een presidentieel systeem met verregaande bevoegdheden voor de president.²

Presidents- en parlementsverkiezingen 24 juni 2018

Bij een opkomstpercentage van 86,2% won zittend president Erdoğan de presidentsverkiezingen in de eerste ronde, waarbij hij 52,5% van de stemmen kreeg. Bij de parlementsverkiezingen won geen van de partijen met een absolute meerderheid.³

Voor de parlementsverkiezingen van 24 juni 2018 gingen de AKP en de nationaal-conservatieve *Milliyetçi Hareket Partisi* (MHP) oftewel *Nationalist Movement Party* een alliantie aan. Deze alliantie verkreeg een meerderheid in het Turkse parlement (339 van de 600 zetels). De MHP boekte bij deze verkiezingen een aanzienlijke winst en ging van 40 naar 49 zetels.⁴ De verkiezingen kenmerkten zich door een ongelijk speelveld met partijdige media ten gunste van de AKP en intimidatie, pesterijen en aanvallen gericht op oppositiekandidaten. Dit beperkte de mogelijkheden voor de oppositiekandidaten om op gelijke basis met de regeringspartijen om de kiezersgunst te strijden en om vrijelijk campagne te voeren. Ook bleef één van de oppositiekandidaten voor het presidentschap, Selahattin Demirtaş van de *Halkların Demokratik Partisi* (HDP) oftewel *Peoples' Democratic Party*, in detentie (zie verder hoofdstuk 2).⁵

Presidentieel systeem

Op 9 juli 2018 werd Recep Tayyip Erdoğan in het Turkse parlement ingezworen als eerste president onder het nieuwe presidentiële systeem. De grondwetsamendementen die per referendum op 16 april 2017 werden aangenomen traden daarmee officieel in werking en daarmee Turkije 's meest ingrijpende

² Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief over de politieke situatie in Turkije en de relatie van Nederland met Turkije*, 13 mei 2019; Freedom House, *Freedom in the World 2019. Turkey*, pagina 2, geraadpleegd 21 juni 2019.

³ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019, SWD(2019)220 final, pagina 11. Vrouwen bleven ondervertegenwoordigd in de politiek. 20,5% van het totaal aan door partijen genomineerde kandidaten was vrouw. 17,3% van de gekozen parlementariërs was vrouw. Dit laatste percentage is een verbetering ten opzichte van de samenstelling van het vorige parlement: toen was 14,7% van de parlementariërs vrouw.

⁴ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; Middle East Eye, *Turkey's ruling party renews alliance with far-right MHP for local elections*, 26 november 2018. <https://www.middleeasteye.net/news/turkeys-ruling-party-renews-alliance-far-right-mhp-local-elections>; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019, SWD(2019)220 final, pagina 10 en 11. In mei 2018 amendeerde het Turkse parlement de wet op de verkiezingen. Een van die amendementen gaf politieke partijen de mogelijkheid om verkiezingsallianties te vormen. De *People's Alliance* bestond uit de AKP en de MHP. De *Nation's Alliance* was de paraplu voor de CHP, de İYİ en de *Felicity Party*. Drie andere partijen maakten bezwaar tegen de verkiezingen: de HDP, de Huda-Par- partij (*Free Cause Party*; zie ook par. 1.2.2.) en de *Vatan Party*. Er waren zes presidentskandidaten.

⁵ Freedom House, *Freedom in the World 2019. Turkey*, geraadpleegd 21 juni 2019; US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, pagina 1. 13 maart 2019; OSCE, *Republic of Turkey. Early Presidential and Parliamentary Elections, 24 June 2018. ODHR Election Observation Mission Final Report. Executive summary*, 21 september 2018; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019, SWD(2019)220 final, pagina 10 en 11; Ahval, *Social media campaign for Kurdish politician Selahattin Demirtaş*, 6 augustus 2019. <https://ahvalnews.com/selahattin-demirtas/social-media-campaign-kurdish-politician-selahattin-demirtas>. Demirtaş zit al sinds 2016 in gevangenschap op beschuldiging van meerdere terrorisme gelieerde beschuldigingen: onder meer verspreiding van propaganda voor de verboden PKK. Hij werd veroordeeld wegens een artikel uit 2005. Het EHRM oordeelde in juli 2019 dat de veroordeling een schending is van de vrijheid van meningsuiting.

systeemwijziging sinds de oprichting van de Turkse Republiek in 1923.⁶ De functie van premier werd opgeheven. Met het wegvallen van het premierschap, als gevolg van de uitkomst van het referendum, werden veel taken overgeheveld naar de president. De president kan onder het presidentiële systeem wetten verwerpen, het regeringsbudget voorstellen, het parlement ontbinden en de noodtoestand uitroepen. Diyanet (het directoraat religieuze zaken), de Nationale Veiligheidsraad, de inlichtingendienst MIT, de Turkse Rijksvoorlichtingsdienst en de generale staf kwamen als 'agentschap' direct onder de president te vallen.⁷ President Erdoğan verkreeg hiermee als enige uitvoerende macht een ongekend groot aantal formele bevoegdheden over de Turkse politiek en samenleving. Hij is staatshoofd, regeringsleider, voorzitter van de Nationale Veiligheidsraad en voorzitter van het bestuur van Turkije 's nationale beleggingsfonds. Hij kan de belangrijkste functionarissen benoemen en ontslaan in ten minste 75 categorieën van openbaar bestuur (onder andere provinciegouverneurs, de gouverneur van de centrale bank en directeuren-generaal). De ambtstermijnen van al deze functionarissen eindigen automatisch wanneer de termijn van de president eindigt.⁸ Ook kan de president vier van de dertien leden van de *Council of Judges and Prosecutors* (CJP) aanstellen en twaalf van de vijftien rechters van het Constitutionele Hof (zie verder hoofdstuk 2). De president kan tevens presidentiële decreten uitvaardigen over uitvoerende kwesties die niet worden gereguleerd door bestaande wetgeving zoals de oprichting van nieuwe agentschappen en kantoren, het samenvoegen van ministeries en andere instituties evenals de aanstelling en het ontslag van (hoge)ambtenaren.⁹

Op 19 juli 2018 beëindigde de Turkse regering de noodtoestand die het had ingesteld sinds de mislukte coup poging van juli 2016. Veel maatregelen genomen onder de noodtoestand, bleven van kracht in de vorm van nieuwe wetgeving afgekondigd na het einde van de noodtoestand (zie paragraaf 2.1).

Op 18 augustus 2018 vond het zesde partijcongres van de AKP plaats in het sportpaleis van Ankara. President en tevens AKP-partijleider Erdoğan werd als partijleider herkozen met 1.380 van de 1.457 stemmen.¹⁰

Parlement en oppositiepartijen

In het Turkse parlement, waar de *Cumhuriyet Halk Partisi* (CHP) oftewel *Republican People's Party*, de *İYİ* Partij oftewel de *Good Party* (een afsplitsing van de MHP) en de HDP oppositie voeren, zijn onder het presidentiële systeem de procedures aangepast en is de spreektijd van de oppositiepartijen ernstig ingekort. Het parlement is in het nieuwe systeem vrijwel tandeloos en mag zelfs geen mondelinge vragen meer stellen aan ministers.¹¹ De regering behoort, zoals vastgelegd in de Turkse Grondwet, schriftelijke vragen binnen vijftien dagen te beantwoorden. De

⁶ Vertrouwelijke bron, 12 juli 2018; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 11; de Volkskrant, *Wat moet u weten over het Turkse referendum?* 16 april 2017. <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/wat-u-moet-weten-over-het-turkse-referendum~b471d6c6/>; Brookings, *Turkey's new presidential system and a changing West: implications for Turkish Foreign policy and Turkey-West relations*. Turkey project policy paper. No. 16, januari 2019, pagina 5 en 6.

⁷ Vertrouwelijke bron, 12 juli 2018; de Volkskrant, *Wat moet u weten over het Turkse referendum?* 16 april 2017.

⁸ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 14.

⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 14; de Volkskrant. *Wat moet u weten over het Turkse referendum?* 16 april 2017.

¹⁰ Vertrouwelijke bron, 20 augustus 2018.

¹¹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 14. Gangbare controle-instrumenten van de uitvoerende macht door het parlement zijn niet meer voorhanden zoals een motie van vertrouwen en het stellen van mondelinge vragen; Council of Europe (Venice Commission). Turkey. *Opinion on the amendments to the constitution adopted by the grand national assembly on 21 January 2017 and submitted to a national referendum on 16 April 2017*, 13 maart 2017, pagina 24; Freedom House. *Freedom in the World 2019. Turkey*, pagina 9, geraadpleegd. 21 juni 2019.

regering beantwoordt deze vragen in de praktijk echter nauwelijks.¹² Zie ook paragraaf 2.3.2.

Lokale verkiezingen 31 maart 2019

Op 31 maart 2019 ging Turkije naar de stembus voor de gemeenteraadsverkiezingen. De Turkse kiezer stemde voor de burgemeester van de grootgemeente, de gemeente, de gemeenteraad en de vertegenwoordiger van het dorp of de wijk (de *muhtar*). De Volksalliantie bestaande uit de AKP en conservatief nationalistische MHP nam het in de meeste gemeentes op tegen de seculiere CHP, die zich had verbonden met de İYİ Partij. De Koerdische HDP had zijn kiezers in verschillende steden waar zij zelf geen kandidaat voordroeg geadviseerd om te stemmen op de oppositie, en nam het zelfstandig op tegen de AKP in de overwegend Koerdische regio's.¹³

Procedureel verliepen de verkiezingen op de dag zelf naar behoren, getuige ook de bevindingen van de Raad van Europa.¹⁴ Wel waren er meer dan 310 incidenten door het hele land in en rondom kieslokalen en kwamen enkele mensen om, onder wie een verkiezingswaarnemer en een medewerker van het stembureau van de kleine Saadet Partij in Malatya.¹⁵

De opkomst was hoog: 84% van de kiesgerechtigden bracht zijn stem uit. De voorlopige uitslag van de lokale verkiezingen 31 maart 2019 was dat de regeringsalliantie AKP-MHP 51% van de uitgebrachte stemmen kreeg, maar de vijf grootste steden (Istanboel, Ankara, Izmir, Bursa en Adana, goed voor ruim een kwart van de Turkse bevolking) verloor aan de grootste oppositiepartij de CHP.¹⁶ Verder won de CHP van de AKP langs de kustlijn van de Egeïsche en Middellandse Zee (Adana, Antalya, Mersin) het noordoosten (Artvin, Ardahan), en centraal-Anatolië (Kırşehir, Bolu, Burdur, Bilecik, Sinop). Ook verloor AKP een aantal provincies aan zijn coalitiepartner MHP (Amasya, Kastamonu, Erzincan, Karaman, Çankırı, Bayburt). De İYİ partij, als nieuwkomer, behaalde in een aantal gemeenten de tweede plaats in de verkiezingsuitslag en kreeg landelijk in totaal meer stemmen dan de MHP. De HDP presteerde goed in het zuidoosten, en won in het zuidoosten alle grote stedelijke centra (Diyarbakir, Van, Mardin) terug van het door de centrale overheid ingestelde AKP waarnemend bestuur. Ook won de HDP Kars van de MHP.

¹² Vertrouwelijke bron, 17 september 2018. De mogelijkheden van de oppositie om zich te laten horen tijdens zittingen van het parlement zijn als volgt: iedere partij mag bij aanvang van de vergadering tien minuten spreken over de aangekondigde agenda. Vervolgens mag iedere partij vijf minuten spreken over een willekeurig onderwerp. Daarna mogen vijftien parlementariërs – volgens het wie het eerst komt wie het eerst maalt principe – één minuut spreken over opnieuw een onderwerp van zijn/haar keuze. Vervolgens start de aangekondigde agenda en kan de oppositie nog enkel via schriftelijke vragen van zich laten horen; vertrouwelijke bron, 26 september 2018; The Nordic monitor, *Turkish foreign minister ignores all parliamentary questions in violation of constitution*, 12 januari 2019. <https://www.nordicmonitor.com/2019/01/turkish-foreign-minister-violates-constitution-ignores-all-parliamentary-questions/>

¹³ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 11; De muhtar vertegenwoordigt enerzijds het dorp of de wijk en is anderzijds de overheid op dorps- of wijkniveau. Voor meer informatie over taken van de muhtar en de aanstelling van deze vertegenwoordiger, zie: Union of municipalities in Turkey, *Types of local governance*. <http://www.tbb.gov.tr/en/local-authorities/types-of-local-governments/>. Geraadpleegd 17 juni 2019. Voor meer informatie over de grootgemeente, de *metropolitan municipality*, zie: TBB. Union of municipalities of Turkey, geraadpleegd 20 september 2019. <http://www.tbb.gov.tr/en/local-authorities/municipalities-in-turkey/> Grootgemeentes omvatten districtgemeentes die op districtniveau voor deelonderwerpen bestuurlijke taken verrichten en diensten verlenen.

¹⁴ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 12; Council of Europe. Congress of local and regional authorities, *Congress Observation mission of the local elections in Turkey held on 31 March 2019*

Press conference in Ankara on 1 April 2019. Press statement, april 2019. <https://rm.coe.int/congress-observation-mission-of-the-local-elections-in-turkey-31-march/168093bc1a>

¹⁵ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019; Hürriyet Daily News, *Two killed at polling station in Turkey's Malatya*, 31 maart 2019. Volgens het staatspersagentschap Anadolu betrof het een ruzie in Malatya in het stembureau tussen aanhangers van kandidaten bij de verkiezing voor lokale bestuurders. Volgens de leider van de Saadet partij betrof het een ruzie over mogelijke verkiezingsfraude waarbij een familielid van de AKP-kandidaat twee vertegenwoordigers van de Saadetpartij doodde; Politico, *4 killed in election-related violence in Turkey*, 31 maart 2019.

¹⁶ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 11.

De HPD leed echter ook nederlagen in de Koerdische provincies Şırnak, Ağrı en Bitlis waar overwegend Koerdische Turken wonen.¹⁷

Onder de 1.389 gekozen burgemeesters voor grote steden (metropolen), provincies, districten en steden bevonden zich, op basis van de onofficiële schattingen, maar 37 vrouwen.¹⁸

Ook tijdens de campagne voor de lokale verkiezingen probeerde vooral de regeringsalliantie tegenstanders in diskrediet te brengen en maakte hierbij gebruik van het feit dat het 95% van de media in handen heeft. Dagelijks werd de oppositie uitgemaakt voor terrorist of beschuldigd van het steunen van terrorisme.¹⁹

Nieuwe lokale verkiezingen voor Istanboel

De AKP vroeg na de lokale verkiezingen hertelling aan van alle uitgebrachte stemmen in Istanboel. Het *Supreme Election Council (Yüksek Seçim Kurulu, afgekort YSK)* verwierp dit verzoek op 8 april 2019 en besloot tot een beperkte hertelling van 51 stembussen in 31 districten. De AKP tekende op 9 april 2019 beroep aan en vroeg om nieuwe lokale verkiezingen voor het burgemeesterschap van de grootgemeente Istanboel.²⁰ In de avond van 6 mei 2019 maakte de Hoge Kiesraad bekend dat deze verkiezingen opnieuw moesten worden gehouden. Het burgemeesterschap van de twee weken eerder geïnstalleerde Ekrem İmamoğlu werd door de uitspraak meteen ingetrokken. Aanleiding voor de uitspraak van de kiesraad was een reeks van bezwaren aangedragen door de regeringspartij AKP. Het besluit van de kiesraad werd genomen met zeven stemmen voor en vier stemmen tegen. De grond die kiesraad gaf is dat in een aantal kiesdistricten de voorzitters van de stembureaus geen ambtenaren waren, zoals door de wet is voorgeschreven.²¹ De nieuwe verkiezingen vonden plaats op 23 juni 2019. CHP-kandidaat Ekrem İmamoğlu won opnieuw; dit keer met een grotere marge ten opzichte van de afgekeurde verkiezingsuitslag. De meeste politieke commentatoren zijn het erover eens dat, naast de alliantie met de İYİ-partij, de Koerdische stemmen in Istanboel voor de CHP een belangrijke factor waren in het behalen van de winst.²²

HDP-burgemeesters afgewezen door YSK

Op 10 april 2019 besloot de YSK unaniem dat de gekozen burgemeesters in vijf districten en een stad, die eerder waren ontslagen op basis van een decreet onder de noodtoestand, niet konden fungeren als burgemeester.²³ De YSK wees het burgemeesterschap toe aan de kandidaten die het op één na hoogste aantal stemmen hadden gekregen. Dit besluit werd genomen op basis van een bezwaar ingediend door de AKP. De YSK stelde in haar besluit dat het burgemeesterschap

¹⁷ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019. De bron gaf aan dat de HDP over de gehele linie minder stemmen binnenhaalde voor een groot deel te verklaren valt door het feit dat Koerden in de grote steden buiten het zuidoosten hebben gestemd op de CHP-kandidaat, bij ontbreken van een eigen kandidaat. CHP heeft de winst in Istanboel voornamelijk hieraan te danken; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 11; Daily Sabah, *HDP loses big in Turkey's local elections, AK Party experiences revival*, 1 april 2019. In de provincies Şırnak, Ağrı en Bitlis won de AKP in de provinciehoofdsteden en in een aantal districten.

¹⁸ Vertrouwelijke bron, 16 april 2019.

¹⁹ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019; Hürriyet Daily news, *Erdogan accuses CHP's Ankara mayoral candidate Yavas of involvement in 'shady business'*, 14 maart 2019. Ook werden kandidaten beschuldigd van corruptie. Het Openbaar Ministerie diende tegen Mansur Yavas, CHP-burgemeesterskandidaat voor Ankara, een aanklacht in wegens vermeende fraude; Hurriyet Daily news, *Izmir mayors receive mandates to take office*, 8 april 2019.

²⁰ Washington Post, *Turkey's ruling party wants Istanbul election voided, redone*, 16 april 2019. Ekrem Imamoglu, de CHP-kandidaat won de verkiezingen voor het burgemeesterschap met een heel klein verschil. De AKP stelde dat er onregelmatigheden hadden plaatsgehad en wilde een algehele hertelling van de stemmen; Vertrouwelijke bron, 16 april 2018.

²¹ Vertrouwelijke bron, 3 april 2019.

²² European council on foreign relations. *What will the Istanbul election change?* 28 juni 2019. https://www.ecfr.eu/article/commentary_what_will_the_istanbul_election_change#; Ahval. *Kurdish votes will be kingmakers in Istanbul mayoral race – pollster*. 26 mei 2019. <https://ahvalnews.com/istanbul-rerun/kurdish-votes-will-be-kingmakers-istanbul-mayoral-race-pollster>; Vertrouwelijke bron, 4 juli 2019; vertrouwelijke bron, 30 juni 2019.

²³ Euractiv, *Tensions mount in Turkey ahead of Istanbul election verdict*, 6 mei 2019. De YSK bestaat uit elf senior rechters.

een publieke functie betreft en dat personen die eerder ontslagen waren op basis van decreten onder de noodtoestand niet meer voor een overheidsfunctie in aanmerking kunnen komen. Als gevolg hiervan zouden de kandidaten met het tweede aantal stemmen (zes AKP-kandidaten) de gekozen HDP-districtsburgemeesters vervangen in zes kleine districten van Diyarbakir, Kars, Erzurum en Van. Ook bepaalde de YSK dat gekozen leden van gemeentelijke en provinciale raden geen toestemming zouden krijgen om hun mandaat uit te oefenen indien ze ontslagen waren uit overheidsfuncties op basis van decreten onder de noodtoestand.²⁴ Dit besluit leidde tot kritiek aangezien de YSK deze kandidaten zelf had goedgekeurd om mee te mogen doen aan de verkiezingen.²⁵ Zie ook paragraaf 2.3.2.

1.2 Veiligheidssituatie

1.2.1 *Poging tot staatsgreep*

Op 15 juli 2016 vond een mislukte poging tot staatsgreep plaats. Ten minste 241 personen kwamen hierbij om en meer dan 2.100 mensen raakten gewond. De regering riep op 21 juli 2016 de noodtoestand uit in reactie op de coup poging. De noodtoestand, in eerste instantie afgekondigd voor een periode van drie maanden, werd zeven keer verlengd en eindigde op 19 juli 2018.²⁶ Onder noodverordeningen werden meer dan 150.000 mensen opgepakt en gedetineerd in afwachting van strafvervolgning.²⁷ De Turkse regering houdt de zogenaamde Gülenbeweging, geleid door Fethullah Gülen verantwoordelijk voor de poging tot staatsgreep. De Turkse autoriteiten duiden die beweging aan als de '*Fethullahçı Terrör Örgütü*' (FETÖ) ofwel de Fethullah Terreurorganisatie.²⁸ Deze aanduiding van de beweging als terroristische organisatie werd gradueel in gebruik genomen. De Turkse openbare aanklager duidde in april 2015 voor het eerst de Gülenbeweging als terroristische organisatie.²⁹ Het Turkse ministerie van Binnenlandse Zaken registreerde op 28 oktober 2015 Fethullah Gülen als één van de meest gezochte terroristen van Turkije. De Turkse Nationale Veiligheidsraad, onder voorzitterschap van president Erdoğan, betitelde de Gülenbeweging op 26 mei 2016 officieel als een terroristische organisatie. In juni 2016 oordeelde het Hof van Cassatie dat de Gülenbeweging een terroristische organisatie is.³⁰ De jacht op de Gülenbeweging was sinds de

²⁴ Vertrouwelijke bron, 16 april 2019; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 11 en 12; International Observatory Human Rights. *2018 in review, Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryihr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>. Geraadpleegd 17 juli 2019, pagina 12; Hürriyet Daily News. *CHP leader vows to win Istanbul despite mayor row*, 5 januari 2018. <http://www.hurriyetdailynews.com/chp-leader-vows-to-win-istanbul-despite-mayor-row-125306>.

²⁵ DW, *Turkey: Erdogan influence bars mayors-elect from office*, 2 juni 2019. <https://www.dw.com/en/turkey-erdogan-influence-bars-mayors-elect-from-office/a-48997316>; Ahval, *Electoral board will not certify Kurdish mayoral candidates previously dismissed by decree*, 10 april 2019. <https://ahvalnews.com/local-elections/electoral-board-will-not-certify-kurdish-mayoral-candidates-previously-dismissed>; European Parliament, *Situation in Turkey, notably the removal of elected mayors*, 19 september 2019. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0017_EN.html.

²⁶ Hürriyet Daily News, *Turkey's state of emergency extended for seventh time*, 18 april 2018. <http://www.hurriyetdailynews.com/state-of-emergency-in-turkey-extended-for-seventh-time-130539>; CNBC, *Turkey lifts state of emergency but nothing much has changed, analysts warn*, 19 juli 2018. <https://www.cnbc.com/2018/07/19/turkey-lifts-state-of-emergency-but-nothing-much-has-changed-analysts.htm>.

²⁷ OSCE, Republic of Turkey. *Constitutional referendum*. 16 april 2017. *OSCE/ODIHR limited referendum observation mission. Final report*, 22 juni 2017, pagina 5.

²⁸ European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 1 en 2.

²⁹ Anadolu Agency, *Turkey: seven Gülenists indicted on terrorism charges*, 9 april 2015. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-seven-gulenists-indicted-on-terrorism-charges/59192#>

³⁰ House of Commons Foreign Affairs Committee, *The UK's relations with Turkey*, 21 maart 2017, pagina 35; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 9; Tee, Caroline. *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016, pagina 176. Na de door premier Erdoğan gewonnen verkiezingen van maart 2014 nam hij nog hetzelfde jaar op verschillende manieren actie tegen Gülenisten. In december 2014 werden 28 personen gearresteerd op beschuldiging van het vormen van een crimineel netwerk tegen de staat. Onder die personen bevonden zich ook enkele leidinggevend van Gülen-gerelateerde media, waaronder Ekrem Dumanli, hoofdredacteur van het landelijke dagblad Zaman.

couppoging van 15 juli 2016 de belangrijkste prioriteit voor de Turkse regering onder leiding van president Erdoğan.³¹ Zie verder paragrafen 2.2.5.1, 2.2.5.2 en 2.3.1.

Gülenbeweging

Er bestaat, zoals het Buitenlandse Zaken comité van het Britse Lagerhuis in maart 2017 in een rapport over de relaties met Turkije aangeeft, geen eenduidig beeld over de organisatiestructuur van de Gülenbeweging. Gülenisten geven aan dat de beweging niet centraal noch van bovenaf hiërarchisch wordt aangestuurd. Binnen eigen kring wordt de beweging aangeduid als de *Hizmet* (dienstbaarheid)-beweging; een netwerk van informele en losse aard gebaseerd op inspiratie, vrijwilligheid en filantropie.³² Andere bronnen stellen evenwel dat de beweging gelaagd is, waarbij onderscheid bestaat tussen degenen die alleen geïnspireerd zijn door de lessen van Gülen en degenen die meer politiek actief zijn, tot de betaalde krachten behoren en opereren onder de leiding van de beweging.³³ Het Gülenennetwerk bestaat volgens deze bronnen uit cirkels van loyaliteit. De buitenste cirkel betreft bondgenoten, supporters en nieuwe aanwas. De binnenste cirkel, de meer operationele kern, geeft richting aan activiteiten binnen staatsorganen.³⁴ Uit deze bronnen blijkt ook dat het netwerk met een mentorsysteem werkte, waarbij studenten op Gülen scholen in het weekend binnen de invloedssfeer van de organisatie werden gebracht door het verschaffen van gratis bijles of goedkope huisvesting. De geheimhouding van - en gehoorzaamheid aan dit systeem - zou zich vervolgens weer uitbetalen in goede banen in de publieke sector.³⁵ Voor de couppoging hadden alle 81 provincies een 'imam' die optrad als de meest seniore Gülenist en die een coördinerende rol vervulde voor activiteiten van de beweging en rapporteerde aan Gülen. Andere landen hadden ook hun eigen 'imam'.³⁶

Verschillende bronnen, waaronder de Turkse onderzoeksjournalist Ahmet Şik -auteur van het boek *Het leger van de imam* over de Gülenbeweging- geven aan dat de Gülenbeweging strak is georganiseerd en diep was geïnfiltrerd in de Turkse staat.³⁷

De Gülenbeweging heeft volgens de Turkse autoriteiten, verschillende onderzoekers en politiek analisten, een publieke- en een verborgen kant.

De publieke kant was te zien in scholen, universiteiten, denktanks, ngo's, media (zoals de kranten *Zaman* en *Today's Zaman*) en de bank Asya. Daarnaast waren,

³¹ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; House of Commons Foreign Affairs Committee, *The UK's relations with Turkey*, 21 maart 2017, pagina 32. De term parallele staatsstructuur wordt ook wel gebezigd door de Turkse overheid om de Gülenbeweging aan te duiden.

³² <http://www.gulenmovement.com/what-is-hizmet-movement.html>. Geraadpleegd 24 september 2019.

³³ House of Commons Foreign Affairs Committee, *The UK's relations with Turkey*, 21 maart 2017. Pagina 37; Ahval. *The 'ally' to 'enemy # 1': Gülen Movement (1)*, 11 april 2018. <https://ahvalnews.com/gulenists/ally-enemy-1-gulen-movement-1>

³⁴ European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempts*, september 2016, pagina 3.

³⁵ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018.

³⁶ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 4; Ahval. *The 'ally' to 'enemy # 1': Gülen Movement (1)*, 11 april 2018. <https://ahvalnews.com/gulenists/ally-enemy-1-gulen-movement-1>

³⁷ OrientXXI. Turkey, *Ahmet Şik's Statement in Court on 24 July 2017*. 'The Gülen Community, which has a 45-year history, established its horizontal organization within the state in the first 30 years and achieved its vertical progress over the last 15 years. With opportunities provided by the AKP government, the Gülen Community, its unofficial partner in power, faced no obstacles to establish a parallel structure in the state'.

<https://orientxxi.info/magazine/turkey-ahmet-sik-s-statement-in-court-on-27-july-2017,1998>. Geraadpleegd 5 september 2019. Dit boek van Şik uit 2011 werd in beslag genomen, maar later door vrienden online gepubliceerd. Şik zat een jaar in detentie op beschuldiging van betrokkenheid bij een seculiere samenzwering tegen de AKP-regering. In 2016 werd hij opnieuw gearresteerd en beschuldigd van het verlenen van hulp aan een terreurorganisatie. Şik is tegenwoordig HDP-parlementariër; European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 4; Ahval. *The 'ally' to 'enemy # 1': Gülen Movement (1)*, 11 april 2018. <https://ahvalnews.com/gulenists/ally-enemy-1-gulen-movement-1>

volgens Gülen³⁸, in 170 landen Gülen-gerelateerde scholen te vinden.³⁹ Vele kleine en middelgrote ondernemingen in Anatolië, het Aziatisch deel van Turkije, gaven financiële bijdragen aan de Gülenbeweging.⁴⁰

Als indicatie van de verborgen kant van de Gülenbeweging geven onderzoekers en de Turkse autoriteiten onder meer aan dat de Gülenbeweging gepoogd zou hebben een machtsbasis van sympathisanten op te bouwen in het Turkse overheidsapparaat, in de rechterlijke macht en het leger. Zo zouden, volgens de Turkse minister van Binnenlandse Zaken, in 2012 77 van de 81 provinciale politiecommissarissen Gülenisten zijn geweest.⁴¹ In 2013 kwam het tot een openlijke breuk tussen de AKP-regering en de Gülenbeweging.⁴²

1.2.2

Zuidoosten

In juli 2015 eindigde een tweeënehalf jaar durend staakt-het-vuren tussen de Turkse strijdkrachten en de Koerdische Arbeiderspartij (PKK).⁴³ Turkije, de Verenigde Staten en de EU hebben de PKK als een terroristische organisatie aangemerkt.⁴⁴ De gewapende strijd tussen de PKK en de Turkse strijdkrachten die al bijna vier decennia duurt kwam met het einde van het staakt-het-vuren in 2015 in een nieuwe fase met veel slachtoffers zoals onder andere is vastgesteld door de *International Crisis Group* (ICG).

De ICG registreerde vanaf 20 juli 2015 tot aan 4 september 2019 ten minste 4.625 slachtoffers die omkwamen als gevolg van gewapende confrontaties en terreuraanslagen. Onder de slachtoffers waren volgens de ICG 480 burgers, 1.208 leden van de Turkse veiligheidsstrijdkrachten, 2.714 militante PKK-aanhangers en 223 personen van wie niet vastgesteld kon worden of het burgers betrof dan wel PKK-militanten. De meeste slachtoffers kwamen om in de winter van 2015/2016 toen de strijd zich concentreerde in een aantal stedelijke districten in het zuidoosten dat merendeels door Koerden wordt bewoond. De 1.208 dodelijke slachtoffers van de Turkse veiligheidsstrijdkrachten omvatten 801 soldaten, 297 politieagenten en 110 dorpswachten (milities bestaand uit bewapende etnische Koerden gefinancierd door de Turkse staat).⁴⁵

In onder meer Diyarbakir vonden eind 2015 en begin 2016 felle gevechten plaats. Bij die gevechten tussen PKK-militanten en Turkse strijdkrachten werd een deel van

³⁸ Hürriyet Daily News, *Ankara bids to prevent use of 'Turkish school' in title of foreign Gülen-linked schools*, 8 september 2019. <http://www.hurriyetdailynews.com/ankara-bids-to-prevent-use-of-turkish-school-in-title-of-foreign-gulen-linked-schools--103729>

³⁹ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 2; Heinrich Böll Stiftung Istanbul. Çavdar, Ayşe, *Gülen sect: Reached for the state, got capital instead*, 9 augustus 2016; Tee, Caroline, *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016; OrientXXI. Turkey, Ahmet Şik's *Statement in Court on 24 July 2017*.

⁴⁰ European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 2.

⁴¹ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 2. Zie voetnoot 13 van dat artikel voor de Turkse bron.

⁴² Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; Voor meer informatie over de achtergronden van de breuk tussen de AKP en de Gülenbeweging zie bijvoorbeeld: European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 7-8; Tee, Caroline, *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016, pagina 172-176; Heinrich Böll Stiftung Istanbul. Çavdar, Ayşe, *Gülen sect: Reached for the state, got capital instead*, 9 augustus 2016.

⁴³ The Economist, *The truce between Turkey and Kurdish militants is over. Air strikes on Kurdish camps and a car-bomb attack on Turkish troops mark the return of a decades-old conflict*, 25 juli 2015. De directe aanleiding was de moord door de PKK op vier politieagenten. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/07/26/the-truce-between-turkey-and-kurdish-militants-is-over>

⁴⁴ Hürriyet, *Turkish, US defense chiefs discuss Syria safe zone*, 3 oktober 2019.

⁴⁵ International Crisis Group, *Turkey's PKK conflict: a visual explainer*, geraadpleegd 16 september 2019. <https://www.crisisgroup.org/content/turkeys-pkk-conflict-visual-explainer>. ICG geeft op haar website een toelichting over de door haar gehanteerde onderzoeksmethodologie en de geraadpleegde bronnen; Ahval, *Turkey gives firearms licenses to village guards*, 12 oktober 2018. <https://ahvalnews.com/village-guards/turkey-gives-firearms-licenses-village-guards>. De dorpswachten werden al sedert 1985 ingesteld op het platteland door de Turkse overheid ter ondersteuning van de strijdkrachten in hun strijd tegen de PKK. De PKK bestrafte of doodde sommige dorpswachten wegens hun activiteiten.

de oude binnenstad (*Sur*) van Diyarbakir vernield en daarna met de grond gelijk gemaakt door de Turkse overheid.⁴⁶

Op 4 oktober 2018 vond de meest dodelijke PKK-aanslag sinds twee jaar plaats waarbij acht Turkse soldaten werden gedood door een bermbom.⁴⁷ De ICG meldde dat over geheel 2018 er zeshonderd doden vielen als gevolg van de gewapende strijd in zuidoost Turkije, van wie 459 gewapende PKK-opposanten, 124 leden van de veiligheidsstrijdkrachten en 17 burgers. In de eerste acht maanden van 2019 vielen er volgens de ICG 298 doden als gevolg van het conflict in deze regio, waarvan 214 gewapende PKK-opposanten en 68 leden van de veiligheidsstrijdkrachten en 16 burgers.⁴⁸ De Turkse autoriteiten berichtten dat vier burgers omkwamen en dertien ernstig gewond raakten toen hun auto op 12 september 2019 in de provincie Diyarbakir op een bermbom reed. De autoriteiten beschuldigden de PKK van het plaatsen van die bom.⁴⁹

In het zuidoosten van Turkije is, na het oplaaien van het geweld tussen de Turkse autoriteiten en de terroristische organisatie PKK in het najaar van 2015, de situatie de laatste drie jaar minder gewelddadig. Er vinden in de afgelegen berggebieden van het zuidoosten nog steeds met enige regelmaat gewapende confrontaties plaats tussen de Turkse strijdkrachten en de PKK.⁵⁰ Nadat de vredesbesprekingen tussen de Turkse regering en de PKK in het voorjaar van 2016 vastliepen, is er geen voortgang meer bereikt bij het vinden van een politieke oplossing voor dit conflict.⁵¹

In september 2016 kondigde de Turkse regering een investeringsplan aan voor de wederopbouw van beschadigde gebieden in het zuidoosten. Sindsdien worden er op grote schaal nieuwe woningen gebouwd. Een verhoudingsgewijs klein aantal binnenlands ontheemden heeft volgens de Europese Commissie van de Turkse autoriteiten nieuwe huisvesting aangeboden gekregen. De Europese Commissie gaf aan dat het compensatieproces en de criteria voor de toewijzing van huisvesting aan binnenlands ontheemden niet transparant zijn.⁵²

1.2.3

Turkse Hizbollah en Hûda-Par partij

De soennitische Hizbollah (in het Turks: *Hizballahi Kurdi*), werd begin tachtiger jaren opgericht met als doel een islamitische staat te vestigen in Turkije. Vooral tussen 1991-1995 was de Hizbollah in een gewapende strijd met de linksradicale terroristische PKK verwickeld waarbij honderden doden vielen.⁵³ De Turkse autoriteiten detineerden tussen midden jaren negentig en het begin van de huidige eeuw duizenden Hizbollah-leden waarbij honderden van hen een levenslange

⁴⁶ Vertrouwelijke bron, 25 februari 2019; DW, *Death and destruction in Diyarbakir*, 28 januari 2016.

<https://www.dw.com/en/death-and-destruction-in-diyarbakir/a-19009781>

⁴⁷ Vertrouwelijke bron, 2 november 2018; Hürriyet Daily news, *8 Turkish soldiers killed in PKK attack*, 4 oktober 2018.

⁴⁸ International Crisis Group, *Turkey's PKK Conflict: A Visual Explainer*, geraadpleegd 16 september 2019.

<https://www.crisisgroup.org/content/turkeys-pkk-conflict-visual-explainer>

⁴⁹ Rudaw, *Roadside bomb kills at least 4, injures 13 in Diyarbakir province: official*, 12 september 2019; Aljazeera, *Several dead, injured in explosion in Turkey's restive southeast. Roadside explosives believed to have been placed by Kurdistan Workers' Party fighters in troubled Diyarbakir province*, 13 september 2019. Aljazeera berichtte over zeven doden en tien gewonden.

⁵⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief Kamerbrief over de politieke situatie in Turkije en de relatie van Nederland met Turkije*, 13 mei 2019; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018

⁵¹ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief Kamerbrief over de politieke situatie in Turkije en de relatie van Nederland met Turkije*, 13 mei 2019; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018

⁵² European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 17 en 19.

⁵³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*, oktober 2016, pagina 5 en 6. Het ambtsbericht geeft 1983 als jaar van oprichting aan; Hürriyet Daily News, *Kurdish Hizbullah in Turkey*, geraadpleegd 29 juli 2019. Het artikel bespreekt het boek van Mehmet Kurt, *Kurdish Hizbullah in Turkey: Islamism, Violence and the State*. <http://www.hurriyetaidailynews.com/opinion/william-armstrong/kurdish-hizbullah-in-turkey-112190>. Mehmet Kurt stelt dat de oprichting in de plaats Batman plaatshad voor de militaire coup van 1980 en geïnspireerd was door de Iraanse revolutie van 1979. Hezbollah leden ontvingen organisatorische steun en militaire training van Iran gedurende de tachtiger jaren.

gevangenisstraf opgelegd kregen.⁵⁴ De groepering heeft na een reeks gewelddadigheden in het verleden en de dood van haar leider Hüseyin Velioğlu in 2000 officieel het gebruik van geweld afgezworen en richt zich naar eigen zeggen op liefdadigheidswerk.⁵⁵ Sinds 2012 zijn geen arrestaties van Hizbollah-leden meer bekend.⁵⁶ Op 4 januari 2011 werden vierentwintig gedetineerde Hizbollah aanhangers, onder wie leiders, in vrijheid gesteld. In mei 2019 kwamen honderd leden van Hizbollah vrij. Alle personen die verantwoordelijke posities binnen de organisatie vervulden en zware straffen -waaronder levenslang- opgelegd hadden gekregen, waren daarmee volgens de vertrouwelijke bron in vrijheid gesteld hangende het hoger beroep.⁵⁷

De Hizbollah zelf is in Turkije verboden, het is echter niet bekend sinds wanneer. De belangrijkste organisatie die in het voetspoor van de Hizbollah werd opgericht en legaal opereert, is de *Hüda-Par* partij (de Partij voor de Vrije Zaak), die officieel op 17 december 2012 werd geregistreerd.⁵⁸

Leden van de *Hüda-Par* partij zijn vooral soennitische moslims van Koerdische afkomst. De *Hüda-Par* partij is een kleine partij en heeft vooral aanhang in het zuidoosten van Turkije, waar de landelijke bevolking meestal conservatief en religieus is. De oprichter Mehmet Hüseyin Yılmaz verdedigde als advocaat Hizbollah-leden in Diyarbakir. Hij was van 2007 tot 2010 voorzitter van *Mustazaflar-Der* (Vereniging voor Solidariteit met De Onderdrukten), een vereniging die is ontbonden. *Mustazaflar-Der* zou banden hebben onderhouden met de verboden islamitische Hizbollah. De *Hüda-Par* partij nam in maart 2014 deel aan de lokale verkiezingen voor burgemeester en gemeentebestuur in Diyarbakir, de grootste stad in het zuidoosten van Turkije. De partij spreekt vooral conservatief nationalistische Koerden aan en zet zich onder andere in voor onderwijs in het Koerdisch op staatsscholen en voor een autonome regio. De partij streeft naar een maatschappij volgens religieuze normen en zou de sharia willen invoeren.⁵⁹ Bij de parlements- en presidentsverkiezingen van 2018 ging de partij geen coalitie aan maar sprak wel haar steun uit voor president Erdoğan bij de presidentsverkiezingen.⁶⁰ De *Hüda-Par* partij opende in mei 2019 een buitenlandse vertegenwoordiging in Erbil, de Koerdische autonome regio van Irak.⁶¹

⁵⁴ Hürriyet Daily News, *Kurdish Hizbullah in Turkey*, geraadpleegd 29 juli 2019. Het artikel bespreekt het boek van Mehmet Kurt, *Kurdish Hizbullah in Turkey: Islamism, Violence and the State*.

⁵⁵ Ministerie van Buitenlandse zaken, *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*, oktober 2016, pagina 5 en 6.

⁵⁶ Ministerie van Buitenlandse zaken, *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*, oktober 2016, pagina 5 en 6.

⁵⁷ Kedistan, *Turkey • Release of 100 members of Hizbullah*, 4 juni 2019.

<http://www.kedistan.net/2019/06/04/turkey-release-100-members-hizbullah/>. Kedistan refereert aan een artikel op de Turkse website T24 van 21 mei 2019: <https://t24.com.tr/haber/tahliye-kapisi-sadece-onlara-acildi-cezaevlerindeki-hizbullahcilar-serbest-birakildi,822388>; vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. De reden voor de vrijlating is dat betrokkenen het recht op een nieuwe rechtszaak hebben gewonnen en dat het EHRM heeft aangegeven dat de speciale veiligheidsrechtbanken die medio jaren 2000 werden opgeheven het recht op een eerlijk proces ontnamen. Tot op heden zijn alleen Hizbollah-leiders vrijgelaten.

⁵⁸ Ministerie van Buitenlandse zaken, *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*, oktober 2016, pagina 5 en 6.

⁵⁹ Ministerie van Buitenlandse zaken, *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*, oktober 2016, pagina 5 en 6; Hürriyet Daily News, *Kurdish Hizbullah in Turkey*, geraadpleegd 29 juli 2019.

⁶⁰ The new Turkey, *What Does HUDA-PAR's Support for the AK Party Mean?* 2 juni 2018.

<https://thenewturkey.org/what-does-huda-pars-support-for-the-ak-party-mean>

⁶¹ Ekurd Daily, *Turkey's Kurdish Islamic Huda-Par party opens office in Iraqi Kurdistan*, 2 mei 2019, geraadpleegd 29 juli 2019.

In het zuidoosten blijft sprake van een grote verdeeldheid in de samenleving tussen het religieus conservatieve deel en het seculier-linkse deel van de bevolking. In oktober 2014 vonden gewelddadigheden plaats gedurende de Kobani-protesten tussen PKK-sympathisanten en aanhangers van de Hûda-Par partij waarbij tientallen personen omkwamen.⁶² Voor zover bekend vond sindsdien geen nieuw geweld tussen aanhangers van beide groepen plaats.

⁶² Hürriyet Daily News, *Kurdish Hizbullah in Turkey*, geraadpleegd 29 juli 2019; Amnesty International, *Kobani protests in Turkey. Human Rights failures*, juli 2015. <https://www.amnesty.ch/de/laender/europa-zentralasien/tuerkei/dok/2015/tuerkei-syrien-amnesty-bericht-ueber-kobane-proteste-im-oktober-2014/bericht-kobani-protests-in-turkey-human-rights-failures>. Die protesten ontstonden in oktober 2014 in het merendeels Koerdische zuidoosten van Turkije in reactie op de opmars van ISIS richting de overwegend Koerdische stad Kobani (Ayn al-Arab) in Syrië, die toen in handen was van de Kurdish Peoples' Protection Units (YPG), een gewapende groep met banden met de PKK. Meer dan 200.000 Syrische Koerden vluchtten over de grens naar Turkije. Demonstranten protesteerden tegen ISIS en degenen die zij binnen Turkije en haar regering als steunverleners zagen. Een week van protesten en hiermee samenhangend grootschalig geweld resulteerden in meer dan veertig doden, onder wie demonstranten, politieke opposanten (met name Hûda-Par leden) die men beschuldigde van steunverlening aan ISIS, omstanders en drie politieagenten.

2 Mensenrechten

Onder meer het massaal openen van strafrechtelijke onderzoeken en de daaruit voortvloeiende arrestaties en rechtszaken, de verruimde detentiemaatregelen, het sluiten van non-gouvernementele organisaties en media alsmede de ontslagen in de publieke sector na de mislukte coupoging in juli 2016 zetten de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vergadering en toegang tot een onafhankelijke rechtsgang onder grote druk. De noodtoestand die sinds de coupoging van kracht was, werd in de zomer van 2018 opgeheven. Maatregelen die onder de noodtoestand van kracht waren, zoals beperkingen op de vrijheid van vergadering en verregaande mogelijkheden om rechters te ontslaan, zijn echter in reguliere wetgeving opgenomen.⁶³

2.1 Wet- en regelgeving

Noodtoestand

Na de mislukte staatsgreep van 15 juli 2016 riep de Turkse regering op 21 juli 2016 op basis van haar bevoegdheid vastgelegd in artikel 121 van de grondwet de noodtoestand uit voor het gehele land. In eerste instantie werd de noodtoestand voor drie maanden uitgeroepen. Deze periode werd door de regering steeds verlengd. De noodtoestand eindigde formeel per 19 juli 2018. Veel van de maatregelen afgevaardigd in de vorm van presidentiele decreten werden meteen na het einde van de noodtoestand voortgezet in de vorm van nieuwe antiterrorismewetgeving.⁶⁴ Het hoofddoel van de noodtoestand was de ontmanteling van de Gülenbeweging die de Turkse autoriteiten in 2015 als terroristische organisatie bestempelden en verantwoordelijk houden voor de poging tot staatsgreep. De regering gebruikte de buitengewone bevoegdheden onder de noodtoestand niet alleen tegen de Gülenbeweging, maar zette deze ook meer in het algemeen in tegen terrorisme of organisaties die de Turkse overheid beschouwt als terroristisch.⁶⁵ Deze bevoegdheden werden bijvoorbeeld gebruikt ter bestrijding van de politieke oppositie waaronder ook de Koerdische. De overheid richtte zich op mensen die beschouwd werden als leden van of personen die samengewerkt hadden met terroristische organisaties of structuren, entiteiten of groepen waarvan de Nationale Veiligheidsraad oordeelde dat zij betrokken waren bij activiteiten gericht tegen de nationale veiligheid.⁶⁶

De Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties rapporteerde in mei 2019 dat in Turkije sedert juli 2018 sprake is van een de facto verlenging van de staat van beleg. Parallel hieraan is er volgens de Hoge Commissaris sprake van een toenemende concentratie van bevoegdheden bij de uitvoerende macht en een intense en voortgaande onderdrukking van journalisten en mensenrechtenverdedigers.⁶⁷ De Venetië Commissie van de Raad van Europa stelde dat de door Turkije genomen maatregelen onder de noodtoestand verder

⁶³ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief Kamerbrief over de politieke situatie in Turkije en de relatie van Nederland met Turkije*, 13 mei 2019; Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 8, oktober 2018. Gebaseerd op: European Commission, *Commission Staff Working Document: Turkey 2018 Report*, 17 April 2018; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018.

⁶⁴ IHOP, 21 July 2016-20 March 2018. *State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 4; HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

⁶⁵ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9.

⁶⁶ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 9.

⁶⁷ OHCHR. 39th session of the Human Rights Council, *Opening Statement by UN High Commissioner for Human Rights Michelle Bachelet*, 10 september 2018.

gingen dan wat is toegestaan binnen de Turks Grondwet en het internationaal recht.⁶⁸

Decreten

In totaal vaardigde de Turkse president 36 decreten uit onder de noodtoestand. Deze decreten legden beperkingen op aan bepaalde burger- en politieke rechten. Tot eind mei 2019 had het Turkse parlement 32 van de decreten behandeld. Het Turkse Constitutionele Hof oordeelde dat het niet het mandaat heeft om de legaliteit van wetgevende decreten te beoordelen waarvan gedurende de noodtoestand gebruik werd gemaakt.⁶⁹ Hierdoor konden de decreten niet op hun grondwettelijkheid worden getoetst. De meeste van deze decreten bevatten amendementen van wetten en sancties gericht tegen individuen en organisaties. De reikwijdte van veel van deze sancties en amendementen beperkte zich niet tot de periode van de noodtoestand. Deze presidentiele decreten werden omgezet in wetgeving na stemming in het Turkse parlement en vervolgens van kracht na publicatie in de staatskrant, de *Official Gazette*.⁷⁰

De maatregelen tegen individuen betroffen levenslang ontslag uit overheidsdienst, het opzeggen van beroepsvergunningen, ontslag uit overheidsinstellingen (voor gepensioneerde overheidsfunctionarissen), terugzetten in rang, het afnemen van gevechtsmedailles, in beslagname van bezittingen, uitreisverboden en het annuleren van paspoorten. Maatregelen die tegen instellingen werden genomen betroffen de sluiting van die instellingen, de in beslagname van bezittingen en de aanstelling van beheerders. Het rapport van het *Human Rights Joint Platform* bevat namen van de particuliere organisaties zoals universiteiten, kranten, tijdschriften, radio- en televisiezenders, uitgeverijen en maatschappelijke organisaties en stichtingen die per decreet door de Turkse overheid werden gesloten of instanties, zoals gemeenten, waarvoor een toezichthouder werd ingesteld.⁷¹ Zie ook paragraaf 2.2.5.1 voor meer informatie over ontslagen.

De Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Verenigde Naties (OHCHR) concludeerde in een rapport van maart 2018 dat veel van de decreten bepalingen bevatten die niet voldoen aan de fundamentele waarborgen voor de mensenrechten en aan de verplichtingen van Turkije onder internationaal recht. Volgens de OHCHR bevorderden de noodverordeningen straffeloosheid en gebrek aan rekenschap door immuniteit te verschaffen aan overheidsinstanties die binnen het kader van deze decreten optraden. Daarnaast bevatten sommige decreten onder de noodtoestand regelgeving over kwesties die niet gerelateerd waren aan de noodtoestand zoals het sluiten van organisaties van het maatschappelijk middenveld

⁶⁸ Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Opinion on the provisions of the emergency decree law no. 674 of 1 September 2016 which concern the exercise of local democracy in Turkey*, 6-7 oktober 2017.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)021-e)

⁶⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9; Hürriyet Daily News, *State of emergency decrees are law: Turkey's top court*, 30 juni 2018. Het Constitutionele Hof stelde dat het hof alleen kan beoordelen of de juiste procedures bij het parlement zijn gevolgd; het hof kan echter het parlementaire besluit niet ongeldig verklaren op basis van een oordeel over haar inhoud, reikwijdte of tijdstip.

⁷⁰ IHOP. *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 4 tot en met 6.

⁷¹ IHOP. *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 4 tot en met 6. Voor de namen van organisaties en instanties die gesloten werden dan wel waarvoor een toezichthouder werd aangesteld: zie pagina 43 tot en met 59. Het rapport bevat linken naar Turkse overheidswebsites voor de betreffende decreten; De website *Turkey purge* geeft ook een overzicht van decreten van de Turkse overheid en van de aantallen en categorieën personen die hierdoor zijn getroffen. <https://turkeypurg.com/>. Geraadpleegd 6 juni 2019. Het gaat om de decreten 667 tot en met 696 en decreet 701; Council of Europe (Venice Commission), *Emergency decree laws of July- September 2016 nos 667-674*, 10 september 2016, pagina 33; OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017, maart 2018*, pagina 16. Het ontslag uit overheidsdienst betekende voor gepensioneerde overheidsfunctionarissen verlies van pensioenrechten, andere voorzieningen en voorechten.

en gezondheidscentra.⁷² De Venetië Commissie van de Raad van Europa noemde in rapporten dezelfde zorgen als de Hoge Commissaris.⁷³

Antiterrorismewetgeving

De noodtoestand eindigde formeel per 19 juli 2018 maar werd meteen vervangen door nieuwe antiterrorismewetgeving, die door het parlement in augustus 2018 met terugwerkende kracht werd goedgekeurd. Deze wetgeving bevat vele maatregelen die overeenkomen met de buitengewone bevoegdheden die de uitvoerende macht had onder de noodtoestand. Die maatregelen behelzen onder meer het vergroten van de bevoegdheden van de aangestelde provinciale gouverneurs om bijeenkomsten en de bewegingsvrijheid in te perken; de uitvoerende macht om ambtenaren, onder wie rechters, te ontslaan met een administratief besluit; en toegenomen bevoegdheden van de politie waaronder de mogelijkheid om voorarrest uit te bereiden tot twaalf dagen.⁷⁴ Er waren veel personen die meer dan twaalf dagen in voorarrest bij de politie zaten, zonder officiële aanklacht. Veel gedetineerden in de gevangenis zitten vast in afwachting van een officiële aanklacht en een rechtszaak.⁷⁵ Zie verder paragraaf 2.2.6.

De Turkse antiterrorismewetgeving bestaat uit twee wetten: het Turkse wetboek van strafrecht en de anti-terrorismewet (wet 3713) uit 1991. De Turkse antiterrorismewet werd meermaals bijgesteld, maar artikel 5 bleef gehandhaafd. Dit artikel bepaalt dat aan terrorisme gerelateerde straffen met de helft verzwwaard kunnen worden. Artikel 314 van het Turkse wetboek van strafrecht geeft belangrijke gronden aan voor strafvervolging van personen verdacht van terroristische activiteiten. Artikel 314, lid 1 betreft het oprichten en leiden van een gewapende terroristische organisatie. Artikel 314, lid 2 gaat over het lidmaatschap van een gewapende organisatie. Op deze misdrijven staan gevangenisstraffen van vijf tot vijftien jaar. Met in begrip van de strafverhoging op basis van de antiterrorismewet kunnen de opgelegde gevangenisstraffen tussen de 7,5 tot 22,5 jaar bedragen.⁷⁶

Zowel de *UN-special rapporteur for the promotion and protection of human rights while countering terrorism* als de Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa leverden commentaar op het gebrek aan juridische omschrijvingen van en criteria voor terroristische misdaden alsook op de toepassing ervan bij het inperken van de vrijheid van meningsuiting. De EU en de Raad van Europa riepen Turkije meermaals op om haar antiterrorismewetgeving in overeenstemming te brengen met mensenrechtenstandaarden waaronder die van het Europese Verdrag

⁷² OHCHR. *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*, maart 2018, pagina 2.

⁷³ Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Opinion on the provisions of the emergency decree law no. 674 of 1 September 2016 which concern the exercise of local democracy in Turkey*, 6-7 oktober 2017.

⁷⁴ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; EuroMed Rights, *Recommendations on the recent legislative amendments in Turkey integrating state of emergency restrictive provisions into ordinary law*. Betreft een gezamenlijke verklaring van EuroMed Rights, the International Federation for Human Rights (FIDH), Insan Haklari Derneği (İHD) en de World Organisation Against Torture (OMCT) uitgebracht voorafgaand aan de negenendertigste zitting in september 2018 van de VN-mensenrechtenraad. <https://euromedrights.org/wp-content/uploads/2018/09/NGOs-joint-recommendations-after-the-lifting-of-state-of-emergency-in-Turkey.pdf>; OHCHR. 39th session of the Human Rights Council. *Opening Statement by UN High Commissioner for Human Rights Michelle Bachelet*, 10 september 2018.

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=23518&LangID=E>; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; IHOP. 21 July 2016-20 March 2018. *State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 4 en 5; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9 en 10.

⁷⁵ US. Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 10 en 11. Onder de noodtoestand konden personen tot maximaal veertien dagen vastgehouden worden zonder aanklacht. De maximum periode dat een gedetineerde mag worden gedetineerd in afwachting van diens rechtszaak is zeven jaar in geval van onder meer misdaden tegen de veiligheid van de staat, de nationale veiligheid of in geval van terrorisme gerelateerde misdrijven.

⁷⁶ The Arrested Lawyers Initiative, *Abuse of the Anti-Terrorism laws by Turkey is steadily increasing*, 30 mei 2019. <https://arrestedlawyers.org/2019/05/30/abuse-of-the-anti-terrorism-laws-by-turkey-is-steadily-increasing/>

voor de Rechten van de Mens en met de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens.⁷⁷

Juridische hervormingsstrategie

In juni 2018 kondigde de Turkse overheid een juridische hervormingsstrategie aan, met als doel de Turkse juridische sector meer in lijn met EU-standaarden te brengen.⁷⁸ President Erdoğan presenteerde op 30 mei 2019 deze juridische hervormingsstrategie. De basiselementen van de strategie zijn versterking van de rechtsstaat, betere bescherming van rechten en vrijheden, versterking van onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechtspraak, vergroting van de transparantie, vereenvoudiging van de rechtsgang, betere toegang tot de rechtsgang, versterking van het recht op verdediging en het beter waarborgen van het recht op een snelle rechtsgang.⁷⁹ Op 1 oktober 2019 werd een eerste pakket door de AKP met veelal technische wetwijzigingen ingediend bij het parlement.⁸⁰

Toezicht

Onder andere de Venetië Commissie van de Raad van Europa en de Europese Commissie constateerden dat het politieke systeem in Turkije afdoende waarborgen ontbeert die nodig zijn ter voorkoming van een buitensporige concentratie van macht bij één instantie en om de onafhankelijkheid van de rechtspraak te garanderen. Het parlement heeft nauwelijks mogelijkheden onder het presidentiële systeem om de regering rekenschap af te laten leggen over haar besluiten en activiteiten. De regering houdt volgens de Europese Commissie willekeurig informatie achter over activiteiten van overheidsfunctionarissen en instanties.⁸¹ De Ombudsman heeft ambtshalve geen bevoegdheden om onderzoek te initiëren of om te interveniëren met rechtsmiddelen.⁸²

Mensenrechtenorganisaties en oppositiepartijen rapporteerden in de verslagperiode ernstige mensenrechtenschendingen door veiligheidsstrijdkrachten, waaronder vermeende incidenten van martelingen, mishandeling, willekeurige arrestaties en het niet respecteren van procedurele rechten. Er zijn, aldus de Europese Commissie, bijvoorbeeld geen aanwijzingen dat afdoende en onafhankelijk onderzoek plaatsvond naar de moorden en de vele andere ernstige mensenrechtenschendingen die gepleegd zouden zijn gedurende veiligheidsoperaties in het oosten en zuidoosten tussen juli 2015 en december 2016.⁸³

Onder andere organisaties van het maatschappelijk middenveld en onafhankelijke journalisten lopen het risico op arrestatie en strafvervolging indien zij zich kritisch uitlaten over het handelen van de overheid.⁸⁴

⁷⁷ HRW. *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 8; The Arrested Lawyers Initiative. *Abuse of the Anti-Terrorism laws by Turkey is steadily increasing*, 30 mei 2019.

⁷⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Kamerbrief over de politieke situatie in Turkije en de relatie van Nederland met Turkije*, 13 mei 2019

⁷⁹ Vertrouwelijke bron, 31 mei 2019;

⁸⁰ Vertrouwelijke bron, 30 september 2019. Veel van de voorgestelde amendementen zijn vaag omschreven en bieden weinig juridische houvast. Fundamentele problemen rondom de onafhankelijkheid van de rechtsstaat worden door dit pakket niet geadresseerd

⁸¹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 13 en 14; Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 10; Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Opinion on the provisions of the emergency decree law no. 674 of 1 September 2016 which concern the exercise of local democracy in Turkey*, 6-7 oktober 2017.

⁸² European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 15.

⁸³ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2018 Report*, 17 april 2018. SWD(2018)153 final, pagina 18.; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 18.

⁸⁴ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 15; Freedom House. *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*; geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 10.

Gedurende de noodtoestand en onder het presidentieel systeem (zie paragraaf 1.1) is de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht ernstig aangetast.⁸⁵

2.2 Naleving en schendingen

2.2.1 *Vrijheid van meningsuiting*

De Europese Commissie gaf in haar rapport over 2018 aan dat de ernstige restricties van de vrijheid van meningsuiting en van de media bleven voortduren, waaronder de detentie van vele journalisten, de sluiting van mediabedrijven, het criminaliseren van kritiek op overheidsbeleid of functionarissen en het blokkeren van websites en hun digitale inhoud. Er was sprake van toename in strafvervolgving van journalisten, schrijvers, sociale mediagebruikers en andere burgers (onder wie kinderen) wegens belediging van de president. Veel van die zaken resulteerden in gevangenisstraf, voorwaardelijke gevangenisstraf of in boetes.⁸⁶

Turkije staat op plaats 157 van de 180 landen waarover wordt gerapporteerd in de *World Press Freedom Index* over 2018 van *Reporters Without Borders*.⁸⁷ De traditionele media (kranten en tv-zenders) zijn bijna volledig in de handen van regeringsgezinde bedrijven. De meeste media zijn niet onafhankelijk en dragen de politieke standpunten van de regering uit. Kritische journalisten worden vervolgd, op basis van 'guilt by association' aan een terroristische organisatie gelinkt en zonder duidelijke bewijslast vastgezet. Turkije is het land met het grootste aantal journalisten en media-medewerkers in de gevangenis ter wereld.⁸⁸ Zie verder paragraaf 2.3.3.

Sinds de mislukte poging tot staatsgreep sloot de Turkse overheid op basis van de decreten onder de noodtoestand tussen 20 juni 2016 en 19 juni 2018 zes nationale nieuwsagentschappen, 53 kranten, 20 tijdschriften, 37 radiozenders, 34 televisiezenders evenals 29 uitgeverijen, distributie- en verzendbedrijven.⁸⁹ Amnesty International meldde in een rapport van oktober 2018 dat de regering ten minste 203 mediabedrijven sloot; ten minste vijftientig van die bedrijven konden volgens Amnesty International heropend worden.⁹⁰

⁸⁵ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 14 en 22. De Commissie wijst op het gedwongen ontslag van dertig procent van de rechters en aanklagers na de mislukte coup poging en op de gedwongen overplaatsingen van deze functionarissen. Er is een risico op zelfcensuur op grote schaal onder rechters en aanklagers. Er is geen systeem op basis van van te voren vastgestelde criteria dat zorgdraagt voor een objectieve, transparante en op kwaliteiten gebaseerde werving van nieuwe rechters en aanklagers. De president heeft de macht om vier leden van de dertien leden van de *Council of Judges and Prosecutors* aan te stellen en twaalf van de vijftien leden van het Constitutionele Hof. Ook wijst de Commissie op tekortkomingen in het functioneren van de strafrechtelijke vredesrechtbanken; Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 15.

⁸⁶ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 34; De ngo Dusun geeft een wekelijks overzicht van de stand van zaken in rechtszaken waar de vrijheid van meningsuiting in het geding is. <http://www.dusun-think.net/en/newsletter/>

⁸⁷ Reporters without borders, *World Press Freedom Index*. Sinds 2014 is Turkije drie plaatsen gezakt op deze index. <https://rsf.org/en/turkey>, geraadpleegd 7 augustus 2019.

⁸⁸ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; HRW. *World report 2019, Turkey. Events of 2018*. Eind 2018 zaten ongeveer 175 journalisten en mediamedewerkers in voorarrest of zaten gevangenisstraffen uit voor terrorismebeschuïdgingen. Honderden anderen zijn in staat van beschuldiging gesteld, maar nog op vrije voeten; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 32. De Commissie meldde de arrestatie van een groot aantal journalisten in 2018. Meer dan 160 journalisten bevonden zich nog in gevangenschap; Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 11. Freedom House, verwijzend naar het Committee to Protect Journalists, gaf aan dat in december 2018 in totaal 68 journalisten gedetineerd waren. Turkije was daarmee voor het derde jaar op een rij het land dat de meeste journalisten detineerde.

⁸⁹ Stockholm Center for Freedom (SCF), *SCF's submission to the United Nations Universal Periodic Review of Turkey*, 19 juli 2019. <https://stockholmcf.org/scfs-submission-to-the-united-nations-universal-periodic-review-of-turkey/>

⁹⁰ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 8, oktober 2018. Tenminste vijftientig van de gesloten media kregen later toestemming om te heropenen; IHOP, *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 49 tot en met 51 met een overzicht van gesloten media alsook namen van media die heropend konden worden.

Het Turkse Constitutionele Hof als hoogste Turkse rechtsorgaan verklaarde enkele uitspraken van lagere rechtbanken nietig aangezien deze een schending van de vrijheid van meningsuiting betroffen. Het Hof sprak bijvoorbeeld op 9 mei 2019 de lerares Ayşe Çelik vrij. Ze was eerder door een rechtbank veroordeeld tot gevangenisstraf wegens terroristische propaganda omdat ze in januari 2016 naar een tv-programma had gebeld met onder meer de oproep 'laat kinderen niet sterven'. Dit naar aanleiding van de gewapende strijd in Zuidoost-Turkije tussen regeringstrijdkrachten en de PKK.⁹¹ Zie ook paragraaf 2.3.4.

Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens behandelt veel zaken die Turkse burgers aangespannen hebben tegen de Turkse staat.⁹² In 2018 oordeelde het EHRM in 142 van de 146 behandelde Turkse zaken dat sprake was van schendingen door Turkije van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. In veertig van deze zaken ging het met name over vrijheid van meningsuiting.⁹³

Op sociale media zijn dissonante geluiden te horen, veelal van buiten Turkije. Ondanks een toenemende zelfcensuur ontstaan er ook nieuwe initiatieven, zoals het Dokuz8, een nieuwsplatform dat werkt met burgerjournalisten. De autoriteiten proberen grip te houden op het verspreiden van haar onwelgevallige informatie en meningen via het internet door blokkades van sites. Wikipedia is al meer dan twee jaar geblokkeerd omdat het een 'bedreiging voor de nationale veiligheid' zou vormen. Bovendien bestaan er beperkingen op kanalen als YouTube en Twitter, wordt er geprobeerd om VPN⁹⁴ te blokkeren en wordt er gewerkt met *throttling* (het sterk reduceren van internetsnelheid).⁹⁵ *Human Rights Watch* meldde dat in 2018 het blokkeren van websites voortduurde en ook online content weg werd gehaald. Duizenden mensen in Turkije werden geconfronteerd met strafrechtelijk onderzoek in verband met berichten die ze op sociale media hadden geplaatst.⁹⁶ *Reporters without borders* gaf in haar jaarrapport over 2018 aan dat de censuur van websites en online sociale media ongekende hoogten had bereikt en dat de Turkse overheid nu de online dienstverlening onder haar controle probeerde te brengen.⁹⁷ *Twitter Transparency* gaf aan dat in de eerste helft van 2018 de Turkse overheid 1.464 tweets en 425 accounts blokkeerde. Volgens IFoD, een Turkse ngo, was eind 2018

⁹¹ Vertrouwelijke bron, 4 juli 2019; Bianet, *Teacher Ayşe Çelik Released From Prison upon Constitutional Court Verdict of 'Right Violation'*, 10 mei 2019. <https://bianet.org/english/freedom-of-expression/208365-teacher-ayse-celik-released-from-prison-upon-constitutional-court-verdict-of-right-violation>; Turkey human rights litigation support project. *The turkish constitutional court issues a judgment in the case of Ayşe Çelik application*, 20 mei 2019. <https://www.turkeylitigationssupport.com/blog/2019/5/20/the-turkish-constitutional-court-issues-a-judgment-in-the-case-of-aye-elik-application-no-201736722>

⁹² Akdeniz, Yaman & Altıparmak, Kerem, *Turkey: freedom of expression in jeopardy. Violations of the rights of authors, publishers and academics under the state of emergency*, pagina 4. https://www.englishpen.org/wp-content/uploads/2018/03/Turkey_Freedom_of_Expression_in_jeopardy_ENG.pdf; Council of Europe (Venice Commission), *Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the penal code of Turkey*, 15 maart 2016, pagina 20. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)002-e). De belangrijkste thema's bij zaken aangespannen bij het EHRM tegen de Turkse staat over vrijheid van meningsuiting gaan over terrorisme en geweld. De uitspraken van het EHRM over Turkije gaan meestal over individuen die zijn veroordeeld voor het verspreiden van propaganda voor een terroristische organisatie (onder artikelen 6 en 7 van de antiterrorismewet); het publiceren van digitale informatie of boeken of het verspreiden van openbare berichten die aanzetten tot haat of geweld, of die misdaden of criminelen verheerlijken (artikelen 215 en 216 van het wetboek van strafrecht); en voor het denigreren en openlijk belasteren van de Turkse natie, de Turkse staat of van de organen en instituties van de staat waaronder de Turkse strijdkrachten (artikel 301 van het wetboek van strafrecht). Een tweede categorie zaken waarin het EHRM uitspraken heeft gedaan betreft personen die automatisch veroordeeld worden wegens het publiceren van een verklaring van een organisatie die door Turkije wordt gezien als terroristisch (onder artikel 6 lid 2 van de antiterrorismewet) waarbij geen rekening wordt gehouden met de context of de inhoud van dergelijke verklaringen. In zijn algemeenheid is het EHRM van mening dat dergelijke verklaringen (in geschriften, boeken, publicaties, etc.) geen inbreuk rechtvaardigen door de Turkse autoriteiten op de vrijheid van meningsuiting aangezien deze niet aanzetten tot haat of geweld.

⁹³ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 28. Andere schendingen betroffen recht op een eerlijke rechtsgang (41 zaken), recht op vrijheid en veiligheid (29), vrijheid van vereniging en vergadering (11), onmenselijke of vernederende behandeling (11) en het verbod op martelingen (10). In 2018 registreerde het EHRM 6.717 nieuwe Turkse zaken.

⁹⁴ Virtual Private Network (VPN), waarmee via een versleutelde beveiligde verbinding data naar een externe server wordt verstuurd. <https://www.vpngids.nl/vpn-info/wat-is-een-vpn/>. Geraadpleegd 7 augustus 2019

⁹⁵ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018.

⁹⁶ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

⁹⁷ Reporters without borders, *World Press Freedom Index*, geraadpleegd 7 augustus 2019.

de toegang vanuit Turkije tot in totaal meer dan 245.000 websites geblokkeerd. In slechts 10.419 gevallen gebeurde dit op basis van een instructie van een rechtbank; in verreweg de meeste gevallen gebeurde dit op verzoek van het voormalige *Telecommunications Communication Presidency* (TIB) of diens opvolger de *Information Technologies and Communication Board* (BTK).⁹⁸ Een andere bron gaf aan dat de in 2014 ingestelde strafrechtelijke vredesrechtbanken duizenden instructies tot blokkeren van internet *content* uitvaardigen wegens het schenden van individuele rechten van leden van de regering, hun familieleden en van pro-overheidszakenlieden.⁹⁹

Op 5 augustus 2019 werd bekend dat een Turkse rechtbank opdracht had gegeven tot sluiting van de onafhankelijke nieuwssite *Bianet* alsmede tientallen andere media en accounts. Het zou gaan om Twitter- en Instagramaccounts alsook Facebookpagina's van opposanten actief in de politiek, de cultuursector en de media. De rechtbank motiveerde haar besluit, genomen naar aanleiding van een verzoek van de Turkse gendarmerie, met onder andere de bescherming van de openbare orde, de nationale veiligheid en de president. *Bianet* publiceerde de uitspraak van de rechtbank en ging tegen het oordeel van de rechtbank in beroep. De opdracht tot sluiting van *Bianet* werd daags er na ingetrokken, nadat de gendarmerie had aangegeven dat in het geval van *Bianet* er sprake was van een fout.¹⁰⁰ Het ministerie van Binnenlandse Zaken verklaarde eind december 2018 dat het gedurende dat jaar 42.406 sociale media accounts had onderzocht in relatie tot terrorisme en het ondermijnen van de staat en dat juridische stappen waren genomen tegen 18.376 personen.¹⁰¹ Sedert augustus 2014 startte de Turkse overheid meer dan 66.000 strafrechtelijke onderzoeken op basis van artikel 299 van het wetboek van strafrecht inzake het beledigen van de president, waarvan 60.000 in 2017 en 2018. De strafrechtelijke onderzoeken leidden tot grofweg 12.000 rechtszaken, waarbij de aanklacht soms draaide om het *re-tweeten* en *liken* van berichten. In het geval van een eerste overtreding, legt de rechtbank meestal een voorwaardelijke straf op. Bovengenoemde onderzoeken en rechtszaken leiden, aldus de bron, de facto tot zelfcensuur; mensen worden bang waardoor ze zich daarna vaak niet meer durven te uiten.¹⁰²

Op 25 augustus 2018 verstoorde de Turkse politie de wekelijkse demonstratie op zaterdag van de 'zaterdag moeders' (*cumartesi anneleri*) van Turkije. Deze vreedzame demonstratie, die al twee decennia wekelijks op zaterdag wordt gehouden, vond stevast plaats in de drukste straat van Istanboel. De demonstranten zijn veelal moeders van slachtoffers van onopgeloste moorden en

⁹⁸ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 35; Freedom of expression association (iFoD). Yaman Akdeniz and Ozan Güven, *Engelli Web 2018*, pagina 1 en 2, juli 2019.

⁹⁹ Akdeniz, Yaman & Altıparmak, Kerem, *Turkey: freedom of expression in jeopardy. Violations of the rights of authors, publishers and academics under the state of emergency*, pagina 6; vertrouwelijke bron, 28 juni 2019. De bron refereert aan ongeveer 12.000 beslissingen van strafrechtelijke vredesrechtbanken. Het is mogelijk om in bezwaar te gaan. Een bezwaar moet ingediend worden bij een andere strafrechtelijke vredesrechtbank. Dit bezwaar, leert de praktijk, wordt standaard en ongemotiveerd afgewezen. In beroep gaan bij een strafrechtbank is een langdurig traject. Het kan wel vier jaar duren voordat deze rechtbank een uitspraak doet over het blokkeren van een site of content; International Commission of Jurists, *The Turkish criminal peace judgeships and international law*, 2018. De ICJ signaleert ernstige tekortkomingen in het functioneren van de strafrechtelijke vredesrechtbanken. <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/02/Turkey-Judgeship-Advocacy-Analysis-brief-2018-ENG.pdf>. Voor meer informatie over deze rechtbanken zie ook: Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Criminal judgeships of peace. Memorandum of the ministry of Justice*, 8 februari 2017.

¹⁰⁰ Zeitonline, *Türkei spert oppositionelle Websites und Internetkontent*, 7 augustus 2019; Le Figaro, *La turquie ordonne le blocage d'un site d'information indépendant*, 6 augustus 2019; *Bianet, Court Decision to Block bianet Made 'by Mistake', 135 Addresses Still Banned*, 7 augustus 2019. <http://bianet.org/english/freedom-of-expression/211459-court-decision-to-block-bianet-made-by-mistake-135-addresses-still-banned>

¹⁰¹ Freedom of expression association (iFoD). Yaman Akdeniz and Ozan Güven, *Engelli Web 2018*, pagina 35 en voetnoot 41, juli 2019. De bron geeft aan dat het aantal sociale media accounts dat de Turkse overheid onderzocht en waar tegen het strafvervolgning instelde, sterk toenam na de Operatie Olive Branch in Afrin (Syrië) en rond de algemene verkiezingen van 24 juni 2018.

¹⁰² Vertrouwelijke bron, 28 juni 2019.

gedwongen verdwijningen in de tachtiger en de negentiger jaren. Zij vroegen aandacht voor deze zaken en voor de rechten van de nabestaanden.¹⁰³ Gewapend met gepantserde voertuigen arresteerde de politie 47 mensen –onder wie een aantal vrouwen van boven de zeventig– en bezette het plein waarop de bijeenkomst plaats had moeten vinden. Bij het schoonvegen van de straten werd traangas gebruikt om de betogers uit elkaar te drijven.¹⁰⁴ De lokale autoriteiten meldden dat de protesten de openbare orde verstoorden. De minister van Binnenlandse Zaken stelde dat de betogers opkwamen voor terreurorganisaties en zich zodoende schuldig maakten aan exploitatie en bedrog.¹⁰⁵

2.2.2 *Vrijheid van vereniging en vergadering*

Het maatschappelijk middenveld in Turkije staat sedert de mislukte staatsgreep onder voortdurende druk met name door het grote aantal arrestaties van activisten, onder wie mensenrechtenverdedigers. Ook is sprake van stigmatisering door de overheid van onafhankelijke niet-gouvernementele organisaties alsook door het herhaaldelijk gebruik van het verbod op demonstraties en andere vormen van samenkomsten.¹⁰⁶ De regering sloot, aldus Amnesty International, duizenden verenigingen, stichtingen, vakbonden en andere organisaties van het maatschappelijk middenveld.¹⁰⁷ De Raad van Europa meldde dat in de periode na het uitroepen van de noodtoestand in juli 2016 de Turkse regering meer dan 1.500 verenigingen, stichtingen en vakbonden verbood zonder toelichting of argumentatie. Het enige dat de overheid aangaf was dat deze organisaties 'beoordeeld' waren door de uitvoerende macht als behorend tot, of handelend in 'vereniging met ('iltisak'), of contacten hebbend met ('irtibat') een terroristische organisatie.¹⁰⁸ Honderden mediaorganisaties en ngo's werden gesloten, zonder dat zij rechtsmiddelen hadden om zich te verweren tegen inbeslagneming van bezittingen. Veel van die organisaties kwamen op voor de rechten van minderheden.¹⁰⁹

In oktober 2018 vaardigde het directoraat-generaal voor de relaties met het maatschappelijk middenveld van het ministerie van Binnenlandse Zaken regelgeving uit die alle verenigingen verplicht om hun leden te registreren (niet alleen hun bestuursleden) in het informatiesysteem van het ministerie van Binnenlandse zaken.¹¹⁰

2.2.3 *Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging*

De Turkse grondwet garandeert vrijheid van religie. Vrijheid van religie wordt in Turkije in het algemeen gerespecteerd. Drie niet-islamitische religieuze groepen zijn officieel erkend: joden, Grieks orthodoxe christenen en Armeense christenen. Het

¹⁰³ Vertrouwelijke bron, 30 augustus 2019; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220final, pagina 36; Osservatorio Balcani e Caucasa Transeuropa, 'Saturday mothers' of Turkey: in the pursuit of Justice. 2 april 2019.

<https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Turkey/Saturday-Mothers-of-Turkey-in-the-pursuit-of-justice-193671>. De 'zaterdag moeders' lezen sedert het demonstratieverbod van augustus 2018 wekelijks een persverklaring voor bij het kantoor van een mensenrechtenorganisatie in Istanboel.

¹⁰⁴ Vertrouwelijke bron, 30 augustus 2019.

¹⁰⁵ Vertrouwelijke bron, 30 augustus 2019.

¹⁰⁶ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220final, pagina 15; Netherlands Helsinki Committee. *Defending Human Rights in Turkey: Raci Bilici*, 28 februari 2019. <https://www.nhc.nl/turkey-raci-bilici/>. Geraadpleegd 2 mei 2019.

¹⁰⁷ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 8, oktober 2018. Tenminste vijftientig van de gesloten media kregen later toestemming om te heropenen; IHOP, *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report. 17 april 2018, pagina 49 tot en met 51 met een overzicht van gesloten media alsook namen van media die heropend konden worden.

¹⁰⁸ Council of Europe, Commissioner for Human Rights. *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey*. CommDH(2018)30, 20 december 2018, pagina 3 en 4.

¹⁰⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220final, pagina 15; Netherlands Helsinki Committee. *Defending Human Rights in Turkey: Raci Bilici*, 28 februari 2019. <https://www.nhc.nl/turkey-raci-bilici/>. Geraadpleegd 2 mei 2019.

¹¹⁰ European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 16.

openbare leven wordt in toenemende mate gedomineerd door de soennitische islam.¹¹¹ Zie verder paragraaf 2.3.5.

Seculieren

Waar enerzijds een groot deel van de bevolking hecht aan door de AKP uitgedragen waarden van sociaal conservatisme en religieuze vroomheid¹¹², is er ook een groot deel van de bevolking dat geloofsbeleving primair als een privéaangelegenheid ziet. Deze groep omvat mensen met heel verschillende achtergronden en levenswijzen, waarvan het secularisme de grootste gemene deler is. Zij voelen zich in toenemende mate gemarginaliseerd door maatregelen van de regering.¹¹³ De AKP-regering nam sinds zij aan de macht kwam een aantal maatregelen die haar visie op de islam en de samenleving weerspiegelen. Deze maatregelen omvatten een toename van het aantal door de overheid gesubsidieerde religieuze scholen en aanpassing van onderwijscurricula door thema's als de Darwinistische evolutietheorie uit te sluiten. Daarnaast poogt de regering alcoholconsumptie terug te dringen door hoge belastingen te heffen op alcoholische dranken en door advertenties en het promoten ervan te verbieden. Ook bevordert de regering 'nationale en spirituele waarden' via de door haar gecontroleerde media en ondersteunt het met middelen het islamitisch maatschappelijk middenveld.¹¹⁴ De AKP-regering hief in 2010 het, door een deel van de Turkse vrouwen, als discriminerend ervaren verbod op het dragen van een hoofddoek in het geval zij willen werken of studeren binnen overheidsinstellingen op.¹¹⁵

2.2.4

Bewegingsvrijheid

De decreten onder de noodtoestand, in het bijzonder decreet 667 van 23 juli 2016, stelden de Turkse autoriteiten in staat om paspoorten in beslag te nemen van alle personen die ontslagen waren op grond van een administratieve maatregel en van degenen tegen wie een strafrechtelijk onderzoek liep of die vervolgd werden wegens lidmaatschap van of banden dan wel contacten met een terroristische organisatie. Turkse maatschappelijke organisaties rapporteerden dat in de maand juli 2016 50.000 paspoorten geannuleerd waren in de nasleep van de poging tot staatsgreep.¹¹⁶ Decreet 692 van 14 juli 2017 betrof het intrekken van allerlei rechten en vergunningen, waaronder intrekking van het paspoort, van (voormalige) overheidsfunctionarissen die werden beschuldigd van lidmaatschap van een terroristische organisatie en/of ondermijnen van de nationale veiligheid.¹¹⁷ Via dit specifieke decreet werden 7.395 personen uit hun ambt gezet en hun paspoorten

¹¹¹ Freedom House. *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 12; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31 en 39.

¹¹² Tee, Caroline. *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016, pagina 60 en 165. Tee wijst in dit verband er op dat Gülenisten die waarden erg belangrijk vinden. Velen van hen stemden in het verleden op de AKP omdat deze als politieke partij die waarden uitdroeg. Hoge standaarden van islamitische moraliteit worden in de Turkse context in zijn algemeenheid geuit door niet te roken en geen alcohol te drinken, terughoudend te zijn in contacten met het andere geslacht en door vrouwen geuit door het dragen van een hoofddoek.

¹¹³ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; The Guardian. Elif Shafak, *Even as Turkey pulls away, the west must hold Turkish people close*, 3 september 2018. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/sep/03/turkey-west-erdogan-democracy-civil-rights>

¹¹⁴ The Century Foundation. Akyol, Mustafa, *Turkey's Troubled Experiment with Secularism. Lessons from Turkey's Struggle to Balance Democracy and Laiklik*, 25 april 2019, pagina 7. https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/02/23094811/Akyol_FinalPDF.pdf

¹¹⁵ CBC, *What Europe should learn from Turkey's headscarf fight*, 15 maart 2017. In 2017 werd het verbod voor vrouwen op het dragen van een hoofddoek in het leger opgeheven. <https://www.cbc.ca/news/world/turkey-headscarves-1.4024236>

¹¹⁶ OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017, maart 2018*, pagina 3 en 23; Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Emergency decree laws of July-September 2016. Nos. 667-674, 10 november 2016*. Artikel 5 van decreet 667 geeft aan: 'Those against whom an administrative action is taken on the ground of their membership to, or connection or contact with structure/entities, organizations, groups or terrorist organizations, which are found established to pose a threat to the national security, and those against whom a criminal investigation or prosecution is conducted for the same reason shall immediately be reported to the passport department concerned by the institution or organization that takes action. Upon this information, the passports shall be cancelled by the passport departments concerned'

¹¹⁷ Decreet 692 onder de noodtoestand van 14 juli 2017. Artikel 3 gaat in op rechten en vergunningen van gepensioneerde militairen. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170714M1-1.htm>

ingetrokken.¹¹⁸ Op basis van deze en andere decreten¹¹⁹ werden in de nasleep van de coup poging minstens 155.350 paspoorten ingetrokken.¹²⁰

Op 25 juli 2018 kondigde het ministerie van Binnenlandse Zaken aan het uitreisverbod op te heffen van 155.000 personen van wie familieleden vermeende banden hadden met 'terreurorganisaties'.¹²¹ Turkse media berichtten eind februari 2019 dat de Turkse autoriteiten meer dan 50.000 uitreisverboden hadden opgeheven. Het *Stockholm Center for Freedom* meldde begin maart 2019 dat veel personen die getroffen waren door een uitreisverbod vooralsnog om onbekende redenen geen paspoort konden krijgen.¹²²

Onder de noodtoestand en daarna met behulp van antiterrorismewetgeving oefende de regering druk uit op gezochte verdachten door maatregelen te nemen tegen hun familieleden onder meer door hun paspoorten in te trekken. Het US State Department merkt in dit verband in haar Turkije-rapport van 2018 op dat de Turkse overheid uitreisbeperkingen oplegt aan personen die worden beschuldigd van banden met terroristische groepen of met de Gülenbeweging alsmede aan hun familie en verwanten.¹²³ Presidentieel decreet 673 voorzag per 1 september 2016 in de wettelijke mogelijkheid om paspoorten van partners in te trekken. Berichten over het intrekken van paspoorten van partners zijn bekend, over exacte aantallen is echter geen informatie voorhanden. Ook was sprake van kinderen, gescheiden van ouders, die door de autoriteiten niet in staat werden gesteld om een paspoort te krijgen om naar hun ouders in het buitenland te reizen. Ouders voelden zich veelal gedwongen om kinderen illegaal Turkije uit te smokkelen.¹²⁴

De Mensenrechtencommissaris van de Raad van Europa sprak zorgen uit over het automatisch intrekken van paspoorten van familieleden van personen tegen wie een strafrechtelijk onderzoek liep in de nasleep van de coup poging.¹²⁵ Ook zou sprake zijn van een praktijk dat de Turkse overheid paspoorten als vermist registreert, zonder dat de houder er van aangifte heeft gedaan. Bij uitreis of bij bezoek aan een

¹¹⁸ IHOP. Human Rights Joint Platform, *21 July 2016- 20 March 2018. State of emergency in Turkey. Updated situation report*, 17 april 2018, pagina 25.

¹¹⁹ Council of Europe, European commission for democracy through law (Venice Commission). *Turkey extracts emergency decree laws. Nos KHK/668, 670, 671, 675, 677, 679, 680, 683, 685, 685, 687*. Opinion no.872/2016. CDL-REF (2017)011, 20 februari 2017. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2017\)011-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2017)011-e)

¹²⁰ http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-interior-ministry-reinstates-155-350-passports-135000_
https://ahvalnews.com/passports/turkey-reinstates-over-150000-cancelled-passports_
<https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/05/No-End-In-Sight-ENG.pdf?x82182>

¹²¹ US. Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 19; vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. In juli oordeelde het Constitutionele Hof dat het opleggen van een uitreisverbod aan echtgenoten onconstitutioneel was.

¹²² Stockholm Centrum for Freedom, *Turkey removes limitations on more than 50,000 passports*, 1 maart 2019. Geraadpleegd 12 augustus 2019.

¹²³ US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*. 13 maart 2019, pagina 19; DW, *Exiled Turkish journalist Can Dündar reunited with family in Germany after 3 years*, 15 juni 2019. De echtgenote van Dilek Dündar, de voormalige hoofdredacteur van het kritische dagblad Cumhurriyet, kreeg een uitreisverbod opgelegd. Ze slaagde er na drie jaar in om naar Duitsland uit te reizen. Dündar, in ballingschap in Duitsland, schreef in 2016 over wapenzendingen door de Turkse geheime dienst aan gewapende opstandelingen in Syrië. Hij wordt gezocht en beschuldigd van spionage, verraad en terrorisme: Stockholm Center for Freedom (SCF), *Exiled journalist's wife: I am held hostage in Turkey*, 12 februari 2019. <https://stockholmcf.org/exiled-journalists-wife-i-am-held-hostage-in-turkey/>; SCF, *Turkish gov't dismisses main opposition CHP's Besiktas mayor from post over Gülen links*, 4 januari 2018. Murat Hazinedar, burgemeester in de wijk Besiktas in Istanboel en lid van de CHP, werd beschuldigd van corruptie en terrorisme. Zijn vrouw en kind kregen een uitreisverbod opgelegd. <https://stockholmcf.org/turkish-govt-dimisses-main-opposition-chps-besiktas-mayor-from-post/>

¹²⁴ <https://www.foxnews.com/world/turkey-crackdown-leaves-some-terminally-ill-patients-banned-from-seeking-healthcare-abroad>; Huffpost, *How the Turkish government cancels the passports of its critics. Updated 10 June 2017*, geraadpleegd 31 mei 2019. https://www.huffpost.com/entry/how-the-turkish-government_b_10336952; [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2016\)061-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2016)061-e), pagina 10; OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*, maart 2018, pagina 23.

¹²⁵ ARC, Asylum Research Consultancy. *Turkey Country Report*, 15 december 2016. https://www.ecoi.net/en/file/local/1253794/1226_1481885250_58529e5b4.pdf; Council of Europe, Commissioner for human rights, *Memorandum on the human rights implications of the measures taken under the state of emergency in Turkey*. CommDH (2016)35, 7 oktober 2016. <https://rm.coe.int/16806db6f1>

ambassade of consulaat komt de houder van het paspoort er achter dat het paspoort geannuleerd is omdat het als verloren staat geregistreerd.¹²⁶

Het *Genel Bilgi Toplama Sistemi*, het Algemene Informatieverzamelingssysteem, is gekoppeld aan de instanties die paspoorten afgegeven maar ook aan bijvoorbeeld politiedatabestanden. Hierdoor kunnen door de overheid gezochte personen in verschillende situaties aangehouden worden zoals bijvoorbeeld aan de grens, bij verkeerscontroles of na registratie in een hotel.¹²⁷

2.2.5

Rechtsgang

Onder de noodtoestand, maar ook na opheffing van de noodtoestand in juli 2018 bleek sprake te zijn van uitholling van garanties voor een eerlijke rechtsgang. De terrorismebesuldigingen tegen personen sedert de mislukte staatsgreep steunen vaak op minimaal indirect bewijs, getuigenissen door geheime informanten en op schuld door associatie door deel uit te maken van een terreurnetwerk.¹²⁸ Bij veel rechtszaken tegen terrorismeverdachten ontbrak zwaarwegend bewijs voor criminele activiteiten of van handelingen die redelijkerwijs als terrorisme beschouwd konden worden, aldus Human Rights Watch (HRW). Veel van de personen die worden beschuldigd van terrorisme zitten langdurig in detentie in afwachting van een rechtszaak.¹²⁹

Vervolging van personen verdacht van betrokkenheid bij de staatsgreep

Volgens de Turkse regering worden in het onderzoek naar vermeende Gülenisten vijf categorieën gehanteerd:

- 1) Couplegers;
- 2) Gülen-aanhangers die het systeem hebben misbruikt, geld hebben witgewassen en politici hebben afgeluisterd/afgeperst;
- 3) Gülen-aanhangers die immoreel gedrag hebben vertoond door elkaar te verraden;
- 4) goedgelovige Gülen-aanhangers;
- 5) slachtoffers van de Gülen-organisatie.

Welke criteria gehanteerd worden voor bovenstaande categorieën blijft onduidelijk. Bewijsvoering is in de meeste gevallen geheim en betrokkenen weten veelal niet waarvan zij precies beschuldigd worden.¹³⁰ In de praktijk is het verschil in behandeling door de Turkse overheid van personen uit deze categorieën niet duidelijk.¹³¹ Onder andere Amnesty International, HRW en de Europese Commissie constateerden dat de Turkse autoriteiten sinds de coup poging de al erg brede en vage omschrijving van terrorisme aanzienlijk verder verbreedden.¹³² Zie paragrafen 2.1 en 2.2.5.

¹²⁶ Huffpost, *How the Turkish Government Cancels The Passports of Critics*, 6 september 2016, geraadpleegd 6 juni 2019.

¹²⁷ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht Turkije dienstplicht*, juli 2019. Deze informatie geldt niet alleen voor personen gezocht wegens dienstplichtontduiking of desertie, maar ook voor andere personen gezocht door de Turkse overheid; vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. Hotels moeten kopieën van identiteitsbewijzen van alle gasten dagelijks aan de autoriteiten ter hand stellen.

¹²⁸ Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 15.

¹²⁹ HRW. *World report 2019, Turkey. Events of 2018*.

¹³⁰ Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; vertrouwelijke bron, 30 september 2019.

¹³¹ Vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. Dat blijkt onder meer uit de afwijzing door de CoI van de aanvraag tot rehabilitatie van personen die tot categorie vier en vijf gerekend kunnen worden.

¹³² European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 22 en pagina 28. De EC wijst ook op de aanbevelingen van de Venetië Commissie van de Raad van Europa terzake; HRW. *Lawyers on trial, Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 2; A.I., *Turkey's state of emergency ended but the crackdown on human rights continues*, 1 februari 2019. <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4497472019ENGLISH.PDF>

Inperking bevoegdheden van advocaten

Verschillende maatregelen uit de decreten die vervolgens in wetten zijn vastgelegd, beperkten de bevoegdheden van advocaten. De mogelijkheden voor vertrouwelijke communicatie gedurende gevangenisbezoek tussen een advocaat en diens cliënt, zowel in geval van voorarrest als na veroordeling, werden vergaand ingeperkt. De duur van de ontmoetingen kunnen strikt in tijd beperkt worden en plaatsvinden onder voorwaarde dat overheidsfunctionarissen hierbij aanwezig zijn en dat de conversaties opgenomen mogen worden. Rechtbanken kunnen ook advocaten tegen wie een onderzoek of een rechtszaak loopt wegens terrorismemisdrijven verbieden om cliënten te vertegenwoordigen. In het geval sprake is van een dergelijk onderzoek tegen de advocaat zelf, kan deze persoon tot maximaal twee jaar uitgesloten worden van het vertegenwoordigen van cliënten in terrorisme-gerelateerde rechtszaken. Ook kan die advocaat de toegang worden ontzegd tot cliënten in politiehechtenis. Andere restrictieve maatregelen betreffen het routinematig door openbaar aanklagers toestemming geven, met achteraf akkoord van een rechter, om meer in het algemeen advocaten gedurende de eerste vierentwintig uur in politiehechtenis de toegang te weigeren tot cliënten.¹³³

In het algemeen, maar in het bijzonder in strafzaken, liepen advocaten het risico door de overheid zonder bewijs geassocieerd te worden met de gestelde misdrijven van hun cliënten. HRW stelt dat sommige van die strafvervolgingen een represaille leken te zijn wegens pogingen van advocaten om misbruik door politie en andere mensenrechtenschendingen in kaart te brengen en om de rechten van hun cliënten te beschermen. Ook was sprake van intimidatie van advocaten door de politie en het tegenwerken en belemmeren van hun professionele werkzaamheden. De meeste van de advocaten tegen wie strafvervolging liep, aldus HRW in een rapport van april 2019, waren beschuldigd van lidmaatschap van de Gülenbeweging of van het verantwoordelijk zijn voor de poging tot staatsgreep. Andere advocaten werden beschuldigd van lidmaatschap van de PKK of van terrorisme wegens banden met verboden linkse groepen of met ISIS. In het geval van beschuldiging van advocaten wegens PKK-lidmaatschap of banden met linkse groepen was de strafvervolging vaak gebaseerd op persverklaringen of deelname aan persconferenties of demonstraties. Volgens het *Arrested Lawyers Initiative*, een vrijwilligersorganisatie van advocaten in ballingschap, liep in april 2019 tegen 1.546 advocaten strafvervolging. 274 van hen waren in een eerste aanleg veroordeeld tot gevangenisstraffen van veelal meer dan zes jaar detentie en soms meer dan tien jaar wegens lidmaatschap van een terroristische organisatie en 598 advocaten hadden vastgezeten in voorarrest gedurende verschillende periodes.¹³⁴

Onafhankelijkheid rechterlijke macht

In de nasleep van de coup poging werden meer dan 4.200 rechters en aanklagers ontslagen op instructie van de *High Council of Judges and Prosecutors (HCJP)*. Zij

¹³³ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 3 en 11; vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. Het Constitutionele Hof oordeelde in juli 2019 dat het toegestaan is dat de overheid opnames maakt van ontmoetingen in de gevangenis tussen een advocaat en zijn of haar cliënt alsook dat de gevangenisautoriteiten de duur van die ontmoetingen inperkt.

¹³⁴ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 2; The Arrested Lawyers Initiative, *Incarceration of Turkish Lawyers. Unjust arrests & convictions (2016-2019)*, pagina 37-45. <https://arrestedlawyers.files.wordpress.com/2019/04/report-edit4.1.0.pdf>; The Arrested Lawyers Initiative, *Abuse of the Anti-Terrorism laws by Turkey is steadily increasing*, 30 mei 2019; OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*, maart 2018, pagina 3. OHCHR meldde in haar rapportage over 2017 dat ongeveer 570 advocaten waren gearresteerd, 1.480 advocaten waren object van strafvervolging en 79 advocaten waren veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Ook waren ongeveer 34 verenigingen van advocaten gesloten op grond van vermeende banden met een terroristische organisatie. OHCHR onderkende ook een patroon van vervolging van advocaten die personen vertegenwoordigden beschuldigd van terrorisme-misdrijven.

zijn vervangen door duizenden nieuwe rechters.¹³⁵ Freedom House geeft aan dat de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht sedert de mislukte staatsgreep en de daarop volgende maatregelen onder de noodtoestand ernstig is verzwakt.¹³⁶

De grondwetswijzingen, die in april 2017 per referendum werden goedgekeurd door de Turkse bevolking, vergrootten de invloed van de uitvoerende macht op de rechterlijke macht. Een nieuw orgaan in plaats van het HCJP werd ingesteld, de *Council of Judges and Prosecutors* (CJP), waarvan zes leden rechtstreeks door de president zijn aangesteld en de zeven andere leden door het parlement, waar de AKP-MHP alliantie nu een meerderheid heeft. De CJP is verantwoordelijk voor de verkiezing van de leden van het Hof van Cassatie en van de Turkse Raad van State en heeft indirect door afvaardiging van elk twee leden ook grote invloed op de samenstelling van het hoogste Turkse rechtscollege, het Constitutionele Hof.¹³⁷ De bevoegdheden die de CJP kreeg onder de noodtoestand om rechters en aanklagers te ontslaan, werd verlengd met drie jaar door wet 7.145 van 31 juli 2018. Op 10 januari 2019 nam de CJP het besluit om zeventien rechters en aanklagers te ontslaan wegens vermeend lidmaatschap van de Gülenbeweging.¹³⁸

Met de herverkiezing van president Erdoğan in juni 2018 werd het presidentiële bestuursstelsel van kracht, waar de meerderheid van de Turkse bevolking in het referendum van 2017 mee akkoord was gegaan. Onder andere de Venetië Commissie van de Raad van Europa en de Europese Commissie stelden dat dit systeem onvoldoende controles en waarborgen bevat tegen misbruik door de uitvoerende macht. Het systeem reduceert de macht van het parlement aanzienlijk en versterkt de controle door de president over de meeste gerechtelijke benoemingen.¹³⁹

De Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa gaf gedurende de verslagperiode aan dat er sprake was van gerechtelijke intimidatie tegen personen of organisaties wegens handelingen of verklaringen die onder vrijheid van meningsuiting beschermd hadden moeten worden. Het ging hierbij niet alleen om media en journalisten, maar de gerechtelijke intimidatie verbreedde zich naar alle sectoren/lagen van de Turkse samenleving, waaronder politici, academici, gewone burgers die zich uitten op sociale media maar ook naar ngo's en mensenrechtenverdedigers.¹⁴⁰ Het Turkse ministerie van Justitie meldde in september 2018 dat sinds de poging tot staatsgreep meer dan 600.000 personen te maken hadden gekregen met enigerlei vorm van strafrechtelijke procedures zoals ondervraging, onderzoek, detentie, arrestatie, gerechtelijke controles of een uitreisverbod. Genoemd ministerie verklaarde ook dat tussen juli 2016 en juli 2018 onderzoek was ingesteld ten aanzien van 612.347 personen die verdacht werden

¹³⁵OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*, maart 2018, pagina 3. Ook het constitutioneel hof ontsloeg twee rechters.; Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 15.

¹³⁶ Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 15.

¹³⁷ Haimerl, Maria, *Verfassungsblog on constitutional matters, The Turkish Constitutional Court under the Amended Turkish Constitution*, 27 januari 2017. <https://verfassungsblog.de/the-turkish-constitutional-court-under-the-amended-turkish-constitution/>; Council of Europe. Fourth Evaluation Round. Group of States against corruption (GRECO), *Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Compliance report. Turkey*. GrecoRC4 017)16, 15 maart 2018, paragraaf 42 tot en met 50.

¹³⁸ International Commission of Jurists (ICJ). *Turkey: dismissal of judges and prosecutors tainted by unfairness says ICJ*, 4 februari 2019. <https://www.icj.org/turkey-dismissal-of-judges-and-prosecutors-tainted-by-unfairness-says-icj/>. Geraadpleegd 15 juli 2019.

¹³⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 10; HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; Freedom House, *Freedom in the world 2019. Turkey Country report*, geraadpleegd 21 juni 2019, pagina 15; Council of Europe (Venice Commission), *Turkey. Opinion on the amendments to the constitution adopted by the grand national assembly on 21 January 2017 and submitted to a national referendum on 16 April 2017*, 13 maart 2017.

¹⁴⁰ Council of Europe. Commissioner for Human Rights, *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey*. CommDH(2018)30, 20 december 2018, pagina 4, paragraaf 12; Commissioner for Human Rights, *Memorandum of freedom of expression and media freedom in Turkey*. CommDH(2017), 15 februari 2017, paragraaf 65.

van het zijn van oprichter, kader of lid van gewapende organisaties. Het *Department of State* van de Verenigde Staten gaf, op basis van mediaberichten, in haar mensenrechtenrapport over 2018 aan dat in Turkije meer dan 80.000 mensen gearresteerd werden onder de noodtoestand en daaropvolgend. De meesten van hen werden gearresteerd wegens vermeende banden met de Gülenbeweging of de PKK. Zij werden veelal veroordeeld na een weinig eerlijke rechtsgang of zonder toegang gehad te hebben tot het bewijs dat ten grondslag lag aan de beschuldigingen.¹⁴¹Zie ook paragraaf 2.2.1.

2.2.5.1 Ontslagen

Ontslagen of op non-actief stellen van personen op verdenking van terroristische activiteiten vonden en vinden plaats op basis van de decreten onder de noodtoestand of op basis van een administratief besluit. In het eerste geval werden de namen gepubliceerd als bijlagen bij de decreten¹⁴²; in het tweede geval ontvangt de ontslagen persoon een brief getekend door de bevoegde instantie met het besluit. In die brief wordt het besluit tot ontslag meegedeeld en in algemene bewoordingen aangegeven dat onderzoek had uitgewezen dat betrokkene banden had met een terroristische organisatie of met een organisatie die in strijd was met de nationale belangen of de openbare orde.¹⁴³

Verschillende organisaties hanteren andere cijfers over het aantal ontslagen overheidsfunctionarissen op basis van de decreten onder de noodtoestand. De Europese Commissie gaf eind mei 2019 aan dat meer dan 152.000 overheidsfunctionarissen ontslagen waren.¹⁴⁴ De Turkse overheid meldde in een rapport van juni 2019 onder verwijzing naar de afzonderlijke decreten onder de noodtoestand dat 136.049 personen uit overheidsdienst waren ontslagen, van wie 4.127 in hun functie werden teruggenomen. De grootste aantallen ontslagen vielen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken (41.873), het ministerie van Nationaal Onderwijs (34.393) en het ministerie van Nationale Defensie (13.682).¹⁴⁵

Amnesty International meldde in een rapport uit oktober 2018 dat de decreten onder de noodtoestand gevolgen hadden voor alle overheidssectoren. De ontslagen, voortvloeiend uit deze decreten, werden niet onderbouwd met specifiek bewijs of details over de vermeende misdrijven maar werden gerechtvaardigd wegens gestelde banden met bepaalde groepen. Op 8 juli 2018, tien dagen voor het einde van de noodtoestand, vond de grootste ontslagronde plaats sinds 1 september 2016: 18.632 overheidsfunctionarissen verloren hun baan.¹⁴⁶

¹⁴¹ US. Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 8; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9De Europese Commissie in haar rapport uit 2019 geeft aan dat meer dan 78.000 personen gearresteerd werden onder de noodtoestand wegens terrorisme.

¹⁴² Vertrouwelijke bron, 25 Juni 2019; vertrouwelijke bron, 25 juni 2019. Volgens deze bron waren sinds juli 2018 ongeveer achthonderd personen op basis van een administratief besluit op non-actief gesteld of ontslagen aangezien ze verdacht werden van betrokkenheid bij terroristische activiteiten; OHCHR, *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*, maart 2018, pagina 2 en 3. Voetnoot 2. "Decree 667, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160723-8.htm>; Decree 668, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160727M2-1.pdf>; Decree 669, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160731-5.htm>; Decree 670, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160817-17.htm>; Decree 673, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901M2-1.pdf>; Decree 677, available at <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161029-4.htm>".

¹⁴³ Vertrouwelijke bron, 25 Juni 2019.

¹⁴⁴ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9.

¹⁴⁵ Presidency of the Republic of Turkey, *The inquiry Commission on the state of emergency measures. Activity report*, pagina 10, juni 2019. https://soe.tccb.gov.tr/Docs/OHAL_Report_2019.pdf

¹⁴⁶ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 11, voetnoot 24, oktober 2018. Zie ook IHOP, *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 24 tot en met 42. IHOP geeft voor de periode juli 2016 tot en met januari 2017 een overzicht van zes periodes waarbinnen op basis van decreten onder de noodtoestand en besluiten van de raad van rechters en aanklagers in totaal 116.512 personen werden ontslagen.

Het *Human Rights Joint Platform* (IHOP), een Turkse ngo, gaf aan dat de ontslagen uit overheidsdienst niet alleen personen betrof in actieve dienst maar ook anderen zoals gepensioneerde politieagenten en militairen. Na het sluiten van particuliere onderwijsinstellingen, waaronder vijftien universiteiten, werden de werkvergunningen van 22.474 personen die hier werkzaam waren ingetrokken. Deze mensen kregen ook het verbod opgelegd om in overheids- of particuliere onderwijsinstellingen te werken. De decreten 667 en 668 onder de noodtoestand noemen de bevoegde instanties binnen de verschillende overheidsinstellingen die beslissingen tot ontslag mogen nemen.¹⁴⁷

Ontslagen en arrestaties in relatie tot de poging tot staatsgreep van juli 2016 bleven ook na de beëindiging van de noodtoestand doorgaan. Op 25 juli 2018 werd een nieuwe wet door het parlement aangenomen waarmee op basis van een administratief besluit het toegestaan wordt om nog eens gedurende drie jaar overheidsfunctionarissen te ontslaan die verdacht worden van banden met een terroristische organisatie of andere groepen die door de Turkse overheid gezien worden als een bedreiging voor de nationale veiligheid.¹⁴⁸

Tegen december 2018 waren in totaal 15.242 militairen ontslagen uit militaire dienst wegens vermeende banden met de Gülenbeweging, terwijl 5.783 voormalige militairen gearresteerd waren wegens hun vermeende betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep.¹⁴⁹ Ook in 2019 waren er berichten dat de Turkse autoriteiten arrestaties verrichtten onder Turkse militairen: zie het thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije van juli 2019. Medio september 2019 meldde de Turkse overheid dat zij opdracht had gegeven tot arrestatie van 223 Turkse militairen in actieve dienst op beschuldiging van lidmaatschap van de Gülenbeweging. Het betrof militairen in 49 provincies in Turkije en in het deel van Cyprus onder Turkse controle. Het ging om honderd verdachten van de landstrijdkrachten, eenenveertig van de luchtmacht, tweeëndertig van de marine en vier van de kustwacht.¹⁵⁰

Kader en leden van sommige vakbonden bleven geconfronteerd worden met willekeurige ontslagen, intimidatie en detentie wegens verschillende soorten geweldloze vakbondsactiviteiten.¹⁵¹ Op 2 november 2018 veroordeelde een rechtbank zesentwintig vakbondsleden tot een voorwaardelijke gevangenisstraf van vijf maanden wegens deelname aan een door de Turkse autoriteiten niet geautoriseerde demonstratie bij een Renaultfabriek in maart 2016.¹⁵² Tweeënzestig arbeiders, onder wie een vakbondsleider, stonden terecht wegens hun rol in een grootschalig protest tegen de slechte arbeidsomstandigheden op de bouwplaats van het nieuwe vliegveld van Istanboel.¹⁵³ Eenendertig van die arbeiders zaten in

¹⁴⁷ IHOP, *21 July 2016-20 March 2018. State of emergency in Turkey*. Updated situation report, 17 april 2018, pagina 24 tot en met 42; Vertrouwelijke bron, 16 augustus 2019. Het intrekken van werkvergunningen betrof licenties om bijvoorbeeld als arts of advocaat te werken.

¹⁴⁸ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 11, oktober 2018. Het betreft wet 7.145, artikel 26.

¹⁴⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 17; zie ook Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije*, juli 2019.

¹⁵⁰ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije*, juli 2019; Ahval, *Turkey orders arrest of 223 military personnel over suspected terror links*, 14 september 2019.

¹⁵¹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 85; Equal Times, *In Turkey, the right to freedom of association and unionisation remains under threat*. <https://www.equaltimes.org/in-turkey-the-right-to-freedom-of#.XZGYx8JLa0>; US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 57-60.

¹⁵² ITUC, *2019 global rights index. The world's worst countries for workers*, pagina 27, geraadpleegd 30 september 2019. <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/2019-06-ituc-global-rights-index-2019-report-en-2.pdf>

¹⁵³ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 85.

voorarrest sinds september 2018. Een rechtbank gaf 5 december 2018 opdracht tot hun voorlopige invrijheidsstelling in afwachting van de rechtszaak.¹⁵⁴

Willekeurige ontslagen hebben verschillende negatieve gevolgen voor de personen die hun banen verloren en voor hun families. Zij verloren niet alleen hun banen, maar werden soms ook alle mogelijkheden ontnomen om binnen hun beroepsgroep aan de slag te kunnen. Daarnaast verloren zij hun secundaire arbeidsvoorwaarden zoals huisvesting en gezondheidszorg. De betrokken personen en families worden ernstig beperkt in hun mogelijkheden om in hun levensonderhoud te voorzien.¹⁵⁵ In een door de Turkse oppositie in juli 2019 uitgebracht rapport over de gevolgen voor personen getroffen door maatregelen onder de noodtoestand, werd aangegeven dat deze mensen geen paspoort kregen en grote problemen hadden bij het vinden van een baan aangezien ze gestigmatiseerd waren door een brede lastercampagne. Volgens het *Stockholm Center for Freedom* zouden 46 personen sinds de poging tot staatsgreep als gevolg van door hen in de nasleep van de coup poging ondervonden problemen zelfmoord hebben gepleegd.¹⁵⁶ Zie ook paragraaf 2.3.1.

De onderzoekscommissie naar de maatregelen onder de noodtoestand

De *Commission of Inquiry on the State of Emergency* (CoI) ook wel de *State of Emergency Appeal Commission* genoemd, werd, na een advies hiertoe door de Raad van Europa, door de president ingesteld op 22 mei 2017.¹⁵⁷ De CoI is een bestuurlijk rechtscollege dat het beroep behandelt van ambtenaren die onder de noodtoestand ontslagen zijn. De commissie doet onderzoek naar de meer dan 130.000 ontslagen als gevolg van decreten en nam besluiten in bezwaarzaken naar aanleiding van maatregelen genomen tijdens de noodtoestand. De commissie kende slechts in enkele gevallen compensatie aan getroffen individuen toe.¹⁵⁸

Tot 14 juni 2019 ontving de CoI 126.200 bezwaarschriften waarvan de commissie er 76.000 beoordeelde. In 5.750 van die beoordelingen leidde de beoordeling tot een besluit tot heraanstelling van betrokkene. 70.250 klachten werden verworpen. 50.200 bezwaren waren op 14 juni 2019 nog bij de commissie in behandeling.¹⁵⁹ Het merendeel van de leden van het bestuur van de CoI zijn aangesteld door de president. De CoI heeft een staf van ongeveer 220 personen onder wie rechters,

¹⁵⁴Hürriyet Daily News, *Court frees 31 Istanbul Airport construction workers detained over protest*, 6 december 2018. <http://www.hurriyetaidailynews.com/court-frees-31-istanbul-airport-construction-workers-detained-over-protest-139493>

¹⁵⁵ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 4, oktober 2018; Amnesty International, *No end in sight. Purged public sector workers denied a future in Turkey*, 2017, paragraaf 3.2, pagina 15. Ontslagen overheidsfunctionarissen die door de overheid werden gehuisvest, dienden met hun familie hun huis te verlaten. Ook financierde de overheid niet meer de gezondheidszorgverzekering waardoor deze families zelf de medische zorg moesten betalen. De publicatie van de namen van personen ontslagen op basis van de decreten leidde tot extra druk op families doordat de sociale omgeving en zelfs familie zich distantiëerden van hen wegens de terrorismebeschuldigingen. <https://www.amnesty.nl/content/uploads/2017/05/No-End-In-Sight-ENG.pdf?x96671>

¹⁵⁶ Stockholm Center for Human Rights. 46 purge victims have died by suicide in post coup crackdown: report. 17 juli 2019. <https://stockholmcf.org/46-purge-victims-have-died-by-suicide-in-post-coup-crackdown-report/>

¹⁵⁷ Hürriyet Daily News. *Turkey releases details of emergency moves*. 4 mei 2019; HRW World report 2019. *Turkey events of 2018*.

¹⁵⁸ Vertrouwelijke bron. 26 september 2018; Presidency of the Republic of Turkey. *The inquiry Commission on the state of emergency measures. Activity report*. Juni 2019.

¹⁵⁹ Presidency of the Republic of Turkey. *The inquiry Commission on the state of emergency measures. Activity report*. Pagina 16. Juni 2019; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final. Pagina 10; Hürriyet Daily News. *Turkey releases details of emergency moves*. 4 mei 2019; HRW World report 2019. *Turkey events of 2018*. HRW meldde dat op het moment van schrijven van haar 2018 rapport over Turkije de commissie in 36.000 zaken een besluit had genomen met 2.300 keer de beslissing om iemand opnieuw aan te stellen of soortgelijke herstelbesluiten. 88.660 bezwaarzaken waren nog in behandeling; IHOP. 21 juli 2016-20 March 2018. *State of emergency in Turkey*. Updated situation report. 17 april 2018. Het IHOP gaf enigszins andere informatie op basis van gegevens verkregen van de CoI. De CoI startte met haar werkzaamheden op 17 juli 2017. Op 13 april 2018 had de IC 108.660 aanvragen ontvangen om genomen besluiten te evalueren en een bindend besluit te nemen. Van 17 juli 2017 tot 28 februari 2018 onderzocht de CoI 7.820 besluiten waarbij de ambtenaar in 310 zaken in het gelijk werd gesteld. In 7.510 zaken werd het beroep afgewezen. Pagina 61 en 62.

aanklagers, inspecteurs, experts en andere overheidsfunctionarissen. De werkzaamheden van de CoI werden op 23 januari 2019 per presidentieel decreet verlengd met een jaar.¹⁶⁰

De besluiten van de CoI staan open voor een gerechtelijke beoordeling door een administratieve rechtbank en daarna door het Constitutionele Hof. Alleen een administratieve rechtbank in Ankara beoordeelt beroepszaken tegen beslissingen van de CoI.¹⁶¹ In augustus 2017 verklaarde het Constitutionele Hof dat het niet ontvankelijk was voor de naar schatting 70.000 individuele aanvragen die het had ontvangen aangezien niet alle binnenlandse juridische mogelijkheden benut waren zoals de CoI en administratieve rechtbanken. Ook het EHRM gaf aan bij de ongeveer 28.000 aanvragen die het had ontvangen dat de nationale rechtsmiddelen, niet waren uitgeput. De Europese Commissie plaatste vraagtekens bij de zorgvuldigheid en transparantie van de besluitvorming door de CoI. Er zijn onder meer geen hoorzittingen, geen procedurele garanties voor de aanvragers en de besluiten worden genomen op basis van schriftelijke stukken gerelateerd aan het oorspronkelijke besluit tot ontslag.¹⁶² De CoI wordt door mensenrechtenbeschermers bekritiseerd omdat het slechts een buffermechanisme zou zijn met als doel de weg naar het EHRM te vertragen. Amnesty International is van mening dat de CoI langzaam werkt, niks anders doet dan de regeringslijn uitdragen en dat indiensen die in het gelijk worden gesteld slechts beperkte compensatie krijgen. Ondanks de officiële lijn dat bijvoorbeeld geldstortingen na december 2013 bij de Aysa Bank niet voldoende bewijslast voor betrokkenheid bij de Gülenbeweging is, bleef dit feit wel gehanteerd worden als bewijs tegen beklaagden.¹⁶³ In dit verband is relevant dat het hoogste Turkse Hof van Beroep in februari 2018 bepaalde dat personen die na de oproep eind december 2013 van Gülen geld bij de Aysa Bank stortten, beschouwd moeten worden als Gülenist.¹⁶⁴

2.2.5.2 *Strafzaken*

Meer dan 150.000 personen werden onder de noodtoestand in hechtenis genomen en meer dan 78.000 werden gearresteerd op basis van terrorisme gerelateerde aanklachten van wie 50.000 eind mei 2019 nog steeds in de gevangenis zaten.¹⁶⁵

Volgens onderzoek door *The Arrested Lawyers Initiative* is er sedert 2013 een sterke toename van het aantal personen dat aangeklaagd werd op basis van artikel 314 van het wetboek van strafrecht. Sinds 2013 tot en met 2017 werden 221.366 personen aangeklaagd op basis van artikel 314 (lidmaatschap van of leidinggeven aan een terroristische organisatie). In 2013 betrof het 8.324 personen. Dit aantal nam toe tot 146.718 personen in 2017. In 2017 startten openbaar aanklagers onderzoek naar 527.154 personen wegens mogelijke misdrijven tegen de constitutionele orde zoals omschreven in de artikelen 309-316 van het Turkse

¹⁶⁰ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, Pagina 9.

¹⁶¹ Vertrouwelijke bron, 30 augustus 2018. Deze bron geeft aan twee administratieve rechtbanken in Ankara hiervoor zijn aangewezen; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, Pagina 9. Het Constitutionele Hof oordeelde in augustus 2017 dat het ongeveer 70.000 individuele aanvragen niet in behandeling nam aangezien betrokkenen eerst zich moesten wenden tot de IC en/ of de administratieve rechtbank.

¹⁶² European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9 en 10.

¹⁶³ Vertrouwelijke bron, 30 augustus 2018; Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018; Presidency of the Republic of Turkey, *The inquiry Commission on the state of emergency measures. Activity report*, pagina 13-15, juni 2019. De CoI gaat nader op het onderzoek naar geldstortingen bij de Asya Bank. Hierbij wordt verwezen naar een rapport van de Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK) van 28 mei 2015. Dat rapport stelde dat de Aysa Bank werd aangestuurd door Fetullah Gülen. Gülen had, aldus de BDDK, zijn aanhangers op 25 december 2013 geïnstrueerd rekeningen te openen en /of geld te storten bij deze bank.

¹⁶⁴ Daily Sabah, *Depositing money in Bank Asya on Gülen's order proof of FETÖ membership*, 11 februari 2018.

¹⁶⁵ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 9; Euobserver, *Leaked document sheds light on Turkey's controlled coup*, 11 maart 2019

wetboek van strafrecht; in 2018 werd naar 456.175 personen een dergelijk onderzoek gestart.¹⁶⁶

Veel terrorisme rechtszaken, aldus onder meer *Human Rights Watch*, ontberen overtuigend bewijs van criminele activiteiten of handelingen die redelijkerwijs beschouwd kunnen worden als terrorisme. Ook is sprake van het langdurig vasthouden in voorarrest in afwachting van een proces van personen beschuldigd van terrorisme.¹⁶⁷

Ook parlementariërs van de oppositiepartijen People's Democratic Party (HDP) en van de Republic People's Party (CHP) worden beschuldigd van banden met terreurgroepen. Soortgelijke beschuldigingen werden geuit tegen Taner Kilic en Idil Eser respectievelijk de voorzitter en de directeur van Amnesty International Turkije alsmede tegen de filantroop Osman Kavala. Ook werden 1.542 advocaten onder wie veertien presidenten van regionale ordes van advocaten, meer dan 150 journalisten en vele anderen beschuldigd van het lid zijn van of het ondersteunen van een terroristische organisatie.¹⁶⁸ In veel gevallen leidde dit tot arrestaties, detentie en veroordelingen. Zie paragraaf 2.2.6.

De gevangenisstraffen liggen meestal tussen de 7,5 tot 12,5 jaar voor lidmaatschap van een terroristische organisatie. De straffen voor mensen die vervolgd zijn voor meerdere terrorisme gerelateerde beschuldigingen liggen veel hoger. Zie in dit verband de rechtszaken tegen militairen en anderen die plaatsvonden wegens betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep van juli 2016.¹⁶⁹ Tienduizenden personen tegen wie een strafvervolging loopt wegens terrorisme beschuldigingen zijn nog in vrijheid in afwachting van een eventuele rechtszaak. In de periode na de poging tot staatsgreep hebben de autoriteiten de al erg brede en vage omschrijving van terrorisme aanzienlijk verder verbreed.¹⁷⁰

Bewijslast

Criteria die in strafzaken onder meer gebruikt worden als aanwijzing voor banden met de Gülenbeweging zijn:

- het hebben van een bankrekening bij de Bank Asya, een bank die volgens de overheid een Gülenist-bank was (zie ook paragraaf 2.2.5.1);
- kinderen sturen naar een Gülenist-school;
- deelname aan religieuze conversatiegroepen geleid door Gülenisten;
- het werken in een private school of ziekenhuis geleid door Gülenisten;
- verblijven in een studentenhuis beheerd door Gülenisten;
- het downloaden van met name Bylock mobiele telefoon encryptie communicatietoepassingen (een app die volgens de Turkse overheid met name door Gülenisten veel gebruikt zou zijn);
- het hebben van een abonnement op het dagblad Zaman;

¹⁶⁶ The Arrested Lawyers Initiative, *Abuse of the Anti-Terrorism laws by Turkey is steadily increasing*, 30 mei 2019.

¹⁶⁷ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018. State of emergency and after*; HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 2. In november 2018 gaf het ministerie van Justitie aan dat zeventien procent (44.930 individuen) van de totale gevangenispopulatie van 260.144 personen vastzat op beschuldiging van of wegens veroordeling voor terrorisme.

¹⁶⁸ The Arrested Lawyers Initiative, *Abuse of the Anti-Terrorism laws by Turkey is steadily increasing*, 30 mei 2019.

¹⁶⁹ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 2; voor de rechtszaken tegen militairen wegens betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep, zie thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije van juli 2019, pagina 26.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/ambtsberichten/2019/07/11/thematisch-ambtsbericht-dienstplicht-turkije-juli-2019>.

¹⁷⁰ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 2.

- het hebben sinds de openlijke breuk tussen de AKP en de Gülenbeweging (zie paragraaf 1.2.1) van een bankrekening bij de Asya-bank met daarop een aanzienlijk bedrag;
- geldovermakingen naar bankrekeningen van de Gülenbeweging of naar de bankrekeningen van naaste familieleden met banden met die beweging.¹⁷¹

Wat betreft het gebruiken van een Bylock applicatie is bekend dat veel mensen gebruik maakten van een wifi-netwerk, dat zonder dat ze het wisten gekoppeld was aan de Bylock app. Veelal was een van de bovenstaande indicatoren voor de openbaar aanklager al voldoende om een persoon als Gülenist te bestempelen,¹⁷² in het bijzonder indien iemand gebruik maakte van de Bylock applicatie. In andere gevallen, aldus de bron, baseerde de openbaar aanklager zich op een combinatie van aanwijzingen zoals: getuigenverklaringen dat iemand erg actief was in de Gülenbeweging of een leidende positie bekleedde in een school, stichting of bedrijf met banden met de Gülenbeweging en andere hogergenoemde indicatoren. Personen die met goed gevolg in juli 2010 toelatingsexamen voor werk binnen de Turkse overheid hadden afgelegd, waren eveneens verdacht van banden met de Gülenbeweging. Het is in brede kring, aldus de vertrouwelijke bron, bekend dat Gülenisten voorafgaand aan examens examenopdrachten hadden gekopieerd om andere Gülenisten op die manier toegelaten te krijgen tot sleutelposities binnen de Turkse overheid.¹⁷³ Indien een militair was beschuldigd van betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep, dan was dat voor de aanklager voldoende bewijs van banden met de Gülenbeweging.¹⁷⁴ Zie ook paragraaf 2.1 over antiterrorismewetgeving en paragraaf 2.2.5 over rechtsgang.

Niet altijd wordt strafvervolging ingesteld tegen personen die bekend staan als "Gülenist". Indien iemand goede connecties heeft, dan is het mogelijk dat de betreffende persoon strafvervolging kan voorkomen. Ook het gegeven dat iemand zijn kinderen naar een school van de Gülenbeweging stuurde, hoeft voor de Turkse overheid geen indicatie te zijn dat iemand een Gülenist is. In dit verband merkt de bron op dat veel Turken hun kinderen wegens de kwaliteit van het onderwijs naar een school van de Gülenbeweging stuurden.¹⁷⁵

Levenslange gevangenisstraf zonder mogelijkheid tot vervroegde in vrijheidsstelling
Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft zich meermaals uitgesproken tegen door Turkse rechtbanken opgelegde levenslange gevangenisstraffen zonder mogelijkheid tot vervroegde in vrijheidsstelling. Het EHRM beschouwt een dergelijke strafmaat als een schending van artikel 3 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM). Het ontbreken van een procedure om een levenslange straf te evalueren wordt door het hof beschouwd als een schending van mensenrechten. Turkije is meerdere keren hierop aangesproken.¹⁷⁶ Dergelijke straffen werden onder meer opgelegd aan personen beschuldigd van deelname aan en /of betrokkenheid

¹⁷¹ HRW, *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey*, 10 april 2019, pagina 9; Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019.

¹⁷² Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019; zie ook Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije*, juli 2019.

¹⁷³ Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019; Hürriyet Daily News, *Gülen 'first recipient' of leaked Turkish civil servant exam questions*, 13 mei 2016; Council of Europe (Venice Commission), *Emergency decree laws of July- September 2016 nos 667-674*, 10 september 2016. Pagina 30. In decreet 670 wordt verwezen naar de examens van 10-11 juli 2010: Appointment processes of the personnel appointed in accordance with or on the basis of the general ability and general knowledge test in the Public Personnel Selection Examination held on 10-11 July 2010 shall continue being valid. However, appointments of the persons that are determined to have unlawfully obtained the exam's questions and/or the answers before it is held or during the exam shall be annulled.

¹⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019

¹⁷⁵ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

¹⁷⁶ Bianet, *ECHR convicts Turkey for 'aggravated life imprisonment'*, 12 februari 2019, geraadpleegd 5 juni 2019.

bij de poging tot staatsgreep. Het betrof niet alleen militairen maar ook burgers.¹⁷⁷ Zie ook het thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije van het ministerie van Buitenlandse Zaken uit juli 2019.¹⁷⁸

Doodstraf

Turkije schafte de doodstraf in 2004 af als onderdeel van de hervormingen gericht op de toetreding van Turkije tot de Europese Unie. President Erdoğan gaf meermaals aan voorstander te zijn van herinvoering van die straf. Hij benadrukte dat indien het parlement een besluit tot herinvoering van de doodstraf zou nemen, hij hiertoe zou overgaan.¹⁷⁹

Toegang tot een rechtbankdossier: e-Devlet en Uyap

Het Uyap is een elektronisch informatiesysteem dat rechtbanken verbindt met andere instanties die vallen onder het ministerie van Justitie. Burgers en advocaten hebben toegang tot dit systeem om voor hen relevante informatie te kunnen raadplegen of om bepaalde handelingen te verrichten. Zij kunnen met behulp van hun e-handtekening hun dossiers bekijken, een betaling verrichten in hun zaak, documenten of een claim alsmede een zaak indienen bij elke rechtbank in Turkije. Ze hebben toegang tot informatie over hun rechtszaak via het internet en kunnen daar informatie vinden over de dag dat de rechtszaak gepland staat zonder dat ze naar de rechtbank hoeven te gaan.¹⁸⁰ Met behulp van dit systeem kan elke burger nagaan of er een rechtszaak tegen hem of haar loopt.

Een burger kan toegang krijgen tot Uyap via het E-devlet systeem. E-devlet is het elektronische loket voor Turkse burgers en buitenlanders in Turkije om toegang te krijgen tot tal van overheidsdiensten. Een burger kan toegang krijgen tot E-devlet door middel van zijn persoonlijk identiteitsnummer en een wachtwoord.¹⁸¹ Elke burger krijgt een identiteitsnummer nadat diens geboorte is geregistreerd bij de Turkse overheid. Een wachtwoord voor E-devlet kan worden aangevraagd bij de Turkse postkantoren of via telecombedrijven voor mobiel telefoneren of bankieren.¹⁸² Een Turkse burger kan een e-devlet account in het buitenland aanvragen. Betrokkene kan langsgaan bij het consulaat waar hij ingeschreven staat voor een gebruikersnaam en een wachtwoord.¹⁸³

Advocaten kunnen beroepshalve toegang krijgen tot dossiers bij rechtbanken via Uyap, mits zij in bezit zijn van een volmacht van hun cliënten. In dat geval krijgt een advocaat automatisch toegang via Uyap tot de betreffende dossiers.¹⁸⁴ Het is niet altijd mogelijk om vast te stellen via het Uyap-systeem of een arrestatiebevel is

¹⁷⁷ Article 19, *Turkey: Aggravated life sentences in Altans trial confirm absence of rule of law*, 3 oktober 2019. <https://www.article19.org/resources/turkey-aggravated-life-sentences-in-altans-trial-confirm-absence-of-rule-of-law/>; Daily Sabah. *Aggravated life sentences for key figures in grand trial of FETÖ coup attempt*. 20 juni 2019. <https://www.dailysabah.com/investigations/2019/06/20/aggravated-life-sentences-for-key-figures-in-grand-trial-of-feto-coup-attempt>.

¹⁷⁸ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Thematisch ambtsbericht. Dienstplicht Turkije*, juli 2019, paragraaf 5; vertrouwelijke bron, 30 september 2019. Het precieze aantal personen aan wie levenslange gevangenisstraf zonder mogelijkheid tot vervroegde in vrijheidsstelling werd opgelegd is niet bekend.

¹⁷⁹ Stockholm Center for Freedom, *Erdoğan says will approve reinstatement of death penalty if passed by parliament*, 20 maart 2019. <https://stockholmcf.org/erdogan-says-will-approve-reinstatement-of-death-penalty-if-passed-by-parliament/>

¹⁸⁰ National Judiciary Informatics System (Uyap). Geraadpleegd 23 juli 2019; Immigration and Refugee Board of Canada, *Turkey: The National Judiciary Informatics System (Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi, UYAP), including components, access by citizens and lawyers; arrest warrants and court decisions, including access to such documents on UYAP, who has the authority to issue such documents, and appearance of the documents (2016-November 2018) [TUR106217.E]*, 10 december 2018. Een Turkse burger heeft toegang tot een uitspraak van een rechtbank onder de volgende voorwaarden: de persoon heeft een 'e-devlet account' en een password; de persoon is partij in de zaak.

¹⁸¹ Türkiye.gov.tr. *E-government gateway*, geraadpleegd 23 juli 2019. [https://www.turkiye.gov.tr/non-citizens; Yellali. Your partner in Turkey. Consultancy company, *What is the E-Devlet Website and how can foreigners use it?* Geraadpleegd 23 juli 2019. \(turkiye.gov.tr\)https://yellali.com/advice/question/443/e-devlet-website-portal-turkiye-gov-tr](https://www.turkiye.gov.tr/non-citizens; Yellali. Your partner in Turkey. Consultancy company, What is the E-Devlet Website and how can foreigners use it? Geraadpleegd 23 juli 2019. (turkiye.gov.tr)https://yellali.com/advice/question/443/e-devlet-website-portal-turkiye-gov-tr)

¹⁸² National Judiciary Informatics System (Uyap), geraadpleegd 23 juli 2019. <http://www.e-justice.gov.tr/General-Information>; Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019.

¹⁸³ <https://www.turks.nl/turkije/algemeen/online-stamboomprogramma-turkse-overheid-heropend>. Geraadpleegd 30 september 2019.

¹⁸⁴ National Judiciary Informatics System (Uyap). Geraadpleegd 23 juli 2019; Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019.

uitgevaardigd tegen een burger. Indien de openbaar aanklager een instructie heeft gegeven tot vertrouwelijkheid gedurende de onderzoeksfase, dan hebben de partijen in de zaak en hun advocaten geen toegang tot het arrestatiebevel. Advocaten kunnen soms bij de rechtbankadministratie nagaan of er nieuwe documenten zijn in de onderzoeksfase die nog moeten worden ingevoerd in het Uyap.¹⁸⁵

2.2.6 Arrestatie, bewaring en detenties

In april 2018 berichtte de Europese Commissie dat sinds de poging tot staatsgreep onder de noodtoestand naar schatting meer dan 150.000 personen door de politie in hechtenis zijn genomen.¹⁸⁶ Het aantal personen dat gedetineerd zat in afwachting van strafvervolging of een rechtszaak nam volgens Turkse mensenrechtenorganisaties toe van 26.000 in juli 2016 tot meer dan 70.000 in maart 2018.¹⁸⁷ De Turkse gevangenisautoriteiten meldden dat in november 2018 260.000 personen in detentie zaten; ongeveer 43% van hen zat in detentie in afwachting van een rechtszaak. In 2004 zaten 58.000 personen in detentie. De officiële gevangenis capaciteit staat op 220.000 personen. Op basis hiervan is de bezettingsgraad 118%.¹⁸⁸ Eind februari 2019 verbleven 743 kinderen in de gevangenis bij hun gedetineerde moeder.¹⁸⁹ Volgens het Turkse ministerie van Justitie zat in juni 2018 bijna een vijfde (48.924) van de totale gevangenispopulatie (246.426) vast op beschuldiging of veroordeling van terrorisme. Onder de aangeklaagde en veroordeelde personen waren journalisten, overheidsfunctionarissen, leraren en politici alsook politieagenten en militairen. Van die 48.924 personen zaten 34.241 personen vast op beschuldiging van banden met de Gülenbeweging en 10.286 personen om vermeende banden met de verboden PKK en 1.270 voor vermeende banden met ISIS.¹⁹⁰

De gevangenen zijn, zo rapporteert de Europese Commissie in haar rapport over de periode maart 2018-maart 2019, overvol en de algehele detentieomstandigheden zijn verslechterd. Gevangenen hebben te weinig ruimte en gelimiteerde toegang tot gezondheidszorg en persoonlijke hygiëne.¹⁹¹ Het mensenrechtenrapport van de Verenigde Staten over Turkije gaf voor 2018 aan dat de fysieke omstandigheden in Turkse gevangenen in zijn algemeenheid voldeden aan internationale standaarden met uitzondering dat deze met name na de coup poging overvol zijn en dat er sprake is van onvoldoende mogelijkheden om toegang te krijgen tot gezondheidsvoorzieningen. Kinderen werden voor zover mogelijk ondergebracht in gevangenisinstellingen voor jongeren, of anders in afgescheiden delen binnen gevangenen voor volwassen mannen of vrouwen. Gevangenen in afwachting van hun rechtszaak werden in dezelfde instellingen vastgehouden als veroordeelde gevangenen. De hoofd openbare aanklagers hebben de bevoegdheid, met name onder de verstreckende antiterrorismewet, om gevangenen die ze beschouwen als

¹⁸⁵ Immigration and Refugee Board of Canada, *Turkey: The National Judiciary Informatics System (Ulusal Yargi Ađı Bilgi Sistemleri, UYAP), including components, access by citizens and lawyers; arrest warrants and court decisions, including access to such documents on UYAP, who has the authority to issue such documents, and appearance of the documents (2016-November 2018) [TUR106217.E]*, 10 december 2018.

¹⁸⁶ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 8, oktober 2018. Gebaseerd op: European Commission, *Commission Staff Working Document: Turkey 2018 Report*, 17 april 2018

¹⁸⁷ Amnesty International. *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*. Pagina 8 Oktober 2018. Gebaseerd op: Human Rights Joint Platform, *21 July 2016 – 20 March 2018 State of Emergency in Turkey: Updated Situation Report*, 17 april 2018, http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/SoE_17042018.pdf.

¹⁸⁸ World Prison Brief, *Turkey*. <http://www.prisonstudies.org/country/turkey>. Geraadpleegd 22 juli 2019. In 2017 waren er 9.787 vrouwen in detentie; European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31.

¹⁸⁹ European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31.

¹⁹⁰ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31.

¹⁹¹ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31; US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 7.

een gevaar voor de openbare veiligheid in detentie te houden in afwachting van een proces, ongeacht medische rapporten over ernstige gezondheidsproblemen.¹⁹² Het niet tijdig overbrengen van gedetineerden met gezondheidsklachten naar gezondheidscentra en ziekenhuizen kwam voor waardoor enkele personen met minder zware gezondheidsproblemen zouden zijn overleden. Personen die vastzaten of veroordeeld waren wegens misdrijven tegen de staatsveiligheid, de grondwet, de nationale defensie of de staat of om misdrijven die onder de antiterrorismewetgeving vallen, hadden te maken met beperkingen ten aanzien van bezoekrechten en toegang tot onderwijsexamens. Ook gaven een aantal van deze gevangenen aan dat ze onder psychologische druk waren gezet door onverwachte controles waaronder in de nacht en doordat ze nauwelijks zonlicht en frisse lucht kregen.¹⁹³

De Europese Commissie meldde in haar rapport over 2018 dat er veel beschuldigingen waren van mensenrechtenschendingen in gevangnissen waaronder willekeurige beperkingen van rechten van gedetineerden, geen toegang verlenen tot medische zorg, het gebruik van martelingen, mishandelingen, geen open bezoek toestaan en eenzame opsluiting. In het najaar van 2018 gingen ongeveer driehonderd gedetineerden in zestig gevangnissen in hongerstaking uit protest tegen het isolement van gevangenen op het gevangenseiland Imrah waar ook PKK-leider Öcalan vastzit. In 2018 ontving het directoraat-generaal voor gevangnissen en detentiecentra 877 klachten over vermeende marteling en mishandeling in gevangnissen en detentiecentra. Tegen december 2018 had de Turkse overheid tegen 543 personeelsleden juridische en administratieve maatregelen genomen. Toezichtmechanismen voor gevangnissen, waaronder toegang door organisaties van het maatschappelijk middenveld tot gevangnissen, ontbreken grotendeels zodat geen sprake is van toezicht op mensenrechtenschendingen in gevangnissen.¹⁹⁴

2.2.7

Mishandeling en foltering

Op 27 februari 2018 sprak de speciale rapporteur over martelingen van de Verenigde Naties, zijn ernstige zorgen uit over het toenemend aantal beschuldigingen van martelingen en andere vormen van mishandeling in politiehechtenis. Volgens de speciale rapporteur werd een groot aantal personen, beschuldigd van banden met de Gülenbeweging of de PKK, onderworpen aan gewelddadige verhoortechnieken om bekentenissen af te dwingen of om andere personen te beschuldigen. De mishandelingen die gemeld werden behelsden onder andere het in elkaar slaan van personen, het toedienen van elektrische schokken, het blootstellen aan ijskoud water, het onthouden van slaap, bedreigingen, beledigingen en seksueel geweld. De speciale rapporteur gaf aan geen aanwijzingen te hebben dat de autoriteiten serieuze stappen gezet hadden om onderzoek te doen naar deze beschuldigingen of om de plegers van dit geweld strafrechtelijk te vervolgen.¹⁹⁵ Zie ook paragraaf 2.2.6.

Amnesty International sprak op 24 mei 2019 haar bezorgdheid uit over de detentie van 47 personen -mannen, vrouwen en drie kinderen- in de provincie Urfa. Betrokkenen waren gearresteerd door de politie na gevechten tussen

¹⁹² US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 6 en 7.

¹⁹³ CISST, *Freedom of speech in prison*, april 2019, pagina 16-21.

http://www.tcps.org.tr/sites/default/files/kitaplar/freedom_of_speech_in_prison_report.pdf; vertrouwelijke bron, 27 juni 2019.

¹⁹⁴ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 31.

¹⁹⁵ OHCHR, *Turkey: UN expert says deeply concerned by rise in torture allegations*. 27 februari 2018.

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=22718&LangID=E>. Geraadpleegd 12 augustus 2019.

veiligheidsstrijdkrachten en de PKK. De Turkse overheid stelde tweeëntwintig van hen op 24 mei 2019 in vrijheid. Amnesty International stelde geloofwaardige aanwijzingen te hebben dat de volwassenen waren gemarteld en mishandeld.¹⁹⁶ De orde van advocaten in Ankara meldde op 28 mei 2019 dat vijf gearresteerde medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken stelden in hechtenis door de politie te zijn gemarteld. Betrokkenen maakten deel uit van een groep van 249 medewerkers van het ministerie van Buitenlandse Zaken tegen wie strafvervolgning was ingesteld wegens betrokkenheid bij de mislukte staatsgreep van juli 2016. Ongeveer honderd van hen waren eind mei 2018 gearresteerd. De Turkse overheid ontkende de beschuldigingen van martelingen.¹⁹⁷

2.2.8 *Verdwijningen en ontvoeringen*

In april en mei 2017 stelden CHP-parlementariërs vragen aan premier Binali Yıldırım over onderzoek naar gedwongen verdwijningen van personen. Human Rights Watch vroeg in een brief van augustus 2017 aan de minister van Justitie opheldering over een vijftal verdwijningen. De meeste van deze personen betrof leraren; één van hen werd na 42 dagen getraceerd in een politiebureau waar hij in hechtenis zat.¹⁹⁸

De Verenigde Staten geven in hun jaarrapport over mensenrechten in Turkije aan dat er in 2018 onbevestigde berichten waren door mensenrechtenorganisaties van politiek gemotiveerde verdwijningen van personen. Deze organisaties stelden dat 28 personen waren verdwenen of slachtoffer waren van pogingen tot ontvoeringen om politieke redenen.¹⁹⁹ In haar jaarrapport over 2018 meldde Human Rights Watch (HRW) dat de Turkse overheid geen afdoend onderzoek deed naar de ontvoeringen van ten minste zes mannen door vermeende overheidsfunctionarissen. Deze ontvoerde personen werden gedetineerd op onbekende locaties voordat zij maanden later in vrijheid werden gesteld.²⁰⁰ In een andere zaak van gedwongen ontvoeringen meldde HRW dat de Turkse autoriteiten op 28 juli 2019 bevestigden dat zij vier mannen in Ankara in politiehechtenis hielden op verdenking van banden met de Gülenbeweging. Twee van hen waren leraar, een was medewerker van de *Information Technology and Communications Board* – een overheidsagentschap – en een accountant. Betrokkenen werden volgens HRW in februari 2019 op verschillende locaties ontvoerd en incommunicado gehouden. Familieleden van de vier mannen hebben hen kort ontmoet in aanwezigheid van politieagenten. De mannen konden niet vrijuit spreken over wat hen was overkomen en het werd hen belet te vertellen waar ze al die tijd waren. Advocaten hadden geen toegang gehad tot de mannen. De situatie van twee andere mannen die eveneens in februari 2019 verdwenen is onbekend.²⁰¹

De Europese Commissie constateert in haar 'jaarrapport Turkije' over 2018 en in relatie tot de situatie in het oosten en zuidoosten van dat land dat de Turkse overheid nog steeds geen samenhangende, consistente benadering heeft met

¹⁹⁶ Amnesty International. Urgent action. Dozens at risk of torture in police detention. 24 mei 2019; Vertrouwelijke bron. EASC 0879. 29 mei 2019. Deze bron refereert aan meer dan vijftig personen die gedetineerd en gemarteld waren na een gewapend conflict met de PKK in de provincie Urfa. De hoofdaanklager in Şanlıurfa zou volgens media een onderzoek hebben ingesteld. De orde van advocaten in Şanlıurfa verklaarde dat de gedetineerden onder wie kinderen gemarteld waren en dat er concrete aanduidingen hier voor waren.

¹⁹⁷ Reuters. *Turkish lawyers' group says foreign ministry staff tortured in custody*. 28 mei 2019; Vertrouwelijke bron, 31 mei 2019. De Ankara Bar Association heeft de marteling van vijf van hen geloofwaardig gedocumenteerd. Zij worden beschuldigd van het frauderen met de toelatingsexamens van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in de jaren 2009-2013, om zo Gülenisten het apparaat in te loodsen. Zie in dit verband: Bold. Human rights. *Bar Association report: former diplomats sexually abused with batons and tortures*. Geraadpleegd 25 september 2019. <https://boldmedya.com/en/2019/05/29/bar-association-report-former-diplomats-sexually-abused-with-batons-and-tortured/>

¹⁹⁸ HRW. *Turkey: Investigate Ankara Abductions, Disappearances. Locate Missing Men; Identify Those Responsible*. 3 augustus 2017.

¹⁹⁹ US Department of State. *Turkey 2018 human rights report*. 13 maart 2019. Pagina 4.

²⁰⁰ HRW. *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

²⁰¹ HRW, *Turkey: concerns for disappeared men now in police custody*, 6 augustus 2019.

betrekking tot vermiste personen, de opgraving van massagraven en onafhankelijk onderzoek in alle vermeende zaken van buitengerechtelijke doden door veiligheids- en wethandhavingsfunctionarissen. In dit verband wordt ook gewezen op de extreem lange duur van rechtszaken over vermissingen van personen en gedwongen verdwijningen.²⁰²

2.3 Positie specifieke groepen

2.3.1 *Personen verdacht van banden met de Gülenbeweging*

Niet alleen in 2016 en 2017 bracht de Turkse overheid grote aantallen mensen in verband met de Gülenbeweging, ook sindsdien bleef hiervan sprake. Volgens het *International Observatory Human Rights* had het merendeel van de sinds medio 2016 gearresteerde personen niets van doen met de poging tot staatsgreep. Het openbaar ministerie gebruikte verklaringen van anoniem gehouden getuigen om banden aan te tonen met de Gülenbeweging. Dit gebeurde ook bij personen die bekend stonden als tegenstanders van Gülenisten en bij seculiere mensenrechtenactivisten.²⁰³

De gevolgen op persoonlijk niveau voor de honderdduizenden Turken en hun gezinnen die hun baan kwijtraakten of in de gevangenis belandden, zijn ingrijpend, zoals verlies van inkomen, huisvesting, toegang tot voorzieningen en intrekken van paspoorten.²⁰⁴ Zie ook 2.2.4 (bewegingsvrijheid) en paragraaf 2.2.5.1 (ontslagen), 2.2.5.2 (strafzaken) en 2.2.6 (detentie).

Uitlevering

De strijd van president Erdoğan tegen de Gülenbeweging en haar instituties beperkte zich niet tot Turkije zelf. Turkije riep buitenlandse regeringen op om Gülen scholen te sluiten. In Azerbeidzjan resulteerde dit in 2014 tot de sluiting van alle door Gülenisten geleide onderwijsinstellingen in dat land waaronder elf middelbare scholen, veertien basisscholen en de Qafasuniversiteit.²⁰⁵ De Turkse inlichtingendienst (MIT) vervult een leidende rol in het ontmantelen van netwerken van Gülenisten in het buitenland. Daarnaast gaf het directoraat religieuze zaken, Diyanet, eind 2016 aan in minstens 38 landen informatie te hebben verzameld over Gülenisten.²⁰⁶

Turkije, aldus *Foreign Affairs*, oefent wereldwijd druk uit om aan de Gülenbeweging gelieerde instellingen te sluiten.²⁰⁷ Ook vroeg de Turkse regering overheden van andere landen om vermeende Gülenisten uit te leveren. In veel gevallen gaat het om leraren.²⁰⁸ In juli 2018 bevestigde de Turkse minister van Buitenlandse Zaken,

²⁰² European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 18.

²⁰³ International Observatory Human Rights, *2018 in review. Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryhr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>. Geraadpleegd 17 juli 2019, pagina 12. Dergelijke geheime getuigenissen werden gebruikt door de Turkse overheid om Andrew Craig Brunson, een pastor uit de VS, en de anti-Gülen columnisten Can Dündar en Hikmet Çetinkaya alsook de bekende filantroop Osman Kavala te koppelen aan de Gülenbeweging.

²⁰⁴ Amnesty International, *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers*, pagina 4, oktober 2018; Vertrouwelijke bron, 30 oktober 2018.

²⁰⁵ Tee, Caroline, *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016, pagina 178.

²⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 16 november 2018; Correctiv. *Recherchen für die Gesellschaft, Black sites Turkey*, 11 december 2018. <https://correctiv.org/en/top-stories-en/2018/12/06/black-sites/>.

²⁰⁷ Foreign Affairs, *How Turkey's Crackdown on Gulenists Threatens the Rule of Law Abroad*, 29 januari 2018. <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2018-01-29/remarkable-scale-turkeys-global-purge>

²⁰⁸ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; BalkanInsight. <https://balkaninsight.com/2019/02/05/kosovo-broke-law-when-deporting-turkish-gulenists-02-05-2019/>. 5 februari 2019; NOS. *Turkse geheime dienst haalde gulenisten op in buitenland*, 5 april 2018. <https://nos.nl/artikel/2225918-turkse-geheime-dienst-haalde-gulenisten-op-in-buitenland.html>; BalkanInsight, *Turks fleeing a crackdown find haven in Albania*, 21 december 2018. Het artikel meldt dat de Turkse regering druk zou uitoefenen op de Albanese regering om instellingen van de Gülenbeweging te

Mevlut Cavusoglu, dat de nationale veiligheidsdienst (MIT) de terugkeer van meer dan honderd FETÖ-leden had gefaciliteerd uit achttien landen. In sommige gevallen vond deportatie plaats zonder eerlijke rechtsgang.²⁰⁹ Kosovo leverde maart 2018 zes personen uit aan Turkije, onder wie een schooldirecteur en diens plaatsvervanger alsmede leraren. Betrokkenen zouden Gülenisten zijn. De uitzetting was het resultaat van samenwerking tussen de Turkse veiligheidsdienst en politie en veiligheidsdiensten van Kosovo.²¹⁰ Ook in Moldavië was sprake van uitlevering van vermeende Gülenisten aan Turkije door samenwerking tussen veiligheidsdiensten van beide landen zonder dat sprake was van wettelijke procedures.²¹¹ De regering van Pakistan weigerde de werk- en verblijfsdocumenten van de Turkse medewerkers van de PakTurk-scholen te vernieuwen, waardoor veel van deze medewerkers gedwongen werden Pakistan te verlaten. Begin 2019 oordeelde de Pakistaanse Hoge Raad dat de Gülenbeweging een terroristische organisatie is en instrueerde de Pakistaanse overheid om deze scholen over te dragen aan de Maarif-stichting, een islamitische onderwijsorganisatie opgericht door de Turkse regering.²¹²

Sedert 2014 hebben de Turkse autoriteiten herhaaldelijk de Verenigde Staten verzocht om Fetullah Gülen uit te leveren.²¹³

De Europese Unie beschouwt de Gülenbeweging niet als een terroristische organisatie.²¹⁴ Een Britse rechtbank verwierp in november 2018 een Turks uitleveringsverzoek voor Hamdi Akin Ipek en drie andere Turken. Ook het Britse hooggerechtshof oordeelde dat het een politiek gemotiveerd verzoek tot uitlevering was en verwierp het uitleveringsverzoek. De heer Ipek is eigenaar van kranten en tv-zenders in Turkije, die door de Turkse overheid in beslag zijn genomen. Hij wordt door de Turkse overheid beschuldigd van het bekritisieren van de regering van president Erdoğan en van het hebben van banden met personen die achter de coup poging zaten en daarmee met de Gülenbeweging.²¹⁵

2.3.2

Oppositiepartijen

Het *International Observatory Human Rights* (IOHR) gaf aan dat in 2017 Koerdische burgemeesters uit hun functies werden gezet. Eind 2018 waren er 101 burgemeesters vervangen door zaakwaarnemers. Ook werden dorpschouwen vervangen door door de regering aangestelde zaakwaarnemers. Dorpschouwen die

sluiten. Gevluchte Turken zouden uit angst voor uitlevering zich niet laten registreren in Albanië.
<https://balkaninsight.com/2018/12/21/turks-fleeing-a-crackdown-find-haven-in-albania-12-19-2018/>

²⁰⁹ US Department of State, *Turkey 2018 human rights report*. 13 maart 2019. Pagina 4. Het rapport refereert aan persberichten over Azerbeidjan, Oekraïne en Kosovo.

²¹⁰ BalkanInsight. <https://balkaninsight.com/2019/02/05/kosovo-broke-law-when-deporting-turkish-gulenists-02-05-2019/>, 5 februari 2019; BBC. *Kosovo security chiefs sacked after six Turks deported*, 30 maart 2019. <https://www.bbc.com/news/world-europe-43596926>. Zowel de Turkse als de Kosovaarse autoriteiten bevestigden volgens de BBC de deportatie. De uitzetting zelf zou zonder medeweten van de president van Kosovo hebben plaatsgehad.

²¹¹ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

²¹² Middle East Institute. *Turkish-Pakistani relations: a burgeoning alliance?* 22 mei 2019.

<https://www.mei.edu/publications/turkish-pakistani-relations-burgeoning-alliance>

²¹³ Tee, Caroline, *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*, 2016, pagina 176-177 en 185; European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas, *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt*, september 2016, pagina 8 en 9. Deze bron geeft aan dat in 2007 de Bush-regering tegenstander was om een permanente verblijfsvergunning (green card) te geven aan Fetullah Gülen. Dit besluit werd echter vernietigd door een beslissing van een rechter in de VS; Business insider, *Trump administration's reported effort to 'barter' a US resident to convince Turkey to ramp down Khashoggi probe stuns foreign-policy veterans*, 16 november 2018. Deze bron meldt dat Gülen sinds eind negentiger jaren in de VS verblijft. <https://www.businessinsider.nl/trump-fetullah-gulen-turkey-khashoggi-experts-stunned-2018-11?international=true&r=US>

²¹⁴ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019; European Council, *EU terrorist list*. Geraadpleegd 25 juli 2019. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/terrorist-list/>

²¹⁵ International Extradition Portal, *Hamdi Akin Ipek: Turkish extradition request is rejected by UK*, 30 november 2018; The Guardian, *Turkey fails in final attempt to extradite media boss from UK*, 9 april 2019. <https://www.theguardian.com/law/2019/apr/09/turkey-fails-to-extradite-hamdi-akin-ipek>

vervangen werden getroffen personen die geweigerd hadden deel te nemen aan bijeenkomsten met de president.²¹⁶

De immuniteit van ten minste elf HDP-parlementariërs was in september 2018 ingetrokken. Zij zaten vast op verdenking (of inmiddels op basis van een vonnis) van banden met of lidmaatschap van de PKK.²¹⁷ Sinds 2017 tot september 2018 onthief de regering 94 HDP/*Democratic Regions Party* (DBP) -burgemeesters in het zuidoosten uit hun functies.²¹⁸ Velen van hen werden gevangengenomen. Ten minste vijftig van hen werden vervangen door AKP-bewindvoerders aangesteld door de regering.²¹⁹ Eind 2018 zaten tien huidige en voormalige HDP-parlementariërs in gevangenschap alsmede 46 loco-HDP-burgemeesters. Honderden andere HDP-medewerkers zaten gedetineerd in heel Turkije alsook de HDP-leider en presidentiele kandidaat Selahattin Demirtaş. Ook in 2018 vonden nieuwe inhechtenisnemingen en arrestaties plaats van gekozen vertegenwoordigers en gemeenteamttenaren in het oosten en zuidoosten op basis van terrorisme-gelieerde beschuldigingen.²²⁰

In oktober 2018 zette de Turkse regering 259 in 2014 gekozen *muhtars* af op beschuldiging van het hebben van banden met terroristische groepen. De meeste van deze muhtars werkten in de overwegend Koerdische provincies. De regering stelde zaakwaarnemers aan om hen te vervangen. De politie arresteerde enkele van de muhtars op beschuldiging van het hebben van banden met de PKK.²²¹ Op 18 augustus 2019 zette het ministerie van Binnenlandse Zaken drie van de eerder in het jaar democratisch gekozen burgemeesters uit hun functie. Het betrof de HDP-burgemeesters van Diyarbakir, Mardin en Van. De Turkse autoriteiten gaven aan dat tegen die burgemeesters een strafrechtelijke procedure liep op basis van de terrorismewetgeving wegens hun toespraken en politieke activiteiten.²²²

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens oordeelde in november 2018 dat de herhaalde verlenging van het voorarrest van de HDP-politicus Salahattin Demirtaş een mensenrechtenschending is. Demirtaş is volgens de Turkse overheid terrorismeverdachte wegens zijn toespraken en deelname aan demonstraties, waaruit zou blijken dat hij schuldig is aan het verspreiden van terreurpropaganda en leiderschap van de PKK. Bovendien oordeelde het Europese Hof dat deze praktijk pluralisme verstikt en de vrijheid van politiek debat beperkt. Het hof riep op tot invrijheidstelling van Demirtaş, die sinds november 2016 gevangen zit.²²³ De Turkse staat heeft verschillende rechtszaken tegen Demirtaş aangespannen. Op 4 december

²¹⁶ International Observatory Human Rights, *2018 in review. Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryihr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>. Geraadpleegd 17 juli 2019, pagina 12.

²¹⁷ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; Heinrich Böll Stiftung, *Turkey's Newest Party: Understanding the HDP*, 27 oktober 2015. <https://www.boell.de/en/2015/10/27/turkeys-newest-party-understanding-hdp>; <https://www.hdp.org.tr/en/>

²¹⁸ Hürriyet Daily News, *Opposition DBP member jailed for terrorism*, 2 februari 2019.

<http://www.hurriyetdailynews.com/opposition-dbp-member-jailed-for-terrorism-140951>. Democratic Regions Party is op lokaal niveau de zusterpartij van de HDP; Kurdistan24, *Kurdish parties in Turkey unite to reclaim gov-seized municipalities*, 7 januari 2019. <https://www.kurdistan24.net/en/news/58a68e12-360f-405a-9f0a-b77d62856c66>.

²¹⁹ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018

²²⁰ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 18; US. Department of State. *Turkey 2018 human rights report*, 13 maart 2019, pagina 16; Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019. De bron geeft aan dat Turks-Koerdische politici onder grote druk staan. Hiervan was al sprake voor de mislukte staatsgreep van 2016, zoals aanvallen op kantoren van de HDP. Na de poging tot staatsgreep zijn ook Turks-Koerdische parlementariërs gearresteerd. Er zijn duizenden politieke activisten gedetineerd. De arrestaties waren willekeurig. Dit gebeurde vooral voor de verkiezingen. Inmiddels zijn er ook weer een aantal van hen vrijgelaten.

²²¹ Kurdistan24, *Turkey deposes some 260 elected village heads, arrests follow*, 18 oktober 2018.

²²² HRW, *Turkey: 3 Kurdish Mayors Removed from Office. Violates Voters' Rights; Suspends Local Democracy in Major Southeast Cities*, 20 augustus 2019. <https://www.hrw.org/news/2019/08/20/turkey-3-kurdish-mayors-removed-office>; Financial Times, *Turkey sacks three Kurdish mayors for alleged militant ties*, 19 augustus 2019;

²²³ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; Ahval news, *Demirtaş appeals to ECHR Grand Chamber over November ruling*, 23 februari 2019. <https://ahvalnews.com/selahattin-demirtas/demirtas-appeals-echr-grand-chamber-over-november-ruling>; Article 19, *Turkey: Respect ECtHR ruling and end politically motivated trials against Demirtaş*, 11 december 2018. <https://www.article19.org/resources/turkey-respect-ecthr-ruling-and-end-politically-motivated-trials-against-demirtas/>

2018 veroordeelde de tweede strafkamer van de regionale rechtbank van Istanboel Demirtaş tot 56 maanden gevangenisstraf.²²⁴

Het waren niet alleen Koerdische burgemeesters (met name HDP) die vervangen werden door de regering aangestelde zaakwaarnemers, maar ook sommige CHP-burgemeesters zoals Murat Haznedar. Murat Haznedar, burgemeester van het Besiktas-district van Istanboel, werd begin 2018 ontslagen. Het ministerie van Binnenlandse Zaken gaf aan dat Haznedar ontslagen was naar aanleiding van onderzoek naar een vastgoed holding, lidmaatschap van de Gülenbeweging, het illegaal verstrekken van licenties aan zakenlieden, het gebruik van overheidsbezit voor private doeleinden en het zich toe-eigenen van oneerlijke voordelen.²²⁵

In september 2018 bevestigde het Hof van Cassatie de veroordeling door een rechtbank van CHP-parlementariër Enis Berberoğlu wegens het verstrekken van videomateriaal aan de krant *Cumhuriyet* over vermeende wapenleveranties aan de Syrische oppositie. De rechtbank gaf instructie betrokkene na zestien maanden voorarrest vrij te laten.²²⁶

2.3.3

Journalisten

Begin september 2019 zaten volgens de website *Expression interrupted* 138 journalisten en mediamedewerkers in Turkije in voorarrest of detentie.²²⁷

Zoals aangegeven in paragraaf 2.3.1 stond de vrijheid van meningsuiting zwaar onder druk door restrictieve maatregelen genomen gedurende en na de mislukte staatsgreep.²²⁸ Ook gedurende 2018 veroordeelden rechtbanken journalisten in politiek gemotiveerde rechtszaken. Deze veroordelingen waren gebaseerd op berichtgeving en rapportages van deze journalisten zonder dat deze geweld propageerden en op basis van niet onderbouwde beschuldigingen van banden met terroristische organisaties of betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep. Betrokkenen gingen veelal in beroep tegen de gerechtelijke uitspraken.²²⁹ Vaak was er geen link tussen de aanklacht en het vermeende misdrijf. In sommige rechtszaken die veel aandacht kregen nam de rechtbank in haar oordeel hetgeen verweerder in diens verdediging had ingebracht niet in overweging. In veel zaken hoorden de verdachten en hun advocaten pas over de aard van de beschuldiging op het moment dat de aanklacht werd ingediend door de openbaar aanklager. In sommige gevallen duurde het meer dan een jaar voordat de aanklacht werd ingediend. Ook verschenen in de belangrijkste media details uit strafrechtelijke dossiers van journalisten en van personen actief in het maatschappelijk middenveld waardoor lastercampagnes tegen hen versterkt werden en het beginsel van onschuldig tot schuld is aangetoond geweld werd aangedaan.²³⁰ Journalisten waren soms slachtoffer van fysiek geweld, zoals Ergin Çevik. Ergin Çevik is de hoofdredacteur van de in Antalya gevestigde Güney Haberci nieuws website. Hij

²²⁴ Article 19, *Turkey: Respect ECtHR ruling and end politically motivated trials against Demirtaş*, 11 december 2018. <https://www.article19.org/resources/turkey-respect-ecthr-ruling-and-end-politically-motivated-trials-against-demirtas/>

²²⁵ International Observatory Human Rights, *2018 in review. Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryihr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>. Geraadpleegd 17 juli 2019, pagina 12; *Hürriyet Daily News, CHP leader vows to win Istanbul despite mayor row*, 5 januari 2018. <http://www.hurriyetdailynews.com/chp-leader-vows-to-win-istanbul-despite-mayor-row-125306>.

²²⁶ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

²²⁷ *Expression Interrupted, Freedom of expression and the press in Turkey*, geraadpleegd 6 september 2019. De website heeft een link naar de namen van de gedetineerde personen. <https://expressioninterrupted.com/freedom-of-expression-and-the-press-in-turkey-2019/>; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 33. De EC meldt in haar rapport dat in februari 2019 naar schatting 160 journalisten vast zaten in detentie.

²²⁸ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 32.

²²⁹ HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

²³⁰ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 33.

werd op 20 mei 2019 in Antalya door drie mannen aangevallen nadat hij geschreven had over corruptiebeschuldigingen. Een week eerder werden twee andere journalisten fysiek bedreigd.²³¹ Onderstaand volgen voorbeelden van rechtszaken en veroordelingen van journalisten.

De schrijvers en verslaggevers Ahmet Altan, Mehmet Altan en Nazlı Ilıcak zijn veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf zonder kans op voorwaardelijke vrijlating op beschuldiging van betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep. Mehmet Altan kwam in juni 2018 op borgtocht vrij na een besluit in januari 2018 van het Constitutionele Hof en een besluit van het Europees Hof van de Rechten van de Mens dat betrokkene in vrijheid moest worden gesteld. Alle verweerders stelden, nadat een regionaal hof van beroep begin oktober 2018 het eerdere rechtelijke oordeel bevestigde, een beroep in bij het Hof van Cassatie.²³² Het Hof sprak in juli 2019 Mehmet Altan vrij van betrokkenheid bij de poging tot staatsgreep. Zijn broer Ahmet Altan en Nazlı Ilıcak werden weliswaar vrijgesproken van het schenden van de grondwet, maar werden wel schuldig bevonden aan steun aan de Gülenbeweging. Ze kregen hiervoor vijftien jaar gevangenisstraf opgelegd.²³³

Begin september 2018 trad Oguz Guven, de online hoofdredacteur van *Cumhuriyet* (één van de laatste onafhankelijke oppositiekranen), af. Hij was in april 2018 al samen met andere medewerkers van de krant tot een gevangenisstraf veroordeeld wegens vermeende steun in zijn krant aan de PKK en de Gülenbeweging. Betrokkene werd in juni 2018 in een andere zaak op beschuldiging van 'haat zaaien' voorwaardelijk veroordeeld tot zes maanden detentie en kreeg een uitreisverbod opgelegd. In totaal werden veertien medewerkers van *Cumhuriyet* veroordeeld door de rechtbank op basis van terrorismebeschuldigingen en kregen gevangenisstraffen tussen twee en acht jaar. Drie medewerkers werden vrijgesproken.²³⁴ Vijf journalisten van de krant, waaronder de karikaturist Musa Kart, werden op 12 september 2019 in hoger beroep op instructie van de rechtbank in vrijheid gesteld.²³⁵

Pelin Ünker, een onderzoeksjournalist werkzaam voor de krant *Cumhuriyet*, werd in januari 2019 veroordeeld tot dertien maanden detentie wegens 'laster en belediging' in samenhang met haar onderzoek naar offshore belastingparadijzen. Het onderzoek gaf details over bedrijfsactiviteiten van president Erdoğan en diens zonen.²³⁶

Eren Erdem, een voormalige CHP-afgevaardigde uit Istanboel, werd op 21 mei 2018 staande gehouden op het vliegveld toen hij naar Duitsland wilde vliegen. Zijn paspoort werd in beslag genomen. Op 29 juni 2018 werd hij gearresteerd. Hij werd beschuldigd van samenwerking met de Gülenbeweging en van het onthullen van een geheime getuige toen hij hoofdredacteur was van het dagblad *Karşı*. Erdem werd in

²³¹ Vertrouwelijke bron, 29 mei 2019.

²³² HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*.

²³³ NRC, *Turkse journalist Mehmet Altan vrijgesproken*, 5 juli 2019. <https://www.nrc.nl/nieuws/2019/07/05/turkse-journalist-ahmet-altan-deels-vrijgesproken-a3966277>

²³⁴ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; HRW, *World report 2019. Turkey. Events of 2018*; CPJ, *Turkey crack down chronicle. Week of July 30, 2018*, 2 augustus 2018. <https://cpj.org/blog/2018/08/turkey-crackdown-chronicle-week-of-july-30-2018.php> voor meer informatie over de gedetineerde *Cumhuriyet*-journalisten zie: <https://expressioninterrupted.com/bar-associations-call-for-former-cumhuriyet-employees-to-be-released/>. Geraadpleegd 6 september 2019.

²³⁵ Le Monde, *Turquie : remise en liberté de cinq anciens journalistes du quotidien « Cumhuriyet »*, 12 september 2019.

²³⁶ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 34; International Consortium of Investigative Journalists, *Turkish President's allies in press freedom attack over paradise papers reporting*, 16 juli 2018. <https://www.icij.org/investigations/paradise-papers/turkish-presidents-allies-in-press-freedom-attack-over-paradise-papers-reporting/>; The Guardian, *Journalist Pelin Ünker sentenced to jail in Turkey over Paradise Papers investigation*, 9 januari 2019. <https://www.theguardian.com/news/2019/jan/09/journalist-pelin-unker-sentenced-to-jail-in-turkey-over-paradise-papers-investigation>

februari 2019 tot vier jaar en twee maanden detentie veroordeeld wegens het doelbewust helpen van een terroristische organisatie zonder deel uit te maken van de hiërarchie van de organisatie.²³⁷

Op 30 mei 2019, de dag van de bekendmaking door de president van de juridische hervormingsstrategie, werd de journaliste Sedef Kabaş tot elf maanden gevangenisstraf veroordeeld wegens het beledigen van de president.²³⁸

2.3.4

Mensenrechtenverdedigers

Een aantal nationale en internationale mensenrechtenorganisaties gaf in september 2018 in een gezamenlijke verklaring aan dat de Turkse regering personen bleef aanvallen die zich inzetten voor democratische vrijheden en respect voor mensenrechten. De aanvallen waren gericht op onder meer demonstranten, vakbondsleden, journalisten, advocaten, academici en medewerkers van niet gouvernementele organisaties. Honderden mensenrechtenverdedigers, aldus de verklaring, zijn veroordeeld tot gevangenisstraf of zitten in detentie in afwachting van een rechtszaak. Anderen hebben te maken met gerechtelijke intimidatie zoals het instellen van een onderzoek naar vermeende banden met terroristische organisaties zonder dat daar enige grond voor lijkt te zijn. Ook zijn de paspoorten van een aantal mensenrechtenverdedigers geannuleerd of kunnen zij niet naar het buitenland wegens een uitreisverbod.²³⁹ Zie ook paragraaf 2.2.1 over vrijheid van meningsuiting.

De Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa constateerde in diens rapport van 20 december 2018 dat sprake was van een toegenomen druk sedert de mislukte staatsgreep van juli 2016, zowel in aantallen als intensiteit, op ngo's die rapporteren over mensenrechtenschendingen.²⁴⁰ Het Nederlandse Helsinki Comité (NHC) wees in het bijzonder op de toegenomen druk op mensenrechtenorganisaties in Turkije die zich inzetten voor de rechten van minderheden.²⁴¹

De Commissaris voor de Rechten van de Mens van de Raad van Europa gaf in een eerder rapport uit 2017 aan dat er duidelijke aanwijzingen zijn dat mensenrechtenverdedigers die zich bezig houden met de mensenrechtensituatie in zuidoost Turkije geconfronteerd worden met verschillende vormen van represailles en intimidatie als vergelding voor hun legitieme activiteiten.²⁴² De Europese Commissie meldde in haar rapport over 2018 dat verdedigers van mensenrechten slachtoffer bleven van intimidatie, juridische vervolging, gewelddadige aanvallen, bedreigingen, toezicht, langdurige willekeurige detentie en mishandeling.²⁴³ Volgens

²³⁷ International Observatory Human Rights, *2018 in review. Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryihr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>. Geraadpleegd 17 juli 2019, pagina 12. Eren Erdem is Aleviet en staat bekend als seculier; Ahval, *Four-year prison sentence for Turkish former opposition MP*, 1 maart 2019. <https://ahvalnews.com/eren-erdem/four-year-prison-sentence-turkish-former-opposition-mp>; Ahval, *Four-year prison sentence for Turkish former opposition MP*, 1 maart 2019.

²³⁸ Vertrouwelijke bron, 31 mei 2019; Ahval, *Journalist receives jail term for insulting president in Turkey*, 31 mei 2019. <https://ahvalnews.com/insulting-president/journalist-receives-jail-term-insulting-president-turkey>

²³⁹ EuroMed Rights, *Recommendations on the recent legislative amendments in Turkey integrating state of emergency restrictive provisions into ordinary law*, 12 september 2018. Betreft een gezamenlijke verklaring van EuroMed Rights, the International Federation for Human Rights (FIDH), Insan Haklari Dernegi (İHD) en de World Organisation Against Torture (OMCT); EuroMed Rights, *Osman Işçi. Emblematic case among hundreds of human rights defenders in Turkey*, 25 oktober 2017. <https://euromedrights.org/publication/osman-isci-emblematic-case-among-hundreds-human-rights-defenders-turkey/>.

²⁴⁰ Council of Europe. Commissioner for Human Rights, *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey*. CommDH(2018)30, 20 december 2018, pagina 3, paragraaf 10.

²⁴¹ Netherlands Helsinki Committee, *The situation of Human Rights Defenders in Turkey*, ongedateerd paper.

²⁴² Council of Europe. Commissioner for Human Rights, *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey*. CommDH(2018)30, 20 december 2018, pagina 4, paragraaf 12. Gerefereerd wordt aan Council of Europe. Commissioner for Human Rights. *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Abdullah Kaplan v. Turkey and others*. CommDH(2017)13, paragraaf 37 en verder, conclusies, 25 april 2017.

²⁴³ European Commission. *Commission Staff Working Document, Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 30. De verslagperiode van het rapport loopt van 1 maart 2018 tot 1 maart 2019.

de Internationale Commissie van Juristen werden ten minste 225 leden van niet-gouvernementele mensenrechtenorganisaties in 2018 door rechtbanken gehoord. Beschermers van mensenrechten werden beschuldigd van het ondersteunen of deelnemen aan terroristische organisaties. Het werk van mensenrechtenadvocaten werd als bewijs tegen hen zelf gebruikt. Het gaat hierbij in het bijzonder om advocaten die juridische bijstand verleenden aan cliënten die beschuldigd werden van terrorisme. Het ministerie van Justitie trok ook licenties in van mensenrechtenadvocaten.²⁴⁴ Daarnaast werden mensenrechtenverdedigers veroordeeld naar aanleiding van persverklaringen.²⁴⁵ Onderstaand volgt informatie over enkele rechtszaken tegen en veroordelingen van mensenrechtenactivisten.

Op 21 mei 2019 veroordeelde een rechtbank de mensenrechtenverdediger en advocaat Eren Keskin tot drie jaar en negen maanden detentie op beschuldiging van terreurpropaganda. Zij was al eerder veroordeeld. Deze keer werd zij veroordeeld aangezien zij een dag roulerend hoofdredacteur was van Özgür Gündem, een verboden pro-Koerdische krant. Er loopt nog een groot aantal andere rechtszaken tegen Eren Keskin. Mevrouw Keskin heeft een uitreisverbod opgelegd gekregen.²⁴⁶ Het NHC vroeg in een persbericht van 28 februari 2019 aandacht voor de rechtszaak die de Turkse staat aanspande tegen Raci Bilici, een mensenrechtenverdediger uit Diyarbakir zowel actief in de lokale afdeling van de *Human Rights Association* (IHD) als op landelijk niveau. Betrokkene verloor zijn baan als leraar op basis van een decreet onder de noodtoestand, hij zat tien dagen in voorarrest op beschuldiging van lidmaatschap van een terroristische organisatie. Het onderzoek tegen hem gaat verder. Bij veroordeling loopt hij het risico op een gevangenisstraf tot maximaal vijftien jaar. In pro-regeringsmedia werd Raci Bilici afgeschilderd als vijand van de Turkse staat en bevolking.²⁴⁷

Ook was sprake van naar het leek selectieve overheidscontroles van enkele van de oudste maatschappelijk middenveldorganisaties actief op het terrein van mensenrechten zoals de Turkse mensenrechtenvereniging en de Turkse mensenrechtenstichting. Dit resulteerde in een aantal lopende rechtszaken.²⁴⁸ Ook legde de Turkse overheid beperkende maatregelen op met gevolgen voor het dagelijkse functioneren van ngo's, zoals het verbieden of tegenhouden van LGTBI-activiteiten en Pride parades door de politie in verschillende provincies waaronder Ankara, Adana en Istanboel. LGTBI-activiteiten kunnen alleen informeel en in besloten gelegenheden plaatsvinden.²⁴⁹ Zie ook paragraaf 2.3.6.

Gezi-park

Op 16 november 2018 vond een operatie plaats waarbij de politie dertien personen uit het maatschappelijk middenveld oppakte. Zij werden beschuldigd van het onder leiding van Osman Kavala organiseren van de Gezi-protesten in 2013 met volgens Turkije als doel het omverwerpen van de Turkse staat. In afwachting van de

²⁴⁴ Netherlands Helsinki Committee, *The situation of Human Rights Defenders in Turkey*. Ongedateerd paper; NHC, *Defending Human Rights in Turkey: Stories that Need to Be Heard*, 17 september 2018. <https://www.nhc.nl/human-rights-defenders-stories-turkey/>

²⁴⁵ European Commission. *Commission Staff Working Document, Turkey 2019 Report*. 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 34.

²⁴⁶ Vertrouwelijke bron, 29 mei 2019; Frontline defenders, *Eren Keskin: sentenced to 3 years & nine months in prison*, 30 mei 2019. <https://www.frontlinedefenders.org/en/case/eren-keskin-sentenced-3-years-9-months-prison>

²⁴⁷ Netherlands Helsinki Committee, *Defending Human Rights in Turkey: Raci Bilici*, 28 februari 2019. <https://www.nhc.nl/turkey-raci-bilici/>. Geraadpleegd 2 mei 2019; Keep the volume up for rights defenders in Turkey. Raci Bilici. <https://www.sessizkalma.org/en/defender/raci-bilici/>. De volgende zitting in deze rechtszaak staat gepland voor 21 november 2019. Geraadpleegd 10 augustus 2019.

²⁴⁸ Council of Europe. Commissioner for Human Rights, *Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey*. CommDH(2018)30. 20 december 2018, pagina 4, paragraaf 11.

²⁴⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 38.

rechtzaak werden zij in vrijheid gesteld.²⁵⁰ Yiğit Aksakoğlu, de enige andere persoon die naast Osman Kavala in voorarrest werd gehouden, werd op 25 juni 2019 bij de start van het proces op borgtocht vrijgelaten.²⁵¹ Kavala, een ondernemer en filantroop die maatschappelijk actief was, zit sinds november 2017 in gevangenschap en bleef gedetineerd.²⁵²

Ondertekenaars van de petitie Academici voor Vrede

Meer dan tweeduizend academici ondertekenden de verklaring "We will not be a party to this Crime" van 10 januari 2016. Deze verklaring werd opgesteld door de Academici voor Vrede groep. Het document beschuldigde de Turkse regering van een doelbewust en gepland bloedbad onder de burgerbevolking van oost-Turkije. De petitie riep op tot vrede en gaf geen steun of goedkeuring aan geweld of terrorisme. De Turkse regering stelde strafvervolging in tegen enkele honderden van de ondertekenaars, schortte hun werkzaamheden op of ontsloeg hen. Ook werden zij slachtoffer van intimidatie.²⁵³

Tot 20 juli 2019 verschenen 646 ondertekenaars voor rechtbanken om een verklaring af te leggen. In alle 204 zaken waarin de rechtbank een oordeel uitsprak, werden de aangeklaagden schuldig bevonden. De rechtbank legde in 146 zaken een gevangenisstraf op van vijftien maanden, in 28 zaken een straf tussen achttien maanden en twee jaar en in 30 zaken een straf van meer dan twee jaar op. De hoogste straf was 36 maanden detentie. In 175 van bovengenoemde zaken stelde de rechter een gevangenisstraf voor waarbij de ten uitvoering voorwaardelijk is opgeschort (artikel 231 van het wetboek van strafrecht) aangezien de straf minder dan twee jaar was. Met uitzondering van zeven personen, werd dit voorstel door de aangeklaagden geaccepteerd.²⁵⁴ Op 26 juli 2019 oordeelde het Turkse Constitutionele Hof dat de veroordelingen van academici op basis van beschuldigingen dat deze 'propaganda maken voor een terroristische organisatie' wegens het tekenen van een vredesverklaring in 2016 een schending van hun vrijheid van meningsuiting was.²⁵⁵ Het Constitutionele Hof gaf aan dat lokale rechtbanken de rechtszaken moeten heropenen en vrijspraak moeten verlenen in lopende zaken en dat in geval van in eerste aanleg veroordeelde personen

²⁵⁰ Vertrouwelijke bron, 6 december 2018; Bianet, *Operation Against Civil Society and Academics: 13 People Taken into Custody*, 16 november 2018. Het aanvankelijk milieu-protest (Gezi-park) in Istanboel in 2013 groeide uit tot een nationale beweging tegen (toenmalig) premier Erdoğan. Erdoğan liet de protesten en rellen onderdrukken die in 2013 in Istanboel, Ankara, Izmir en veel andere grote steden in Turkije plaatsvonden.

²⁵¹ De Volkskrant. *Turkse rechter beëindigt hechtenis medewerker Nederlandse hulporganisatie in Gezi-rechtszaak*. 25 juni 2019; Bianet. *Osman Kavala Deprived of His Freedom for 1 Year With Still No Indictment*. 18 oktober 2018 ; HRW. *In Court with Osman Kavala: Turkey's Credibility on Trial*. 26 juni 2019. <https://www.hrw.org/news/2019/06/26/court-osman-kavala-turkeys-credibility-trial>.

²⁵² Bianet, *Osman Kavala Deprived of His Freedom for 1 Year With Still No Indictment*, 18 oktober 2018; HRW, *In Court with Osman Kavala: Turkey's Credibility on Trial*, 26 juni 2019. <https://www.hrw.org/news/2019/06/26/court-osman-kavala-turkeys-credibility-trial>.

²⁵³ Le Figaro, *Turquie : le procès d'un mathématicien turc enseignant en France ajourné*, 16 juli 2019; Scholars at risk network, *Peace petition scholars: Turkey*. <https://www.scholarsatrisk.org/actions/academics-for-peace-turkey/#Case-Information>. Geraadpleegd 12 augustus 2019. In eerste instantie was de verklaring ondertekend door 1.128 wetenschappers van 89 Turkse universiteiten en door meer dan 300 wetenschappers verblijvend buiten Turkije; HRFT academy, *Academics for peace. A brief history*, maart 2019. Op 21 januari 2016 werd de petitie aan het Turkse parlement aangeboden. Op dat moment hadden 2.212 academici de verklaring ondertekend. Deze publicatie bevat meer informatie over de verschillende universiteiten waar betrokkenen werkzaam waren. <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/AcademicsforPeace-ABriefHistory.pdf>.

²⁵⁴ Bianet, *Trial of academics. Constitutional Court: Freedom of Expression of Academics for Peace Violated*, 26 juli 2019. <http://bianet.org/english/law/210934-constitutional-court-freedom-of-expression-of-academics-for-peace-violated>; HRFT academy, *Academics for peace. A brief history*, maart 2019, pagina 19. De rechtbank legde gevangenisstraffen op die varieerden van vijftien maanden tot zesendertig maanden zonder enige redelijke verklaring voor het verschil in bestraffing; Scholars at risk network. *Peace petition scholars: Turkey*. <https://www.scholarsatrisk.org/actions/academics-for-peace-turkey/#Case-Information>. Geraadpleegd 12 augustus 2019. Rechtbanken stelden de uitspraak van het vonnis uit, op basis van een procedurele regeling waardoor veroordeelde personen verblijf in de gevangenis konden ontlopen zolang ze vervolgens niet werden veroordeeld wegens afzonderlijke misdrijven.

²⁵⁵ Bianet, *Trial of academics. Constitutional Court: Freedom of Expression of Academics for Peace Violated*, 26 juli 2019; Amnesty International, *Turkey: Constitutional Court clears academics from spurious 'terrorism propaganda' charges*, 26 juli 2019. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/07/turkey-constitutional-court-clears-academics-from-spurious-terrorism-propaganda-charges/>

rechtbanken in beroep het eerdere oordeel moeten herroepen. Volgens de Academics for Peace hadden lokale rechtbanken tot begin oktober 2019 329 academici vrijgesproken. De organisatie riep de Turkse autoriteiten op om de academici weer in hun oude functies in dienst te nemen en paspoortrestricties op te heffen.²⁵⁶

2.3.5

Minderheden

Religieuze (niet-islamitische) minderheden vormen minder dan één procent van de Turkse bevolking. De Turkse grondwet voorziet in vrijheid van geloof en geloofsuitoefening en het door particulieren uitdragen van religieuze ideeën en verbiedt discriminatie op religieuze gronden. Geen religie heeft in Turkije een volledige juridische status. De staat houdt controle over religieuze gemeenschappen, hun praktijken en gebedshuizen. Het directoraat religieuze zaken (Diyamet) behoudt controle over de uitoefening van de islam in Turkije. Alle andere religies staan onder toezicht van het algemene directoraat van Stichtingen (Vakiflar).

Alevieten vormen de grootste religieuze minderheid in Turkije. De Turkse autoriteiten beschouwen alevieten als moslims, echter erkent hen niet als religieuze gemeenschap afwijkend van de meerderheid aan soennitische moslims.²⁵⁷

Hoewel de wetgeving voorziet in vrijheid van religie, ondervinden minderheden in de praktijk soms problemen. Leden van religieuze niet-islamitische minderheden kunnen ontheffing krijgen op openbare scholen van verplichte deelname aan religieus onderwijs. In 2018 hebben ook seculieren een dergelijke ontheffing kunnen krijgen. Die ontheffing wordt echter niet altijd verstrekt; alevieten ondervinden in dit verband problemen.²⁵⁸

Een niet-islamitische bron gaf aan dat de wetgeving ten aanzien van minderheden redelijk op orde is, maar dat het probleem vooral zit in de opvattingen van mensen, voor wie de soennitische islam de norm is, waardoor het met naleving van de wet niet zo nauw wordt genomen. Daarom, aldus de bron, hebben minderheden te maken met *hate speech*, bedreigingen en onteigeningen.²⁵⁹

2.3.6

LHBTI

Homoseksueel contact werd in het Ottomaanse Rijk in 1858 gelegaliseerd en homoseksualiteit is sinds de oprichting van de Turkse Republiek in 1923 legaal. Voor transgenders is de mogelijkheid tot juridische geslachtsverandering sinds 1988 in de Turkse wet opgenomen.²⁶⁰ Wel is sprake van discriminatoire militaire wetgeving.²⁶¹ Sedert ongeveer 2015 is sprake van een relatieve verslechtering van het sociale klimaat voor LHBTI waardoor hun rechten in de praktijk onder druk staan. Deels is dit het gevolg van de algehele verslechtering van de mensenrechtensituatie in Turkije, deels worden LHBTI'ers negatief bejegenend in de media, door de overheid en regelmatig op de werkvloer. De overheid en media stellen dat de geaardheid of activiteiten van LHBTI'ers in strijd zouden zijn met de publieke moraal, de spirituele

²⁵⁶ Academics for Peace, *Academics for Peace Acquitted by 17 Courts*, 17 september 2019. <https://barisicinakademisyenler.net/node/1577>; Bianet, *Academics for peace: we request our unconditional reinstatement*, 4 oktober 2019. <http://bianet.org/english/freedom-of-expression/213979-academics-for-peace-we-request-our-undondcitional-reinstatement>

²⁵⁷ United States Commission on international religious freedom, *Turkey chapter. 2019 annual report*. https://www.uscifr.gov/sites/default/files/Tier2_TURKEY_2019.pdf. De Turkse niet-moslim minderheden bestaan uit minder dan 0.2 % van de totale bevolking en omvatten leden uit de Armeens apostolische, de baia, de Bulgars orthodoxe, de Chaldees katholieke, de Grieks orthodoxe, de jehovagetuigen, de Joodse, protestantse, rooms katholieke, Syrisch katholieke en Syrisch orthodoxe gemeenschappen.

²⁵⁸ United States Commission on international religious freedom, *Turkey chapter. 2019 annual report*.

²⁵⁹ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018

²⁶⁰ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019. LHBTI: lesbisch, homoseksueel, bi-seksueel, transgender en interseks.

²⁶¹ Ministerie van Buitenlandse Zaken, Thematisch ambtsbericht dienstplicht Turkije, juli 2019. rijksoverheid.nl; Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019. Het Constitutioneel Hof oordeelde in februari 2018 dat het besluit om enkele homoseksuele soldaten uit het Turkse leger te ontslaan gegrond was, op grond van een militaire wet die "onnatuurlijke intimiteit" verbodt.

waarden van de Turkse samenleving of dat deze de familiewaarden zouden bedreigen. De Turkse overheid doet ook een beroep op de openbare orde: de overheid zou de veiligheid van LHBTI-groepen niet kunnen garanderen.²⁶²

In november 2017 kondigde de gouverneur van Ankara (Vasip Şahin) een algeheel verbod voor onbepaalde tijd af op de activiteiten van LHBTI-organisaties. Na het einde van de noodtoestand in juli 2018 werd het verbod op 3 oktober 2018 stilzwijgend verlengd, op grond van het beschermen van de openbare orde en 'maatschappelijke gevoeligheden'. Op 19 april 2019 gaf het gerechtshof in Ankara echter in een uitspraak aan dat het oorspronkelijke verbod (tijdens de noodtoestand) illegaal en disproportioneel was.²⁶³ Het verbod op publieke LHBTI-gerelateerde activiteiten in Ankara blijft echter tot op heden van kracht, op basis van een politie-circulaire.²⁶⁴ Soortgelijke maatregelen werden genomen door autoriteiten in andere steden. De gouverneur van Istanboel verbood de jaarlijkse *Pride* mars voor het vierde achtereenvolgende jaar onder verwijzing naar zorgen over de veiligheid en de openbare orde.²⁶⁵ Ook was sprake van hardhandig optreden van de Turkse overheid tegen manifestaties van de LHBTI-gemeenschap. Een voorbeeld daarvan was de *Pride* mars op de Middle East Technical University op 10 mei 2019, die door de politie hardhandig uit elkaar werd gedreven en waarbij een twintigtal studenten in hechtenis werd genomen.²⁶⁶ Betrokkenen zijn in vrijheid gesteld in afwachting van een rechtszaak tegen hen.²⁶⁷

Media

Het maatschappelijk debat over het thema LHBTI is in de Turkse kranten in belangrijke mate negatief. Uit onderzoek naar 2.442 nieuwsberichten over het thema LHBTI (in kranten en online) in 2018 blijkt dat in ongeveer de helft van de artikelen negatief over LHBTI wordt bericht. In ruim een kwart van de artikelen werd homoseksualiteit afgeschilderd als een misdaad. Slechts 93 artikelen (ongeveer vier procent) berichtten over het thema LHBTI in positieve zin. Koploper in de aanvallen op de LHBTI-gemeenschap is de krant *Yeni Akit*, die in 2018 maar liefst 111 artikelen schreef waarin discriminatie of *hate speech* voorkwam.²⁶⁸

De Turkse mediawaakhond (RTÜK) legt met enige regelmaat sancties op aan tv-kanalen die in haar ogen over de schreef gaan. Zo gaf RTÜK op 12 april 2019 een boete aan televisiezender Fox voor het uitzenden van de Amerikaanse dramaserie *9-1-1* met daarin "ongepast beeldmateriaal van een ouder mannelijk echtpaar" waarin "homoseksualiteit wordt gepresenteerd als normaal". In september 2018 werd een tv-kanaal dat een videoclip uitzond met daarin "homo-erotische dansfiguren" door RTÜK beboet. En ook de uitzenders van de tv-serie *Modern Family* kregen in 2018 een boete omdat deze serie homoseksuele koppels bevat "die jonge mensen stimuleren om een kind op te voeden zonder getrouwd te zijn." ²⁶⁹

Onvoldoende rechtsbescherming door Turkse autoriteiten

Enkele van de instituten die de rechten van minderheden, waaronder LHBTI'ers, moeten beschermen blijken in de praktijk niet effectief of zelfs contraproductief. Een voorbeeld is de in 2016 opgerichte *Human Rights and Equality Institution of Turkey* (TİHEK). Hoofdtak van dit instituut is om discriminatie te bestrijden, maar op een

²⁶² Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019.

²⁶³ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019; HRW. World report 2019. *Turkey. Events in 2018*.

²⁶⁴ Vertrouwelijke bron, 30 september 2019.

²⁶⁵ HRW, World report 2019, *Turkey. Events in 2018*.

²⁶⁶ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019; A.I., *Turkey: Police use violence to break up student Pride march*, 10 mei 2019. <https://www.amnesty.org.uk/press-releases/turkey-police-use-violence-break-student-pride-march>

²⁶⁷ Bianet, *Lawsuit Against 19 METU Students for Joining Pride Parade*, 8 augustus 2019.

<http://bianet.org/english/lgbti/211477-lawsuit-against-19-metu-students-for-joining-pride-parade>

²⁶⁸ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019.

²⁶⁹ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019.

recent symposium in Ankara (april 2019) ging men onder het motto "It's Time for Family" hard in de aanval tegen LHBTI'ers. Hoofdspreker Orhan Çeker, islamitisch theoloog uit Konya, stelde onder andere dat "onbetamelikheden zoals (het zijn van) LHBT pogingen zijn om de natuurlijke orde van de mensheid en de familie te ondermijnen".²⁷⁰

2.3.7

Vrouwen en minderjarigen

Het wetgevende en institutionele kader in Turkije gaat uit van gelijkheid tussen man en vrouw. Genderongelijkheid bestaat, aldus de Europese Commissie in haar jaarrapport over 2018, echter nog steeds op vele terreinen zoals in het bestuur, op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en in de gezondheidszorg. De uitvoering van wetgeving en maatregelen is zwak evenals het toezicht er op. Hoewel Turkije de *Istanbul Convention* van de Raad van Europa ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld²⁷¹ heeft geratificeerd, is de sociale status van vrouwen in de samenleving laag en komt huiselijk geweld tegen vrouwen veel voor. Achtendertig procent van de vrouwen gaf aan in hun leven ten minste eenmaal met lichamelijk of seksueel geweld door hun partner geconfronteerd te zijn; elf procent had een dergelijke ervaring gedurende het afgelopen jaar.²⁷² In 2018 leidde geslacht gerelateerd geweld tot de dood van 440 vrouwen. De sluiting na de poging tot staatsgreep van enkele niet gouvernementele vrouwenorganisaties en centra alsmede organisaties die zich inzetten voor de rechten van kinderen had gevolgen voor de hulpverlening aan vrouwelijke slachtoffers van geweld en aan jongeren.²⁷³ Daarmee namen ook de mogelijkheden af voor onafhankelijk monitoren van de rechten van vrouwen en kinderen alsmede voor bewustwordingsactiviteiten.²⁷⁴ De Europese Commissie gaf ook aan dat er serieuze zorgen zijn wegens kindhuwelijken en gedwongen huwelijken en het discretionair laten meewegen van verzachtende omstandigheden in rechtszaken in geval van geweld tegen vrouwen. Seksuele vooroordelen en geneigdheid tot het leggen van schuld voor het geweld bij het slachtoffer zijn mogelijke verklaringen voor willekeur in uitspraken van rechtbanken.²⁷⁵ Het Turkse Hof van Cassatie bevestigde een eerder door een lokale rechtbank aan Nevin Yildirim opgelegde levenslange gevangenisstraf wegens het doden van een man in Isparta die haar in 2011 verkracht had. Yildirim was zwanger geraakt als gevolg van de verkrachting en moest in 2012 tegen haar wil bevallen van het kind.²⁷⁶

Eind 2017 verbleven ongeveer veertienduizend kinderen in opvanginstellingen. De Turkse overheid heeft minimumstandaarden voor de opvang en poogt deze toe te passen en te handhaven²⁷⁷; echter zowel in juridisch als praktisch opzicht kent het

²⁷⁰ Vertrouwelijke bron, 22 mei 2019.

²⁷¹ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/about-the-convention>. Geraadpleegd 8 oktober 2010.

²⁷² UN-women. <http://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/asia/turkey>. Geraadpleegd 5 augustus 2019.

²⁷³ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 38.

²⁷⁴ Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019.

²⁷⁵ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 38; Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019. Deze bron geeft aan dat er een dalende trend is in kindhuwelijken in Turkije en dat de leeftijd van de betrokken jongeren toeneemt. Kindhuwelijken onder Syrische vluchtelingen is ook een bron van zorg.

²⁷⁶ Vertrouwelijke bron, 29 mei 2019. Een rechter in dit rechtcollege nam een afwijkend standpunt en wees op verzachtende omstandigheden voor de vrouw; Bianet, Supreme court of appeals upholds life sentence of Nevin Yildirim, 23 mei 2019. <https://bianet.org/english/women/208765-supreme-court-of-appeals-upholds-life-sentence-of-nevin-yildirim>

²⁷⁷ UNICEF, risks and childprotection. Geraadpleegd 16 september 2019.

<http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22&dil=en&d=1>. Unicef Turkije meldt over deze opvang onder verantwoordelijkheid van ministerie van familie en sociaal beleid: 'In recent years, the General Directorate has been improving the quality of its children's homes and hostels, notably by reducing the numbers of children per room and introducing new, friendlier/smaller types of home known as "affection homes" and "child houses". In addition, it has developed minimum standards for children without parental care, to apply not only to its own institutions but to all situations where children are away from their parents overnight, and is starting to implement these. Staff profiles, child rights awareness, administrative procedures, physical conditions and hygiene are among the issues covered in the minimum standards. Together with ongoing improvements in physical conditions and staffing, the

systeem tekorten.²⁷⁸ Turkije kent een nationale strategie ter voorkoming van geweld tegen kinderen. Deze strategie moet echter volgens de Europese Commissie nog vernieuwd of aangepast worden. Ook schiet het toezicht op en onderzoek naar seksueel misbruik en mishandeling van kinderen tekort.²⁷⁹

implementation of the minimum standards will - provided they are fully implemented and monitored (including in the affection homes and child houses) - help to enhance the care, school performance, self-esteem, socialisation and life skills of the resident children, as well as to eliminate cases of violence and abuse towards and among children.'

²⁷⁸ Vertrouwelijke bron, 25 juni 2019; UNICEF. risks and childprotection. Geraadpleegd 16 september 2019. <http://www.unicef.org.tr/sayfa.aspx?id=22&dil=en&d=1>. De bron wijst op het ontbreken van een juridisch kader voor wettelijke vertegenwoordiging van kinderen en verbeterpunten in toezicht zoals het waarborgen van het belang van het kind.

²⁷⁹ European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 38.

3 Asiel en Migratie

3.1 Opvang en bescherming van asielzoekers en vluchtelingen in Turkije

Door haar geografische ligging is Turkije een land van eerste opvang en transit voor veel vluchtelingen en migranten. Turkije herbergde medio 2019 bijna vier miljoen geregistreerde vluchtelingen, onder wie bijna 3,6 miljoen Syriërs.²⁸⁰ Andere geregistreerde vluchtelingen komen momenteel met name uit Afghanistan (170.000), Irak (142.000) en Iran (39.000).²⁸¹ De Europese Unie draagt door middel van de EU-faciliteit voor vluchtelingen in Turkije bij aan de opvang en integratie van vluchtelingen in Turkije via onder andere steun voor noodhulp, onderwijs en gezondheidszorg.²⁸²

Minder dan vier procent van de vluchtelingen in Turkije, merendeels Syriërs, leeft in tijdelijke opvangcentra; de meeste vluchtelingen leven in stedelijke of plattelandsgebieden waar ze onderdak huren.²⁸³

De Turkse politiek en maatschappij heeft zich tot op heden zeer verdraagzaam opgesteld met betrekking tot de opvang van het grote aantal vluchtelingen. Er is echter ook sprake van spanningen tussen vluchtelingen en de lokale bevolking, die door de voortdurende economische neergang worden vergroot.²⁸⁴ Illustratief is een landelijke enquête gehouden in 2019 door de Kadir-Has universiteit uit Istanboel onder Turken waaruit blijkt dat 68% van hen ontevreden is over de aanwezigheid van Syrische vluchtelingen. In 2017 was nog 55% van de ondervraagden die mening toegedaan.²⁸⁵

De overgrote meerderheid van de Syrische vluchtelingen is geregistreerd. Er zijn echter indicaties dat met name in Istanboel een groot aantal ongeregistreerde Syriërs verblijft.²⁸⁶ In juli 2019 nam de politiek stappen door de controle op vluchtelingen en irreguliere migranten in Istanboel te verscherpen. Half juli 2019 kondigde de minister van Binnenlandse Zaken Soylu en de gouverneur van Istanboel aan dat ongeregistreerde vluchtelingen of vluchtelingen die in andere provincies in Turkije staan geregistreerd uiterlijk 30 oktober 2019 Istanboel dienen te verlaten om terug te keren naar de provincie van registratie, dan wel om zich alsnog te laten registreren.²⁸⁷

Om deze aankondiging kracht bij te zetten, werd tussen 12 en 17 juli 2019 in Istanboel door de politie een groot aantal migranten aangehouden tijdens controles op verblijfs- en reisdocumenten. Het betrof zowel aanhoudingen op straat en in publieke ruimtes, in winkels, als huis-aan-huis controles. In totaal werden meer dan

²⁸⁰ European Commission, *The EU facility for refugees in Turkey*. Updated July 2019. Geraadpleegd 24 juli 2019.

²⁸¹ UNHCR, *Turkey: key facts and figures. April 2019*, mei 2019. Geraadpleegd 24 juli 2019.

<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/69480>

²⁸² European Commission, *The EU facility for refugees in Turkey*. Updated July 2019. Geraadpleegd 24 juli 2019.

²⁸³ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 19. Ongeveer 142.000 Syriërs die tijdelijk bescherming krijgen, verblijven in dertien tijdelijke opvangcentra beheerd door DGMM.

²⁸⁴ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018

²⁸⁵ De resultaten van de enquête van de Kadir-Has universiteit zijn te vinden op:

https://www.khas.edu.tr/sites/khas.edu.tr/files/inline-files/TDP-2019_BASINENG_FINAL.PDF; Frankfurter Allgemeine, *Nicht mehr erwünscht*, 31 juli 2019.

²⁸⁶ Frankfurter Allgemeine, *Nicht mehr erwünscht*, 31 juli 2019. Volgens de FA zou het vermoedelijk om een miljoen Syriërs gaan.

²⁸⁷ Vertrouwelijke bron, 17 juli 2018; HRW, *Turkey Forcibly Returning Syrians to Danger*

Authorities Detain, Coerce Syrians to Sign "Voluntary Return" Forms, 26 juli 2019

<https://www.hrw.org/news/2019/07/26/turkey-forcibly-returning-syrians-danger>

zesduizend vluchtelingen en irreguliere migranten, onder wie 2.600 Afghanen en rond de duizend Syriërs, opgepakt en de stad uitgezet. Volgens officiële verklaringen werden opgepakte Syriërs/andere statushouders en asielzoekers naar de provincies teruggebracht waar zij stonden geregistreerd, of naar de vluchtelingenkampen in het zuidoosten als zij niet geregistreerd waren. Ongedocumenteerde migranten die geen bescherming aanvroegen werden naar uitzetcentra overgebracht voor uitzetting. Hoewel VN-bronnen bevestigen dat veel Syriërs inderdaad zijn aangekomen in de kampen of de betreffende provincies, kwamen kort na de actie ook berichten naar buiten over gedwongen uitzettingen van, voor zover kon worden nagegaan, (jonge) Syrische mannen naar Syrië.²⁸⁸ Human Rights Watch verrichtte onderzoek naar deze berichten en stelde naar aanleiding hiervan dat Turkse autoriteiten in enkele gevallen Syriërs detineerden en dwongen verklaringen te ondertekenen waarin zij aangaven uit vrije wil terug te keren, waarna de Turkse autoriteiten hen uitzetten naar Syrië. Op basis van verschillende bronnen en berichten in de media, lijkt er sprake te zijn geweest van gedwongen uitzettingen van in ieder geval enkele tientallen Syriërs via de Cilvegözü/ Bab al-Hawa grensovergang.²⁸⁹ Er lijkt echter geen sprake te zijn van structureel beleid dat erop is gericht om Syrische vluchtelingen terug te sturen naar Syrië.²⁹⁰

Non-refoulement

Turkije is partij bij het Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties.²⁹¹ Het non-refoulement beginsel staat duidelijk in relevante Turkse wetgeving en er zijn enkele duidelijke waarborgen in de wetgeving. Turkije kent enkele verwijdercentra. De wet geeft aan hoe lang mensen vast mogen worden gehouden alsook welke beroepsprocedures mogelijk zijn tegen een voorgenomen uitzetting. Indien een persoon vraagt om internationale bescherming vanuit dergelijke centra, dan zou diegene, aldus de bron, hiertoe in staat gesteld moeten worden. Advocaten hebben, zij het moeizaam, toegang tot dergelijke centra.²⁹²

Toegang tot identiteitsbewijzen, andere diensten en de arbeidsmarkt

Het wettelijk kader voor de bescherming van asielzoekers en vluchtelingen is de *Law on Foreigners and International Protection*; een wet die in 2014 van kracht werd in Turkije.²⁹³ De wet maakt onderscheid tussen vier vormen van verblijfsrecht: vluchtelingenschap, vluchtelingenschap onder voorwaarden (*conditional refugee*), subsidiaire bescherming en tijdelijke bescherming. Deze laatste categorie betreft personen die gedwongen werden te vluchten en als massale toestroom in Turkije aankwamen. Turkije is partij bij het VN-vluchtelingenverdrag, zij het met de geografische beperking tot personen afkomstig uit Europa. Ondanks die beperking, geeft Turkije bescherming en tijdelijk asiel aan niet Europese

²⁸⁸ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; Syria Justice and Accountability Center, *Anti-migrant Political Climate in Turkey Triggers Deportation of Syrian Nationals*, 25 juli 2019. <https://syriaaccountability.org/updates/2019/07/25/anti-migrant-political-climate-in-turkey-triggers-deportations-of-syrian-nationals/>; Washington Post, *Turkey has deported hundreds of Syrian migrants, advocates say*, 23 juli 2019; Human Rights Watch, *Turkey Forcibly Returning Syrians to Danger. Authorities Detain, Coerce Syrians to Sign "Voluntary Return" Forms*, 26 juli 2019; Aljazeera, *As 1,000 Syrians arrested in Turkey, crackdown fears intensify. Refugees tell Al Jazeera why they worry about being returned to the Turkish province they arrived in, or worse, Idlib*, 29 juli 2019. Er zouden volgens de Turkse autoriteiten ongeveer een miljoen Syriërs leven in Istanboel, terwijl slechts 547.479 Syriërs zich als vluchteling hebben laten registreren; Frankfurter Allgemeine, *Nicht mehr erwünscht*, 31 juli 2019.

²⁸⁹ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; Human Rights Watch. *Turkey Forcibly Returning Syrians to Danger. Authorities Detain, Coerce Syrians to Sign "Voluntary Return" Forms*. 26 juli 2019; Syria Justice and Accountability Center, *Anti-migrant Political Climate in Turkey Triggers Deportation of Syrian Nationals*, 25 juli 2019. <https://syriaaccountability.org/updates/2019/07/25/anti-migrant-political-climate-in-turkey-triggers-deportations-of-syrian-nationals/>; Washington Post, *Turkey has deported hundreds of Syrian migrants, advocates say*, 23 juli 2019.

²⁹⁰ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019.

²⁹¹ Europees Migratienetwerk (EMN). *Asiel*. De kern van asielbescherming is het principe van non-refoulement, het principe dat iemand niet mag worden teruggestuurd naar een land waar zijn/haar leven in gevaar is. Geraadpleegd 31 juli 2019.

²⁹² Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

²⁹³ Republic of Turkey. Ministry of Interior. Directorate General of Migration Management, *Law on foreigners and international protection*, april 2014. https://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf

vluchtelingen.²⁹⁴ Vluchtelingen die gevlucht zijn wegens gebeurtenissen buiten Europa kunnen in aanmerking komen voor vluchtelingschap onder voorwaarden. Dit laatste betekent dat nadat hun vluchtelingenstatus is vastgesteld, een duurzame oplossing gevonden moet worden buiten Turkije. Dit is in de praktijk echter mogelijk voor een beperkte groep vluchtelingen. Turkije biedt subsidiaire bescherming aan personen die niet vallen onder de definitie van vluchteling of vluchtelingschap onder voorwaarden indien terugkeer naar het land van herkomst of naar het land van gewone verblijfplaats leidt tot terdoodveroordeling of tot uitvoering van de doodstraf, hen blootstelt aan martelingen of andere vormen van menonwaardige bestraffing of in geval een landelijk of internationaal conflict hen blootstelt aan willekeurig geweld.²⁹⁵

Turkije biedt tijdelijke protectie (TP) aan vluchtelingen uit Syrië, waaronder stateloze Palestijnen afkomstig uit dat land, op prima facie, groepsbasis. Dit tijdelijke beschermingskader geeft vluchtelingen uit Syrië recht op legaal verblijf in Turkije en toegang tot zekere hoogte van basisrechten en diensten. Asielzoekers uit andere landen van oorsprong moeten een aanvraag indienen voor een individuele internationale protectiestatus (IP).²⁹⁶

Voor wat betreft de hulpverlening is er weinig verschil tussen personen met een IP-status en met een TP-status. Ze hebben allen toegang tot medische hulp, onderwijs, dienstverlening door de sociale dienstencentra en werkvergunningen. Het verschil is dat houders van een IP-status zes maanden na registratie een werkvergunning mogen aanvragen. TP-houders hebben een dergelijk tijds kader niet. Aanvragers voor internationale bescherming hebben ook de verplichting te tekenen voor presentie. Dit wil zeggen dat ze contact moeten opnemen met het *provincial directorate for migration management* (PDMM) om met een handtekening te bevestigen dat ze in de provincie van registratie aanwezig zijn.²⁹⁷ Vluchtelingen mogen werken indien ze in bezit zijn van een werkvergunning. Het probleem is de toegang tot de arbeidsmarkt. Het niet machtig zijn van de Turkse taal is hierbij een groot probleem, maar ook het gebrek aan de vereiste kennis en vaardigheden.²⁹⁸ Een werkvergunning kan verkregen worden op basis van een arbeidscontract met een werkgever en alleen voor de provincie waar de vluchteling staat geregistreerd. Volgens de bron heeft maar 1,5% van de in Turkije werkzame Syriërs een officieel arbeidscontract. Veel Syriërs zijn werkzaam in sectoren als de textiel en de landbouw. Syrische arbeidskrachten zijn goedkoop en vervangen Turkse arbeidskrachten in sommige sectoren. Dit is mede aanleiding voor sociale spanningen met de lokale bevolking.²⁹⁹

Het directoraat-generaal migratiemanagement (DGMM) van het Turkse ministerie van Binnenlandse Zaken is sinds 2014 de overheidsinstantie die verantwoordelijk is

²⁹⁴ UNHCR-Turkije. <https://www.unhcr.org/474ac8e60.pdf>. Geraadpleegd 25 september 2019; AIDA & ECRE, *Country report Turkey. Update 2018*, pagina 17; NRC & UNHCR, *Lost identity. Challenges relating to legal identity and civil documentation in the north-west of the Syrian Arab Republic*, pagina 46, december 2018.

²⁹⁵ Republic of Turkey. Ministry of Interior. Directorate General of Migration Management, *Law on foreigners and international protection*, april 2014. https://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf. Artikel 61-63; Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019; UNHCR. *Turkey: key facts and figures. April 2019*, mei 2019. Geraadpleegd 24 juli 2019. In 2019 tot 31 april had UNHCR 6.820 hervestigingsverzoeken bij andere landen ingediend; vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

²⁹⁶ AIDA & ECRE, *Country report Turkey. Update 2018*, pagina 17.

https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_tr_2018update.pdf

²⁹⁷ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019;

²⁹⁸ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

²⁹⁹ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019; European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report*, 29 mei 2019. SWD(2019)220 final, pagina 19. In mei 2018 hadden 43.000 Syriërs die tijdelijk bescherming krijgen een arbeidsvergunning; Frankfurter Allgemeine, *Nicht mehr erwünscht*, 31 juli 2019. Vooral Turken die in lage lonen sectoren werken zien Syriërs als concurrenten omdat die voor nog minder loon werken. Bijna een miljoen Syriërs werken in de informele sector; slechts 15.000 hebben een formele arbeidsovereenkomst. In de nacht van 29 juni 2019 viel een bende in Istanboel winkels en restaurants aan van Syriërs in een wijk waar relatief veel Syriërs wonen.

voor de registratie en het vaststellen van de verblijfstatus van buitenlanders. DGMM heeft in de 81 Turkse provincies provinciale afdelingen: PDMM's.³⁰⁰ DGMM verzamelt gedurende de registratie biometrische data, waaronder vingerafdrukken, en heeft elektronische dossiers van elke geregistreerde buitenlander in een elektronisch datamanagementbestand genaamd "Göç-Net". Deze database is een intern Turks overheidsbestand waar alleen de DGMM-medewerkers toegang tot hebben voor registratiedoeleinden.³⁰¹

Vluchtelingen die in Turkije geregistreerd staan als aanvragers van internationale bescherming, krijgen na het registratie-interview van de Turkse overheid een vluchtelingenidentiteitsbewijs: *international protection applicant identity card*. Hiermee wordt hun verblijf in Turkije geregulariseerd. Met dit document hebben vluchtelingen toegang tot diensten van de Turkse overheid.³⁰² Het tijdelijke beschermingsidentificatiedocument staat bekend onder de naam *Geçici Koruma Kimlik Belgesi* of verkort de *kimlik* en bevat een buitenlander identificatie nummer (YKN).³⁰³

Vluchtelingen en asielzoekers in Turkije krijgen een provincie toegewezen waarin zij worden geacht te verblijven (zowel in afwachting van de beschermingsaanvraag, als na het verkrijgen van een status). Reizen naar andere provincies is alleen toegestaan op basis van een vooraf aangevraagde tijdelijke reisvergunning. Via dit systeem van interne herverdeling van vluchtelingen probeert Turkije de druk van opvang te spreiden over de verschillende provincies.³⁰⁴

Vertraging in registratie leidt tot problemen bij de toegang tot de gezondheidszorg en andere diensten, waarvoor de begunstigde een *kimlik* met daarop een YKN nodig heeft.³⁰⁵ Ngo's meldden dat PDMM's in grote provincies als Istanboel, Hatay en Mardin in 2018 de facto stopten met het registreren van en het verlenen van documenten aan nieuw aangekomen Syrische vluchtelingen, met uitzondering van kwetsbare vluchtelingen. Turkse autoriteiten ontkenden dat de registratie van Syriërs stilligt in genoemde provincies.³⁰⁶

Refugees International deed in november 2018 onderzoek naar de situatie van Afghaanse asielzoekers in Turkije en constateerde op basis van interviews met Afghanen dat vooral alleenstaande jonge mannen grote problemen ondervonden in het verkrijgen van een *kimlik*, een vluchtelingenregistratiebewijs. Betrokkenen hadden daarmee geen toegang tot allerlei voorzieningen en liepen het risico op arrestatie, detentie en deportatie.³⁰⁷ Op 25 mei 2019 meldde de Turkse minister van

³⁰⁰ Republic of Turkey. Ministry of Interior, *Directorate General for Migration Management*. https://www.goc.gov.tr/icerik6/directorate-general_911_925_926_icerik. Geraadpleegd 25 juli 2019. DGMM is opgericht bij wet op 4 april 2013; Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019. Bij het begin van de Syrische vluchtelingencrisis lag de verantwoordelijkheid voor de opvang en bescherming bij de politie en andere overheidsinstanties, waaronder de Disaster and Emergency Management Authority (AFAD) voor degenen die werden opgevangen in kampen: <https://www.afad.gov.tr/en/4298/Homepage>

³⁰¹ AIDA & ECRE, *Registration under temporary protection*. <https://www.asylumineurope.org/print/1866>. Geraadpleegd 26 juli 2019.

³⁰² Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019

³⁰³ AIDA & ECRE, *Temporary protection identification document*. <https://www.asylumineurope.org/reports/country/turkey/temporary-protection-identification-document>. Geraadpleegd 26 juli 2019.

³⁰⁴ Vertrouwelijke bron, 31 juli 2019; AIDA & ECRE. *Country report Turkey. Update 2018*, pagina 63 en 64. https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_tr_2018update.pdf. Geraadpleegd 5 augustus 2019.

³⁰⁵ AIDA & ECRE. *Registration under temporary protection*. <https://www.asylumineurope.org/print/1866>. Geraadpleegd 26 juli 2019.

³⁰⁶ Vertrouwelijke bron, 17 juli 2018; Human Rights Watch, *Turkey Stops Registering Syrian Asylum Seekers. New Arrivals Deported, Coerced Back to Syria*, 16 juli 2018. <https://www.hrw.org/news/2018/07/16/turkey-stops-registering-syrian-asylum-seekers>; AIDA & ECRE, *Registration under temporary protection*. <https://www.asylumineurope.org/print/1866>. Geraadpleegd 26 juli 2019.

³⁰⁷ Refugees International, *You can't exist in this place. Lack of registration denies Afghan refugees protection in Turkey*. Field report, december 2018, pagina 4. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Turkey%2BReport%2B-%2BNovember%2B2018%2B-%2Bin%2BEnglish%2B-%2B2.0.pdf>

Binnenlandse Zaken dat tussen januari en mei 2019 41.192 migranten uit Afghanistan in Turkije aankwamen en dat 20.558 van hen het land uitgezet zijn.³⁰⁸

3.1.1

Oeigoeren

Sinds de jaren vijftig is er een constante stroom Oeigoerse diaspora die zich in Turkije gevestigd heeft. Alhoewel er geen exacte aantallen zijn, wordt deze groep geschat op twintig à dertigduizend personen. Turkije heeft een historische, taalkundige en religieuze band met de Oeigoeren, een moslimminderheid in China, en heeft mensen uit deze gemeenschap asiel verleend. Alhoewel de openlijke Turkse rol als beschermheer de laatste jaren was geluwd (tot aan recente uitspraken van het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken), kon deze soennitische minderheid rekenen op Turkse steun.³⁰⁹

Op 13 mei 2017 tekenden China en Turkije een uitleveringsverdrag.³¹⁰ Dit verdrag ligt sinds 12 april 2019 bij het Turkse parlement voor goedkeuring.³¹¹ Turkije stuurt Oeigoeren niet terug naar China. Als argument wordt Turks lidmaatschap van de Raad van Europa gebruikt en het feit dat in China de doodstraf geldt.³¹² Een vertrouwenspersoon gaf aan geen aanwijzingen te hebben dat Oeigoeren door Turkije uitgezet worden naar China.³¹³

Turkije liet in oktober 2018 elf Oeigoeren toe die onderdrukking van Oeigoeren door de Chinese autoriteiten waren ontvlucht. Maleisië had eerder geweigerd hen uit te zetten naar China.³¹⁴

In februari 2019 riep het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken de Chinese regering op om de mensenrechten van de Oeigoeren te respecteren en om de interneringskampen, die China beroepsopleidingscentra noemt, te sluiten. Begin juli 2019 bezocht president Erdoğan China, waarbij hij zich volgens de Turkse pers positief zou hebben uitgelaten over de situatie in de provincie Xinjiang (de Chinese provincie waar het merendeel van de Oeigoeren woont), de goede bilaterale relaties onderstreepte en zich uitsprak tegen extremisme. Oeigoeren in Turkije demonstreerden na het bezoek van president Erdoğan aan China om aandacht te vragen voor het lot van de Oeigoeren.³¹⁵ De Turkse minister van Buitenlandse Zaken meldde op 30 juli 2019 dat Turkije een uitnodiging had geaccepteerd van China om een delegatie te sturen voor een bezoek aan de provincie Xinjiang.³¹⁶ De Turkse regering zou volgens Ismail Cengiz -de regeringsleider van de Oeigoeren in ballingschap- de bewegingsvrijheid van enkele Oeigoeren in Turkije beperkt hebben. De aanleiding hiertoe zouden beschuldigingen aan hun adres zijn van de Chinese regering en verdenkingen van contacten met terroristische organisaties. Veel Oeigoeren die gebeld hebben naar Syrië worden volgens Cengiz door Turkije geregistreerd onder de verdenking van het zijn van terrorist. Met een dergelijke status dient men zich te melden of wordt men verplicht te leven in

³⁰⁸ Daily Sabah Investigations, *Influx and deportation of illegal Afghan migrants on the rise*, 27 mei 2019.

³⁰⁹ Vertrouwelijke bron, 1 maart 2019. De recente harde Turkse uitlatingen over het Chinese Oeigoeren beleid en de (onterechte) beschuldiging dat China de Oeigoerse volkszanger Heyit om het leven had gebracht, zijn daarvan het belangrijkste voorbeeld. De Turkse verklaring in de zaak van de Oeigoerse dichter Heyit was de eerste officiële veroordeling van een moslimland jegens het Chinese beleid ten aanzien van Oeigoeren; Al-Monitor. *Improved Turkish-Chinese come at a cost to Uighurs*. 19 juli 2019. Volgens Ismail Cengiz, de premier van de regering in ballingschap van Oost Turkistan, wonen in Turkije ongeveer 30.000 Oeigoeren. <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/07/turkey-china-why-erdogan-is-silent-about-uighurs.html>

³¹⁰ Republic of Turkey. Ministry of Foreign Affairs, *Foreign Minister Mevlüt Çavuşoğlu accompanied President Erdoğan during his visit to People's Republic of China, 12-15 May 2017*. http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-cavusoglu-nun-china-ziyareti_en.en.mfa. Geraadpleegd 25 juli 2019.

³¹¹ Vertrouwelijke bron, 24 juli 2019.

³¹² Vertrouwelijke bron, 1 maart 2019.

³¹³ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

³¹⁴ HRW World report 2019, *Turkey. Events of 2018*.

³¹⁵ Al-Monitor, *Improved Turkish-Chinese come at a cost to Uighurs*, 19 juli 2019.

³¹⁶ Associated Press, *Turkey sends delegation to China to observe Uighur situation*, 30 juli 2019.

immigratiecentra.³¹⁷ De Turkse autoriteiten ontkenden berichten in de media van uitzetting van een Oeigoers gezin naar China. Het betreffende gezin zou de Tadzjiekse nationaliteit hebben en op verzoek van de overheid van dat land wegens beschuldiging van terrorisme naar Tadzjikistan zijn uitgezet. Minister van Binnenlandse Zaken Soylu gaf aan onderzoek te laten verrichten in de betreffende zaak en benadrukte dat Oeigoeren die vervolging te vrezen hebben niet naar China uitgezet zullen worden.³¹⁸

Oeigoerse asielzoekers die zich tot en met 2017 als asielzoekers in Turkije meldden kregen een verblijfstitel op humanitaire gronden. Vanaf 2018 kwamen Oeigoeren in aanmerking voor een verblijfsvergunning voor lange termijn (*extended residency permit*). Deze verblijfsvergunning, op basis van een interne Turkse overheidscirculaire, is speciaal voor deze groep asielzoekers. Betrokkenen kunnen een verblijfsrecht met mogelijkheid voor verlenging krijgen voor twee jaar. Na vijf jaar ononderbroken verblijf in Turkije kunnen deze personen de Turkse nationaliteit aanvragen. Vluchtelingen en asielzoekers hebben normaal gezien niet het recht om een verblijfsvergunning aan te vragen voor langdurig verblijf.³¹⁹ Oeigoeren die voor 2018 toegelaten zijn tot Turkije als vluchtelingen komen in aanmerking voor de zelfde hulpverlening als andere personen die internationale bescherming hebben gekregen in Turkije. Indien Oeigoerse vluchtelingen in bezit zijn van een verblijfsvergunning voor lange termijn dan hebben zij dezelfde rechten als andere vreemdelingen in Turkije. Ze kunnen een werkvergunning aanvragen. Ze kunnen naar school gaan, een bankrekening openen en een huis huren.³²⁰

Geen informatie was voorhanden op de vraag of Oeigoeren die eerder in Turkije verbleven en die naar Turkije terugkeren, opnieuw toegelaten worden tot Turkije.³²¹

3.2 Migratie

Turkije is niet alleen een land van transit en bestemming maar ook van herkomst van migranten.³²²

Recent is sprake van een sterke toename van de emigratie van Turken. Volgens het Turks Statistisch Instituut emigreerden meer dan 250.000 Turken in 2017; een toename met 42% ten opzichte van 2016 toen bijna 178.000 Turken hun land verlieten. Die toename in de emigratie zou het gevolg zijn, aldus de Irish Times, van de politieke en mensenrechtensituatie in Turkije alsmede de economische problemen.³²³ Turken dienden in 2018 bijna 25.000 aanvragen in de EU+ in. Het was het derde opeenvolgende jaar dat het aantal asielaanvragen toenam. Twee

³¹⁷ Al-Monitor, *Improved Turkish-Chinese come at a cost to Uighurs*, 19 juli 2019.

³¹⁸ Middle East Eye, *Turkey says Uighur man threatened with deportation will not be expelled*. Senior official tells Middle East Eye that Turkey has not deported Uighurs to China and has no plans to do so in the future, 29 juli 2019. <https://www.middleeasteye.net/news/turkey-says-uighur-refugee-wont-be-deported>; Financial Times, *Xinjiang conflict. Diaspora impact. Deportation stokes fears for Turkey's ethnic Uighurs. Concerns grow that Ankara will prioritise deepening of economic ties with Beijing*, 26 augustus 2019; Al Monitor, *Uighurs no longer feel safe in Turkey*, 2 september 2019 <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2019/08/turkey-uighurs-increasingly-relying-on-western-support.html>

³¹⁹ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

³²⁰ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019.

³²¹ Vertrouwelijke bron, 24 juni 2019. De bron gaf aan dat er geen aanwijzingen waren dat een dergelijke persoon niet opnieuw zou kunnen worden toegelaten tot Turkije.

³²² IOM, *Turkey*. Geraadpleegd 25 september 2019. <https://www.iom.int/countries/turkey>

³²³ Irish Times, *Spurning Erdogan's vision, Turks exiting country in droves. Money and talent flow out of Istanbul as Turks reject new sociopolitical reality*, 6 januari 2019. <https://www.irishtimes.com/news/world/europe/spurning-erdogan-s-vision-turks-exiting-country-in-droves-1.3749229>

vijfde van het aantal asielaanvragen in 2018 werd in Duitsland ingediend; een vijfde in Griekenland.³²⁴

EU-Turkije migratie-afspraken

De EU en Turkije maakten in maart 2016 afspraken om het verdienmodel van de mensensmokkelaars te breken en om migranten een alternatief te bieden in plaats van hun levens te riskeren. Die afspraken gericht op het tegengaan van de irreguliere migratiestroom via Turkije naar Europa staan nog steeds.³²⁵

In de eerste helft van 2018 hield Turkije 131.000 migranten tegen, waarvan 43% in de Westerse provincies die aan de Egeïsche zee of de Bulgaarse landgrens grenzen. Ter vergelijking: in de eerste helft van 2017 hield Turkije 58.500 migranten tegen in het hele land.³²⁶ Het waren vooral Syriërs, Irakezen en Afghanen die via Turkije Europa probeerden te bereiken. Ook hield Turkije mensensmokkelaars aan die dit faciliteerden.³²⁷

Het aantal migranten dat Griekenland wist te bereiken via illegale routes bedroeg in 2018 meer dan 50.000 onder wie 18.000 via de landroute, vergeleken met meer dan 36.000 in 2017, onder wie 6.600 via de landroute. In 2019 bereikten gedurende de eerste acht maanden ongeveer 34.000 migranten via illegale routes Griekenland onder wie bijna 8.000 via de landsgrens met Turkije. Degenen die via zee Griekenland probeerden te bereiken deden dat eveneens vanuit Turkije.³²⁸ Volgens informatie van de Griekse autoriteiten vroegen sedert de coupoging in juli 2016 tot november 2018 5.786 Turkse burgers asiel in Griekenland aan. Over de eerste tien maanden van 2018 bedroeg het aantal 3.807 personen vergeleken met 1.826 over geheel 2017.³²⁹

3.3 Terugkeer

Vanuit de Europese Unie keerden in 2016 in totaal 2.535 personen met de Turkse nationaliteit naar Turkije terug na een aanzegging tot vertrek; in 2017 betrof het 2.635 en in 2018 3.365 Turken. De belangrijkste landen van waaruit gedwongen vertrek van personen met de Turkse nationaliteit plaatshad waren in 2018 Duitsland (600), Verenigd Koninkrijk (520) en Kroatië (370). Vanuit Nederland vertrokken gedwongen in 2016 290 personen met de Turkse nationaliteit. In 2017 en 2018 waren dat respectievelijk 215 en 235 personen met de Turkse nationaliteit.³³⁰ Vanuit Nederland keerde met hulp van de Internationale Organisatie voor Migratie een klein aantal personen vrijwillig terug naar Turkije. Het betrof in 2019 tot en met augustus vijftien personen en in geheel 2018 waren dit er tweeëndertig.³³¹

³²⁴ EASO, *International protection in the EU+: 2018 overview*. Geraadpleegd 8 oktober 2019. <https://easo.europa.eu/asylum-trends-annual-report-2018>. EASO verstaat onder EU+ de EU 28 plus Noorwegen, Zwitserland, Liechtenstein en IJsland.

³²⁵ European parliament, *EU statement & action plan*. <http://www.europarl.europa.eu/legislative-train/api/stages/report/current/theme/towards-a-new-policy-on-migration/file/eu-turkey-statement-action-plan>; Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; Vertrouwelijke bron, 4 september 2019.

³²⁶ Vertrouwelijke bron, 17 juli 2018.

³²⁷ Vertrouwelijke bron, 26 september 2018; Vertrouwelijke bron, 15 mei 2019.

³²⁸ UNHCR, *Operational portal. Refugee situations. Mediterranean situation. Greece*. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>. Geraadpleegd 8 september 2019.

³²⁹ Ahval, *Over 5000 Turks seek asylum in Greece since failed coup-Greek ministry*, 11 november 2018; Wall Street Journal. *Turks Fleeing Erdogan Fuel New Influx of Refugees to Greece*, 1 december 2018. Veel van deze uit Turkije illegaal vertrokken personen lieten zich niet in Griekenland registreren maar reisden verder Europa in.

³³⁰ <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. Geraadpleegd 26 september 2019.

³³¹ <https://iom-nederland.nl/cijfers>. Geraadpleegd 25 september 2019.

Turkije kent geen wettelijke bepalingen op grond waarvan het asielaanvragen in een ander land strafbaar is.³³²

De gegevens van iedere persoon, Turk of buitenlander, worden bij binnenkomst in Turkije gecontroleerd door de Turkse douane. Indien deze controle van gegevens daartoe aanleiding geeft, kan een persoon door de autoriteiten staande worden gehouden voor nader onderzoek. Dat laatste zou kunnen leiden tot arrestatie indien betrokkene wordt gezocht door de autoriteiten in verband met een misdrijf.

Er is geen informatie beschikbaar over de vraag of een Turkse burger die elders een asielverzoek heeft ingediend en dat afgewezen is enkel en alleen om het indienen van de aanvraag de negatieve belangstelling van de Turkse autoriteiten heeft. Wel kan een Turk om andere redenen de belangstelling hebben van de Turkse overheid indien deze persoon, zoals bijvoorbeeld aangegeven in een rapport van de Australische regering, een strafblad heeft of behoort tot een groep die de bijzondere aandacht heeft waar onder de Gülenbeweging, Koerdische of oppositie-activisten, mensenrechtenactivisten of ontduikers van de militaire dienstplicht en deserteurs. In dit verband is van belang dat de Turkse overheid over geavanceerde informatie databestanden beschikt.³³³ Zie ook de paragrafen 2.2.6 en 2.2.7 alsmede de paragraaf 2.3 over de positie van specifieke groepen en het thematisch ambtsbericht Turkije van juli 2019 over de dienstplicht.³³⁴ Ook zijn gevallen bekend waarbij de Turkse overheid Turken- onder wie Turken met een dubbele nationaliteit- die zich in de media of op sociale media kritisch uitlieten over de Turkse regering, bij bezoek aan Turkije arresteerde, onder huisarrest plaatste of een uitreisverbod oplegde.³³⁵

Standpunt van UNHCR ten aanzien van de terugkeer van afgewezen Turkse asielzoekers

De UNHCR heeft geen standpuntbepaling gepubliceerd die specifiek gaat over Turkse asielzoekers en vluchtelingen, inclusief ten aanzien van de terugkeer van afgewezen Turkse asielzoekers.

³³² Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), *Country information Report Turkey*, 9 oktober 2018, pagina 58.

³³³ Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT), *Country information Report Turkey*. 9 oktober 2018, pagina 58;

³³⁴ Voor wat betreft de positie van ontduikers van de dienstplicht en van deserteurs wordt verwezen naar het thematisch ambtsbericht Turkije over de dienstplicht van het ministerie van Buitenlandse Zaken van juli 2019.

³³⁵ DW, *Germany warns citizens to be careful on social media when in Turkey*, 25 oktober 2018.

<https://www.dw.com/en/germany-warns-citizens-to-be-careful-on-social-media-when-in-turkey/a-46032981>; Algemeen Dagblad, *Ministerie waarschuwt: Pas op met wat je socialt over Turkije*, 14 mei 2019 <https://www.ad.nl/binnenland/ministerie-waarschuwt-pas-op-met-wat-je-socialt-over-turkije~ab9d0fc0/?referrer=https://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwj jNS3ke7kAhUCY1AKHUxcAm0QFjAAegQIAhAB&url=https%3A%2F%2Fwww.ad.nl%2Fbinnenland%2Fministerie-waarschuwt-pas-op-met-wat-je-socialt-over-turkije~ab9d0fc0%2F&usg=AOvVaw0plEsILbav7F5fw2OzKy65>

4 Bijlagen

4.1 Rapporten en publicaties

AIDA & ECRE. *Country report Turkey. Update 2018.*

https://www.asylumineurope.org/sites/default/files/report-download/aida_tr_2018update.pdf

Akdeniz, Yaman & Altiparmak, Kerem. *Turkey: freedom of expression in jeopardy. Violations of the rights of authors, publishers and academics under the state of emergency.* Pagina 4. https://www.englishpen.org/wp-content/uploads/2018/03/Turkey_Freedom_of_Expression_in_Jeopardy_ENG.pdf

Amnesty International. *Kobani protests in Turkey. Human Rights failures.* Juli 2015.

Amnesty International. *Purged beyond return. No remedy for Turkey's dismissed public sector workers.* Oktober 2018.

Amnesty International. *Turkey's state of emergency ended but the crackdown on human rights continues.* 1 februari 2019.

Australian Government. Department of Foreign Affairs and Trade (DFAT). *Country information Report Turkey.* 9 oktober 2018. <https://dfat.gov.au/about-us/publications/Documents/country-information-report-turkey.pdf>

Brookings. *Turkey's new presidential system and a changing West: implications for Turkish Foreign policy and Turkey-West relations.* Turkey project policy paper. No. 16. Januari 2019.

The Century Foundation. Akyol, Mustafa. *Turkey's Troubled Experiment with Secularism. Lessons from Turkey's Struggle to Balance Democracy and Laiklik.* 25 april 2019. https://production-tcf.imgix.net/app/uploads/2019/02/23094811/Akyol_FinalPDF.pdf

CISST. *Freedom of speech in prison.* April 2019.

http://www.tcps.org.tr/sites/default/files/kitaplar/freedom_of_speech_in_prison_report.pdf

Council of Europe (Venice Commission). *Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the penal code of Turkey.* 15 maart 2016.

Council of Europe (Venice Commission), *Emergency decree laws of July- September 2016 nos 667-674,* 10 september 2016.

Council of Europe (Venice Commission). *Turkey. Criminal judgements of peace. Memorandum of the ministry of Justice.* 8 februari 2017.

Council of Europe (Venice Commission). *Turkey. Opinion on the amendments to the constitution adopted by the grand national assembly on 21 january 2017 and submitted to a national referendum on 16 april 2017.* 13 maart 2017.

Council of Europe (Venice Commission). *Turkey. Opinion on the provisions of the emergency decree law no. 674 of 1 September 2016 which concern the exercise of*

local democracy in Turkey. 6-7 oktober 2017.

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)021-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)021-e)

Council of Europe. Fourth Evaluation Round. Group of States against corruption (GRECO). *Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Compliance report. Turkey.* GrecoRC4 017)16. 15 maart 2018.

Council of Europe. Commissioner for Human Rights. Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Application No. 28749/18 Mehmet Osman Kavala v. Turkey. CommDH(2018)30. 20 december 2018.

EASO. *International protection in the EU+: 2018 overview.*

European Commission, *Commission Staff Working Document. Turkey 2018 Report,* 17 april 2018. SWD(2018)153 final.

European Commission. *Commission Staff Working Document. Turkey 2019 Report.* 29 mei 2019. SWD(2019)220 final.

European Council on Foreign relations. Asli Aydintasbas. *The good, the bad, and the Gülenists: the role of the Gülen movement in Turkey's coup attempt.* September 2016.

Foreign Affairs. *How Turkey's Crackdown on Gulenists Threatens the Rule of Law Abroad.* 29 januari 2018. <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2018-01-29/remarkable-scale-turkeys-global-purge>

Freedom of expression association (iFoD). Yaman Akdeniz and Ozan Güven. *Engelli Web 2018.* Juli 2019

Haimerl, Maria. Verfassungsblog on constitutional matters. *The Turkish Constitutional Court under the Amended Turkish Constitution.* 27 januari 2017. <https://verfassungsblog.de/the-turkish-constitutional-court-under-the-amended-turkish-constitution/>

Heinrich Böll Stiftung Istanbul. Çavdar, Ayşe. *Gülen sect: Reached for the state, got capital instead.* 9 augustus 2016.

HRFT academy. *Academics for peace. A brief history.* Maart 2019. <https://www.scholarsatrisk.org/actions/academics-for-peace-turkey/#Case-Information>.

Human Rights Watch. *Turkey: Investigate Ankara Abductions, Disappearances. Locate Missing Men; Identify Those Responsible.* 3 augustus 2017.

Human Rights Watch. *World report 2019. Turkey, events of 2018.*

Human Rights Watch. *Lawyers on trial. Abusive prosecutions and erosion of fair trial rights in Turkey.* 10 april 2019.

Human Rights Watch. *Turkey Forcibly Returning Syrians to Danger. Authorities Detain, Coerce Syrians to Sign "Voluntary Return" Forms.* 26 juli 2019.

International Commission of Jurists. *The Turkish criminal peace judgeships and international law*. 2018.

IHOP. 21 July 2016-20 March 2018. *State of emergency in Turkey*. Updated situation report. 17 April 2018.

Immigration and Refugee Board of Canada. *Turkey: The National Judiciary Informatics System (Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi, UYAP), including components, access by citizens and lawyers; arrest warrants and court decisions, including access to such documents on UYAP, who has the authority to issue such documents, and appearance of the documents (2016-November 2018) [TUR106217.E]*. 10 December 2018.

Institute for the study of War. *Turkey escalates against pro-Assad forces to protect Afrin operation*. 30 January 2018.

International Crisis Group. *Turkey's PKK conflict: a visual explainer*. <https://www.crisisgroup.org/content/turkeys-pkk-conflict-visual-explainer>.

International Observatory Human Rights. *2018 in review. Human rights violations in Turkey. # Turkey Human Rights*. <https://observatoryihr.org/2018-in-review-human-rights-violations-in-turkey/>.

Middle East Institute. *Turkish-Pakistani relations: a burgeoning alliance?* 22 mei 2019. <https://www.mei.edu/publications/turkish-pakistani-relations-burgeoning-alliance>

Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Thematisch ambtsbericht. Turkse Hezbollah*. Oktober 2016.

Ministerie van Buitenlandse Zaken. *Thematisch ambtsbericht. Dienstplicht Turkije*. Juli 2019.

NRC & UNHCR. *Lost identity. Challenges relating to legal identity and civil documentation in the north-west of the Syrian Arab Republic*, pagina 46. December 2018

OHCHR. *Report on the impact of the state of emergency on human rights in Turkey, including an update on the South-East. January-December 2017*. Maart 2018.

OSCE. *Republic of Turkey. Early Presidential and Parliamentary Elections, 24 June 2018. ODIHR Election Observation Mission Final Report*. Executive summary. 21 september 2018.

Refugees International. *You can't exist in this place. Lack of registration denies Afghan refugees protection in Turkey*. Field report. December 2018. Pagina 4. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Turkey%2BReport%2B-%2BNovember%2B2018%2B-%2Bin%2BEnglish%2B-%2B2.0.pdf>

Republic of Turkey. Ministry of Interior. Directorate General of Migration Management. *Law on foreigners and international protection*. April 2014. https://www.goc.gov.tr/files/files/eng_minikanun_5_son.pdf

Stockholm Center for Freedom (SCF). *SCF's submission for the United Nations Universal Periodic Review of Turkey*. 19 juli 2019

Tee, Caroline. *The Gülen movement in Turkey. The politics of islam and modernity*. 2016.

The Arrested Lawyers Initiative. *Incarceration of Turkish Lawyers. Unjust arrests& convictions (2016-2019)*.
<https://arrestedlawyers.files.wordpress.com/2019/04/report-edit4.1.0.pdf>

US. Commission on international religious freedom. *Turkey chapter. 2019 annual report*. https://www.uscirf.gov/sites/default/files/Tier2_TURKEY_2019.pdf.

US. Department of State. *Turkey 2018 human rights report*. 13 maart 2019.

Verenigd Koninkrijk. House of Commons Foreign Affairs Committee. *The UK's relations with Turkey*. 21 maart 2017.

4.2 Kranten

Algemeen Dagblad
Daily Sabah
Frankfurter Allgemeine
Le Figaro
The Guardian
Hürriyet Daily News
Le Monde
The Times
Washington Post
Wall Street Journal

4.3 Websites

<https://www.amnesty.org/en/>
<https://ahvalnews.com/>
<https://www.article19.org/>
<https://www.asylumineurope.org/>
<https://bianet.org/english>
<https://www.bloomberg.com/>
<https://www.consilium.europa.eu>
<http://www.dusun-think.net/en/newsletter/>
<https://www.dw.com/en>
<https://www.economist.com>
<https://ekurd.net/>
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/frit_factsheet.pdf
<http://www.europarl.europa.eu/>
<https://www.emnnetherlands.nl/migratiethemas/asiel>
<https://euobserver.com/foreign>
<https://www.euractiv.com/>
<https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
<http://evaw-global-database.unwomen.org/en/countries/asia/turkey>
<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/turkey>
<https://www.huffpost.com/>
<https://www.icj.org/>
<https://www.icij.org/investigations/>

<https://iom-nederland.nl/cijfers><http://www.e-justice.gov.tr/General-Information>
<https://www.kurdistan24.net/en/default>
<https://www.al-monitor.com/pulse/home.html>
<https://www.nhc.nl/human-rights-defenders-stories-turkey/>
<https://nos.nl/nieuws/>
<https://www.opensocietyfoundations.org>
<http://www.prisonstudies.org/>
<https://www.reuters.com>
<https://www.rudaw.net/english>
<https://stockholmcf.org/>
<https://syriaaccountability.org/>
<http://www.tbb.gov.tr/en/local-authorities/types-of-local-governments/>
<https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean/location/5179>

4.4 Lijst gebruikte afkortingen

AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi (Justice and Development Party)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi (Republican People's Party)
CJP	Council of Judges and Prosecutors
CoI	Commission of Inquiry on the State of Emergency
DBP	Democratic Regions Party
DGMM	Directorate General Migration Management
HDP	Halkların Demokratik Partisi (Peoples' Democratic Party)
ISIS	Islamitische Staat in Irak en Al-Sham
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi (Nationalist Movement Party)
PKK	Koerdische Arbeiderspartij
PDMM	Provincial directorates for migration management
YSK	Yüksek Secim Kurulu (Supreme Election Council)

4.5 Landkaart

